

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО СТУДЕНТІВ ТА АСПІРАНТІВ

«Актуальні проблеми міжнародних відносин»

МАТЕРІАЛИ

*Міжнародної науково-практичної конференції студентів,
аспірантів і молодих вчених*

ЧАСТИНА I

Київ – 2016

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

Копійка В. В., директор Інституту міжнародних відносин, доктор політичних наук, професор – голова оргкомітету;

Дорошко М. С., заступник директора Інституту з наукової роботи, завідувач кафедри країнознавства, доктор історичних наук, професор;

Задорожній О. В., завідувач кафедри міжнародного права, доктор юридичних наук, професор;

Манжола В. А., завідувач кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики, доктор історичних наук, професор;

Расшивалов Д. П., завідувач кафедри міжнародного бізнесу, кандидат економічних наук, доцент;

Рижков М. М., завідувач кафедри міжнародної інформації, доктор політичних наук, професор;

Шнирков О. І., завідувач кафедри світового господарства та міжнародних економічних відносин, доктор економічних наук, професор;

Різніченко В. В., голова Наукового товариства студентів та аспірантів, студент I курсу магістратури спеціальності «міжнародні відносини» – заступник голови оргкомітету;

Кирилюк О. В., співголова Наукового товариства студентів та аспірантів, аспірантка кафедри міжнародного права;

Рибалко О. О., заступник голови Наукового товариства студентів та аспірантів, студентка I курсу магістратури спеціальності «міжнародне право».

Актуальні проблеми міжнародних відносин: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2016. – Ч. 1. – 255 с.

До збірника увійшли тези аспірантів та молодих вчених, представлені на міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Актуальні проблеми міжнародних відносин», яка відбулася 27 жовтня 2016 року в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Роботи опубліковані в авторській редакції. Оргкомітет не несе відповідальності за достовірність інформації та будь-яких відомостей, поданих в рукописах.

ООН ЯК ІНСТИТУЦІЙНА ОСНОВА НОВОГО МІЖНАРОДНОГО ПОРЯДКУ

Формування нового міжнародного порядку і системи міжнародних відносин проходить на тлі протиріч і кризових явищ, що посилюються. В останні десятиліття держави зіткнулися з такими загрозами як міжнародний тероризм, транснаціональна організована злочинність, загроза ядерного тероризму, глобальне потепління, бідність, енергетична криза, криза міжнародного права і дипломатії. Слід визнати, що з подібними загрозами безпеці держави не можуть впоратися самостійно. Для вирішення цих завдань у 1945 р. і була створена ООН та Рада Безпеки ООН, на яку покладено основну відповідальність за підтримку міжнародного миру і безпеки. Однак діяльність ООН в цілому і система колективної безпеки зокрема виявилися не настільки ефективними, як передбачалося.

Однією з тенденцій розвитку сучасної світової системи є інституціоналізація глобальної політики. Вона полягає в кількісному та якісному збільшенні багатосторонніх угод, глобальних і регіональних інституцій, режимів і мереж міжурядової політики. Сьогодні необхідно враховувати той факт, що якщо світові релігії спиралися на регулювання на основі моралі, то сучасна міжнародно-правова ідеологія – на норми та інститути. Якщо «концерт» європейських монархій ХІХ ст. припускав наявність механізмів усного узгодження дій на тимчасовій основі (*ad hoc*), то вже Статут Ліги Націй встановлював якийсь формалізований в принципах і правилах механізм регулювання міжнародних відносин, що отримав закінчену форму в Статуті ООН [1]. Цей комплекс в своєму розвитку далекий від того, щоб бути глобальним управлінням з потужними юридичними повноваженнями

---

*Старший науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України».

Науковий керівник: д. політ. н., проф. Рижков М. М.

і правом примусу. Однак, він значно більший ніж проста система обмеженої міжурядової кооперації тому, що містить в собі велику кількість наддержавних утворень і регіональних організацій – інституційне ядро яких складає ООН. Певну політичну орієнтацію цей комплекс отримує від діяльності «Групи семи» і «Групи двадцяти», що деякою мірою виконує регулятивну функцію світової системи, і визначених в рамках ООН пріоритетів [2].

Наразі констатуємо наявність декількох проектів глобального управління світовою системою в умовах формування нового міжнародного порядку. Частіше пропонується створення нової універсальної міжнародної організації та спроба реформування ООН. Однак позиція більшості вчених, які займаються дослідженням цієї проблематики зводиться до того, що сьогодні реформа ООН є оптимальним варіантом.

Така позиція ґрунтується на тому, що ООН не просто накопичила значний досвід, але формально займає центральне місце в ієрархії міжнародних інститутів. ООН є універсальною організацією сфера відповідальності якої охоплює практично всі області міждержавних відносин, а рішення Ради Безпеки ООН обов'язкові для всіх держав-членів [3, с. 53].

Однак ООН на сьогодні не змогла стати інституційною основою нового міжнародного порядку. На зламі тисячоліть ООН виявилася неспроможною запобігти низці кривавих конфліктів і військових переворотів. Це актуалізує питання про причини її недостатньої ефективності як евентуального органу глобального управління. Критичну позицію науковців і політичних діячів ґрунтується на тому, що ООН ніколи не була ефективним інструментом вирішення нагальних проблем людства. Дана позиція ґрунтується на тому, що ані в рамках біполярного ані однополярного міжнародного порядку ООН виявилась неспроможною запобігати локальним конфліктам, гарантувати нерозповсюдження ядерної зброї, поширювати демократію, вирішувати питання боротьби з бідністю та забезпечення сталого розвитку суб'єктів світ-системи.

Протилежна ж позиція вчених ґрунтується на позитивних досягненнях ООН і впевненості в наявності умов для ефективного реформування. Політики та експерти, які належать до цієї групи, підкреслюють, що саме існування ООН викликано потребами світової спільноти, і було б недалекоглядно відмовлятися від міжнародної універсальної організації такого рівня, не спробувавши її вдосконалити і зміцнити.

Професор Єльського університету Пол Кеннеді належить до прихильників реформування ООН. У своїй науковій праці «Парламент людства» вчений робить спробу дати повну картину діяльності ООН в різних сферах – таких як безпека, економічне співробітництво, культура, права людини. Структура наукового дослідження охоплює весь спектр питань, з якими стикалася організація протягом свого існування. Автору важливо було визначити співвідношення досягнень і невдач організації. Дослідник зокрема підкреслює, що «незалежно від того, схвалюємо ми минулі результати діяльності цієї організації чи ні, зміни, що мають місце у світовому співтоваристві, примушують нас звертатися до неї знову. Якби міжнародних організацій в даний час не існувало, ми були б змушені створити їх, хоча і в дещо іншому вигляді, ніж тому, в якому вони існують тепер. Але вони, і ми часто потребуємо їх ... ООН принесла величезні переваги нашому поколінню і за наявності цивільної рішучості і великодушності всіх тих з нас, хто може внести ще більший внесок в її діяльність, принесе користь ще й поколінням наших дітей і онуків» [4, с. 290].

Традиційно вважалося, що ООН є єдиною універсальною організацією світової системи, «вищим носієм та охоронцем сучасного міжнародного права» і в цій якості користується найвищим моральним авторитетом. Однак, сьогодні така точка зору поставлена під сумнів. В даний час не тільки фахівці-міжнародники, а й представники неурядових організацій висувають ідеї докорінної реформи ООН і радикального перегляду її Статуту [5]. В одному зі своїх виступів Дж. Гіргон, директор Центру досліджень «Групи семи» при університеті Торонто, заявив, що: «Рада Безпеки ООН, Статут ООН, сам

пристрій цієї організації абсолютно не відповідають викликам ХХІ ст. ООН створена в інтересах суверенних держав-націй, а в еру глобалізації цим державам приходить кінець» [6, с. 256].

Список використаних джерел

1. Статут Організації Об'єднаних Націй. – Київ: Департамент громадської інформації ООН, 2008. – 70 с.
2. Темников Д. Понятие мирового лидерства в современном политическом дискурсе [Электронный ресурс] / Денис Темников // Международные процессы. – Том 13. – № 1 (40). – Январь–март 2015. – Режим доступа: <http://www.intertrends.ru/two/007.htm>.
3. Федоров В. Н. Организация Объединенных Наций, другие международные организации и их роль в ХХІ веке / В. Н. Федоров. – М.: Логос, 2007. – 906 с.
4. Kennedy P. The Parliament of Man: The United Nations and the Quest for World Government / Paul Kennedy. – London: Allen Lane, 2006. – 361 p.
5. Устав ООН от 26 июня 1945 г. // Сборник документов «Международное публичное право». – Т. 1. – М.: Издательство «БЕК», 1996.
6. Акаев А. Думая о будущем с оптимизмом. Размышления о внешней политике и мироустройстве / А. Акаев – М.: Международные отношения, 2004. – 405 с.

МЕТОДОЛОГІЧНІ МОЖЛИВОСТІ ПОСТСТРУКТУРАЛІЗМУ В ДОСЛІДЖЕННІ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ

Якщо ми приймаємо розуміння міжнародного конфлікту (в найбільш узагальненому вигляді) як політичного явища процесуального характеру в міжнародному вимірі, то в дослідженнях об'єктивно маємо усвідомлювати його соціальний фундамент. Властивості останнього доцільно розглядати ще й тому, що однією зі складових будь-якого міжнародного конфлікту (звісно, як різновиду соціального) є конфліктна свідомість.

Саме тому з метою покращення розуміння особливостей динаміки міжнародного конфлікту варто звернути увагу на ті методологічні можливості, котрі ми знаходимо в постструктуралізмі. Останній же почали використовувати внаслідок критики раціонально-позитивістської природи реалістичної парадигми поведінки акторів соціальних відносин, і міжнародних відносин зокрема в середині 1960-х рр. [1, с. 6]. А концептуальне підґрунтя постструктуралізму як способу осмислення дійсності закладені в середині ХХ ст. у працях таких відомих французьких дослідників як Р. Барт, Ж. Дерріда, Ж. Ліотар, М. Фуко, чії ідеї згодом розширили та доповнили Дж. Деріан, Р. Ешлі, Ю. Крістева, Л. Хансен, М. Шапіро, Д. Наберс та ін., котрі й ввели постструктуралізм в сферу теорії міжнародних відносин.

Серед кола українських науковців, наприклад, І. Демішева пропонує розуміти аналітичну стратегію постструктуралізму як такого у спробі доведення «залежності свідомості індивіда від мовних стереотипів свого часу» [2, с. 29]. Далі дослідниця пояснює сутність методології постструктуралізму у виявленні внутрішніх протиріч тексту (або тіла – авт.) дискурсу як різновиду соціальної практики. При цьому постструктуралізм, на думку І. Демішевої, спрямований на пошук схованих та непомітних не тільки для читача, але і для

---

* Аспірантка кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: д. і. н., проф. Копсель О. А.

автора т. зв. «залишкових смислів» від минулих дискурсивних практик, «закріплених у формі неусвідомлюваних стереотипів, котрі, у свою чергу, незалежно від автора тексту трансформуються під впливом кліше його епохи» [2, с. 30].

Виходячи із такого розуміння, особливу увагу звертає на себе погляд німецького дослідника Д. Наберса, котрий вважає, що центральне місце в постструктуралізмі відіграють концепти істини та влади [3, с. 11-12]. Спираючись на доробок вищезгаданих французьких дослідників, Д. Наберс погоджується з тим, що вказані концепти є взаємодоповнюючими, оскільки інформація в соціальній – політичній зокрема – системі транлюється мовними засобами і є основою культури поведінки відповідних суб'єктів. Тут одразу необхідно зауважити, що встановлення згаданої культури завжди носить конвенційний характер, що яскравіше підкреслює владний потенціал дискурсивних практик, в котрих виражаються відносини між суб'єктами політичної взаємодії. Підтвердження вагомості останньої тези можна знайти також і в поглядах Д. Істона, засновника системного аналізу в політичній науці. Оскільки, згідно положень Істона, однією з ключових функцій політичної системи є вироблення, розподіл, консолідація та захист легітимізованих в її межах цінностей, котрі й визначають поведінку елементів системи.

Більш того, таким чином Д. Наберс на рівні міжнародних систем пропонує розглядати держави як їхні відповідні елементи, що є залученими до дискурсивних практик. Відповідно, міжнародні інститути, принципи, норми та правила поведінки варто розуміти саме як прояв дискурсивних виразів [3, с. 6]. Наразі потрібно ще раз наголосити на тому, що основою такого підходу до вивчення міжнародних політичних процесів є розуміння сутності їхнього суб'єктного поля, котре складається в першу чергу з соціальних акторів. Останні ж, як стверджує Д. Наберс, постійно конкурують за утвердження та розповсюдження власної «системи наративу», котра фіксує відображення смислового значення відповідних соціальних відносин (і міжнародних зокрема – авт.) [3, с. 6].

До того ж, визнаючи принципову важливість ролі концептуальної основи поведінки акторів на міжнародній арені, постструктуралісти значну увагу приділяють серед іншого вивченню феномену різнорівневої суб'єктної ідентичності. Щоправда, постструктуралізм нерідко розглядає згаданий феномен з позицій лінгвістичної семантики, беручи за основу усвідомлення того, що ідентичність будь-якого суб'єкта є динамічним когнітивним конструктом і постійно трансформується в процесі дискурсивної практики (комунікації). Тобто, постструктуралістська методологія ефективно допомагає описати, охарактеризувати, спрогнозувати та навіть змодельовати процеси міжнародної політичної дійсності. Задля цього в її межах досліджується те, яким чином відбувається становлення репрезентації політичної реальності та концептів, що приймаються її учасниками за даність [1, с. 6].

В результаті можна стверджувати, що в контексті вивчення міжнародних конфліктів як явища міжнародної політичної дійсності методологічний потенціал постструктуралізму може проявити значну ефективність. Оскільки, по-перше, шляхом розгляду дуалістичної єдності знання та влади дає альтернативне розуміння останньої, котре полягає у визнанні вагомості саме влади інтерпретації та репрезентації [4]. По-друге, виявляє наявні смислові протиріччя у відповідних дискурсивних практиках сторін конфлікту, пояснюючи зв'язок між інтерпретацією дійсності та відповідною поведінкою, що становить динаміку конфлікту. По-третє, допомагає описати – шляхом генеалогічного аналізу окремих політичних нарративів сторін – особливості владної боротьби за запровадження відповідних цінностей, смислів та значень, що використовуються при інтерпретації та визначенні відносини в межах політичної дійсності. І, по-четверте, відкриваючи оновлений підхід до проблеми суб'єктності [4], постструктуралізм дозволяє якісно покращити вивчення міжнародних конфліктів завдяки ефективному розгляду смислового виміру їхньої соціальної природи.

Список використаних джерел

1. Narby P. Poststructuralist Approaches to IR and the Question of Ethics: A reading of R.B.J. Walker and David Campbell [Електронний ресурс] / P. Narby. – Aberystwyth. – 6 Sep 2006. – 53 p. – Режим доступу: <http://cadair.aber.ac.uk/dspace/bitstream/handle/2160/409/narbypetter%28ipm0060%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
2. Демішева І. О. Конструювання дійсності українців політиками: специфіка українського політичного тексту (2005-2010 рр.): дис. канд. політ. наук: 23.00.03 / Ірина Олександрівна Демішева. – Донецьк, 2010. – 269 с.
3. Nabers D. Crises, Hegemony and Change in the International System: A Conceptual Framework / Dirk Nabers // GIGA German Institute of Global and Area Studies. – May 2007. – 36 p.
4. Merlingen M. Is Poststructuralism a Useful IR Theory? What About Its Relationship to Historical Materialism? [Електронний ресурс] / M. Merlingen // E-International relations. – 8 May 2008. – Режим доступу: <http://www.e-ir.info/2013/05/08/is-poststructuralism-a-useful-ir-theory-and-what-about-its-relationship-to-historical-materialism>.

ПОЛІТИКА ФРН ЩОДО «УКРАЇНСЬКОГО ПИТАННЯ»

В умовах зростаючих загроз на периферії ЄС, що знижує рівень європейської безпеки, офіційний Берлін засудив агресивні дії РФ по відношенню до України, називаючи анексію Криму «злочинною та протиправною» політикою РФ [1]. При цьому керівництво ФРН не відходить від прагнення побудувати європейський порядок з разом РФ. Ця теза на офіційному рівні була підтверджена під час зустрічі А.Меркель з президентом США Б.Обамою під час візиту федерального канцлера до США (9 лютого 2015 року): «ми (американський і німецький народи) не зацікавлені в поразці Росії і не прагнемо бачити її ізольованою, скутою й ослабленою. Ми зацікавлені у сильній, багатій, життєздатній, впевненій Росії, яка може бути нашим партнером у вирішенні багатьох глобальних проблем» [2]. Подвійні стандарти в позиціях європейських держав, зокрема і ФРН, є свідченням їхньої залежності, насамперед енергетичної, від РФ в умовах високого спектру двосторонніх інтересів і страху від ймовірного переходу до протистояння у військовій площині.

При цьому очевидно, що у процесі врегулювання «української питання» саме зусилля Берліна, зокрема канцлера А.Меркель (за підтримки французьких та американських партнерів), можна вважати найбільшими в напрямку дипломатичного врегулювання конфлікту в Україні. ФРН взяла на себе роль лідера, посередника і зацікавленої сторони у політико-дипломатичному вирішенні конфлікту (насамперед в «нормандському форматі» за участю ФРН, Франції, України та РФ) з метою убезпечення Європи від потенційних безпекових загроз зі східного напрямку. Як влучно зазначила канцлер ФРН А.Меркель, «...якщо ми відмовимось від принципу територіальної цілісності, то не зможемо зберегти мирний порядок в Європі» [3]. Так, керівництво ФРН

---

* Аспірант кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: д. політ. н., проф. Крушинський В. Ю.

неодноразово закликало РФ вплинути на проросійські угруповання на східній частині території України й уникнути ескалації конфлікту шляхом відмови від підтримки сепаратистських груп і концентрації військ поблизу українсько-російського кордону, однак до позитивних зрушень це не призвело.

Основними складовими елементами активізації зовнішньополітичної стратегії ФРН щодо України в контексті українського конфлікту з урахуванням російського фактору стали наступні питання:

- сприяння забезпеченню безпеки в Україні, як передумови безпеки в Європі, шляхом імплементації Мінських домовленостей;
- санкційна політика по відношенню до РФ (замороження активів фізичних осіб й введення обмежувальних заходів щодо юридичних осіб);
- виключення РФ зі складу «Великої вісімки» (де панує об'єднання цінностей) і припинення проведення самітів РФ-ЄС;
- підтримка підписання й подальшої імплементації Угоди про асоціацію між ЄС та Україною, а також лібералізації візового режиму з ЄС для громадян України;
- надання Україні фінансово-економічної допомоги;
- невизнання так званих «виборів», які пройшли у самопроголошених «ДНР» і «ЛНР» в листопаді 2015 року, враховуючи їхній нелегітимний характер і те, що вони суперечать Мінським домовленостям;
- надання сприяння у проведенні внутрішньоукраїнських реформ.

Так, ситуація в Україні продемонструвала сильні і слабкі сторони зовнішньої політики Німеччини:

- дипломатичні можливості та економічну силу – дві сильні сторони;
- нестача військової сили [4] – слабка сторона.

Очевидно, що агресивна політика Росії по відношенню до України також призвела до перегляду трансатлантичного партнерства та сприйняття РФ як «загрози» для міжнародної системи, що стимулює до розвитку ЄС як безпекового гравця. Окрім того, саме російською агресією в Україні та порушенням, таким чином, міжнародного права (Заключного акту НБСЄ,

Паризької хартії), пов'язується перегляд концептуальних основ безпекової політики ФРН. В основі нової Білої книги ФРН 2016 року лежить теза про те, що РФ створює загрозу для європейської безпекової системи, хоча до українських подій РФ вважалася стратегічним партнером ФРН. Водночас, ефективне функціонування загальноєвропейської безпекової архітектури вбачається неможливою без участі РФ, що дає змогу констатувати про парадоксальний імператив безпекової політики ЄС і Німеччини зокрема. При цьому змінюється не лише сприйняття Німеччиною нових реалій в безпековому середовищі, але й трансформація ролі самої ФРН в системі міжнародних відносин.

Список використаних джерел

1. Merkel nennt Annexion der Krim «verbrecherisch» [Електронний ресурс] // Frankfurter Allgemeine Zeitung GmbH. – 10 May 2015. – Режим доступу: <http://www.faz.net/aktuell/politik/70-jahre-kriegsende/gedenken-in-moskau-merkel-nennt-annexion-der-krim-verbrecherisch-13585275.html>.

2. Витяги про Україну з виступів президента Обама і канцлера Меркель на спільній прес-конференції [Електронний ресурс] // Посольство США в Україні. – 9 лютого 2015. – Режим доступу: <https://ukrainian.ukraine.usembassy.gov/uk/statements/merkel-obama02092015.html>.

3. Angela Merkel in the USA. «We stand for the same principles» [Електронний ресурс] // The Federal Government. – 09 February 2015. – Режим доступу: http://www.bundesregierung.de/Content/EN/Reiseberichte/2015/2015-02-05-merkel-usa-kanada_en.html.

4. Speck U. German Power and the Ukraine Conflict [Електронний ресурс] / Ulrich Speck // Carnegie Europe. – 26 March 2015. – Режим доступу: <http://carnegieeurope.eu/2015/03/26/german-power-and-ukraine-conflict>.

СУЧАСНА КОНЦЕПЦІЯ ПОЛІТИКИ США ПО ВІДНОШЕННЮ ДО ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗІЇ

Присутність США в Центральній Азії значно знизилася в регіоні з 2014 року, коли було закрито Північну розподільну мережу забезпечення транзиту Міжнародних сил сприяння безпеці (ISAF) невійськових вантажів до Афганістану і військову авіабазу Манас США в Киргизстані. Президент США також оголосив про початок виведення військ з Афганістану. Проте, не виявляється ймовірним, що США цілком втратить свій інтерес до Центральної Азії найближчим часом.

В січні 2016 року Фонд Карнегі оприлюднив доповідь «Політика США по відношенню до Центральної Азії 3.0» [1], яка здебільшого ґрунтувалась на підсумках візиту до країн регіону державного секретаря Джона Керрі в листопаді 2015 року [2]. Слід зазначити, що це був перший візит державного секретаря США до всіх п'яти центральноазіатських республік одночасно, і перший візит Дж. Керрі до Центральної Азії в якості Держсекретаря.

Доповідь Фонду Карнегі відображає новий формат діалогу з країнами Центральної Азії – «C5+1» (Казахстан, Узбекистан, Туркменія, Киргизія і Таджикистан + США), що є новим, актуалізованим підходом американської зовнішньої політики.

Автори доповіді виділяють наступні причини для перезавантаження політики США в регіоні:

– у той час як Сполучені Штати схиляються до скорочення військової присутності в Афганістані, важливість Центральної Азії в якості воріт до Афганістану буде знижуватися в стратегічних розрахунках США;

– перші 25 років незалежності Центральної Азії були відзначені геополітичною орієнтацією на Захід. Сполучені Штати допомогли п'яти

---

* Аспірантка кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: д. політ. н., проф. Галака С. П.

державам Центральної Азії зміцнити свою незалежність і суверенітет. Америка виконала свою обіцянку партнерства на цій ключовій стадії, і ці держави були важливими партнерами США в критичні моменти;

– у даний час Центральна Азія знаходиться на іншій траєкторії. Цей регіон знаходиться в центрі великого геополітичного зсуву, в результаті якого його зв'язки з євроатлантичною спільнотою будуть скорочуватися, а вплив і важливість Китаю для країн Центральної Азії – зростати. У доступному для огляду майбутньому Пекін і Москва будуть головними партнерами в сфері економіки, політики і безпеки в зв'язку із зростанням регіональної економічної потужності Китаю і присутністю Росії;

– такі тенденції можуть призвести до зниження присутності і впливу США в регіоні, що означає ускладнення в перетворенні держав Центральної Азії в демократичні, ринкові економіки, пов'язані одна з одною в рамках регіональної економічної інтеграції;

– просування пріоритетів Вашингтона в цьому новому середовищі вимагає істотних змін в політиці США.

Так, у зовнішньому середовищі Центральна Азія переживає фундаментальний геополітичний зсув, що тягне за собою нові ролі і нові відносини з Китаєм, Європою, Іраном, Росією, Південною Азією та США. Протягом наступного десятиліття п'ять тенденцій матимуть далекосяжні наслідки для Центральної Азії: фактор Китаю, відхід Росії, повернення Ірану, афганська проблема і зниження участі Заходу.

Автори надали певні рекомендації політиці США в регіоні:

– виділити пріоритетом регіональну взаємодію США з Казахстаном і Узбекистаном;

– визнати, що Сполучені Штати мають деякі спільні інтереси з Росією і Китаєм і можуть використовувати російські і китайські дії для просування американських інтересів;

– визнати, що попит на зміни повинен виникнути на місцях, локально, і зосередити програму реформ США на поліпшення соціальних і економічних

умов, а не на просуванні демократії;

- не пов'язувати співпрацю в сфері безпеки з результатами в сфері прав людини;

- уникати мілітаризації політики США і надмірної емоційної реакції на загрози ісламського екстремізму;

- більш ефективно використовувати важелі впливу і зосередитися на цілеспрямованому виконанні більш реалістичних і пріоритетних цілей.

Новий формат виявляється цікавим та грамотним, оскільки забезпечує США взаємодію безпосередньо з Центральною Азією без посередництва Москви. У ситуації, коли російсько-американські стосунки перебувають у кризі, це дуже важливо для Білого дому. Важливо також, що С5 + 1 об'єднує всі країни регіону і США докладає зусиль, щоб обговорити всі регіональні проблеми, пов'язані з ними. Такому підходу також сприяло погіршення ситуації на місцях в Афганістані, що вимусило Білий дім відкласти виведення своїх військ з країни.

За словами Річарда Хогланда, заступника помічника секретаря Бюро у справах Південної і Центральної Азії, американці не вважають Центральну Азію єдиним і монолітним регіоном, незважаючи на створення єдиної платформи для діалогу з країнами Центральної Азії. Проте, платформа С5 + 1 демонструє, якою мірою Вашингтон готовий адаптувати свою ідеологію до реалій регіону і нових викликів безпеки.

Успіх нового підходу буде залежати від готовності країн будувати ділове співробітництво в рамках регіональної безпеки. Країни регіону усвідомлюють, що без сприятливої участі США, вони не змогли б успішно розвивати зв'язки з міжнародними економічними і політичними інститутами, зокрема це відноситься до Казахстану. Таким чином, регіон потребує участі Вашингтону. І чим вище такий попит буде серед держав Центральної Азії, тим довшою і ширшою буде співпраця в форматі С5+1. «Повернення» до Центральної Азії вимагає від США ще більшої гнучкості, особливо по таких чутливих питаннях, як права людини і свобода слова [3].

Хто б не переміг на президентських виборах в США в листопаді, нова адміністрація, швидше за все, буде оцінювати російську і китайську політику в регіоні з більш підозрілим підходом. Нинішній фаворит, Гілларі Клінтон, послідовно критикувала дії Москви і Пекіна в Центральній і Східній Європі, Центральній та Східній Азії. У 2012 році вона публічно звинуватила Володимира Путіна в прагненні «знову радянлізувати» околиці Росії. Виявляється, що формат С5+1 цілком може перерости в щось набагато більше, якщо Клінтон переможе на президентських виборах. Ймовірно, що в регіоні знову може розпалитися «Нова Велика Гра».

Список використаних джерел

1. Rumer E. U. S. Policy Toward Central Asia 3.0 [Електронний ресурс] / Eugene Rumer, Richard Sokolsky, Paul Stronski // Carnegie Endowment for International Peace. – 2016. – Режим доступу: http://carnegieendowment.org/files/CP_259_Central_Asia_Final.pdf.

2. John Kerry ends visit to Central Asia with promises of further security cooperation [Електронний ресурс] // Deutsche Welle. – 2015. – Режим доступу: <http://www.dw.com/en/john-kerry-ends-visit-to-central-asia-with-promises-of-further-security-cooperation/a-18823136>.

3. What's the future of US foreign policy in Central Asia? [Електронний ресурс] // Russia Direct. – 2016. – Режим доступу: <http://www.russia-direct.org/opinion/making-sense-new-us-foreign-policy-central-asia>.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЯДЕРНОЇ СТРАТЕГІЇ НАТО: ПОЛІТИЧНА ВОЛЯ ЧИ ЗМУШУЮЧІ ОБСТАВИНИ?

Північноатлантичний альянс створювався як коаліція західних держав після Другої світової. Ця організація стала невід'ємним структурним елементом для забезпечення балансу сил на Європейському континенті. Після закінчення Холодної війни, розпаду Радянського Союзу та Організації Варшавського договору необхідність існування НАТО була поставлена під питання. Але історія довела практичність та доцільність існування цієї організації та її вміння адаптуватися до нових викликів безпеки. Довгі роки Альянс займає провідне місце у забезпеченні безпеки та підтриманні стабільності як на теренах самої організації, так і поза її межами. А зважаючи на агресивну політику РФ та загострення відносин із цією країною, увесь досвід НАТО має послужити зміцненню міжнародної стабільності.

Яка ж роль ядерного фактору в функціонуванні Альянсу? На ряду із статтею 5 Вашингтонського договору [1], що гарантує колективну безпеку та базується на принципі «напад на одного = напад на всіх», значна роль в гарантуванні безпеки та єдності Альянсу відводиться питанню ядерних гарантій. Ядерна стратегія завжди була і залишається важливою складовою загального довгострокового планування Альянсу і знаходить своє відображення у Стратегічних концепціях.

Процес формування концепцій та процедура затвердження в значній мірі відображається на формулюванні основних завдань, принципів та мові документу як такого. Так уже на першому етапі функціонування НАТО фраза про «використання ядерної бомби» була замінена на «використання усіх можливих засобів з усіма типами зброї без виключень» на вимогу датського міністерства оборони у фінальній редакції Стратегічної концепції оборони північноатлантичного простору DC 6/1 від 1.12.1949[2]. Проілюструємо і більш

---

*Молодший науковий співробітник, аспірант кафедри міжнародних відносин Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова.

Науковий керівник: д. політ. н., проф., Коваль І. М.

широкий контекст, коли Загальна Стратегічна концепція оборони території країн НАТО MC 14/2 від 23 травня 1957р. планувалася як розгорнутий та деталізований план реалізації стратегії «Масованої відплати», але у процесі підготовки документу перевага була надана компромісним рішенням і фінальний документ сильно відрізняється від підходів запропонованих у MC 48 «Найбільш ефективна модель збройних сил НАТО на найближчі кілька років» 22 листопада 1954 р. [3].

Окрему увагу слід звернути на те що Альянс складається з 28 країн, що мають прийняти консенсусне рішення що відповідатиме, або щонайменше не суперечитиме національним інтересам кожної з цих країн. Окрім того ми бачимо значний вплив конкретних держав на формування ядерної стратегії альянсу, як у випадку із бажанням Великобританії та США в 50-ті роки скоротити видатки бюджету за рахунок більшої опори на ядерне стримування замість масивного нарощення конвенційної зброї. Це, на ряду із іншими внутрішньо- та зовнішньо-політичними факторами призвело до розробки вищезгаданої стратегії «Масованої відплати». Але не завжди маніпулювання стратегіями НАТО у власних державних інтересах вдається. Так провалилися спроби Франції та Великобританії поширити компетенцію НАТО на боротьбу із політичним та економічним тиском ССРСР за межами Альянсу зустрівши опір США. Тісно пов'язаним із попереднім джерелом змін або навпаки блокуючим фактором стають лідери певних країн. Тут варто згадати Шарля де Голля з його активною ядерною політикою і небажанням зменшення її ролі та Кеннеді, що знайшов вихід із цієї ситуації змінивши американську оперативну стратегію. Сполучені Штати Америки взагалі відіграють провідну роль у формуванні ядерної стратегії, а їх зміни в національних стратегічних документах часто згодом знаходять своє відображення у документах НАТО. Так сталося і у випадку із Стратегічною концепцією щодо захисту території країн Організації Північноатлантичного договору MC14/3 від 16 січня 1968 р. [4]. Адже після виходу Франції із військових структур НАТО вже давно визначені та погоджені іншими державами-членами реформи були закріплені документально. Подібні затримки у розробці стратегій роблять їх більш реакційними, ніж прогресивними і демонструють противнику внутрішній розкол.

Разом з тим стратегії виконують дуже важливу систематизуючу функцію, координують позиції держав-членів та намагаються передбачити можливі варіанти розвитку подій. А із завершенням Холодної війни та публікацією несекретних стратегій до вищезгаданого додалась ще і комунікаційна функція, тобто відкрите інформування партнерів та ворогів про свої принципи задля зменшення непорозумінь. Також спостерігається перехід від вузького стратегічного мислення до більш широкого стратегічного. Особливої уваги варта чинна стратегічна концепція 2010 року [5], що була прийнята в дусі добросусідства і прагнення до «ядерного нуля», але зараз активно критикується. Адже сьогодні скорочення та знищення ядерних озброєнь здається ще більш далеким ніж до політики перезавантаження та усіх зусиль у цьому напрямку. А реалії міжнародних відносин диктують повернення до реалістичних підходів та законів Холодної війни.

Список використаних джерел

1. Північноатлантичний договір від 4 квітня 1949 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_17120.
2. The Strategic Concept for Defense of the North Atlantic Area dated 1 December 1949 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a491201a.pdf>.
3. The Most Effective Pattern of NATO Military Strength for the Next Few Years dated 22 November 1954 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a541122a.pdf/>
4. Overall Strategic Concept for the Defense of the North Atlantic Treaty Organization Area dated 16 January 1968 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a680116a.pdf>.
5. Стратегічна концепція 2010 року «Активна участь, сучасна оборона» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_68580.html.

ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОСИН НІМЕЧЧИНИ З ВИШЕГРАДСЬКОЮ ГРУПОЮ У КОНТЕКСТІ СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ФРН

Вишеградська група, або Вишеградська четвірка (В4), почала своє існування після підписання 15 лютого 1991 р. в угорському місті Вишеград Декларації про співпрацю між Чехословаччиною, Польщею і Угорщиною з метою розвитку європейської інтеграції. Декларація визначила в якості загальних завдань повернення державного суверенітету, усунення залишків тоталітаризму, побудову демократії і ринкової економіки, а також участь у європейських інтеграційних процесах [1, с. 85]. Чималу роль у зародженні ідеї об'єднання зіграла чеська інтелектуальна еліта, яка пропонувала власне бачення регіонального співробітництва. Утворення групи з одного боку було реакцією на політичний і економічний вакуум, що утворився в центральній частині Європи після розпаду Ради економічної взаємодопомоги і Організації Варшавського договору, а з іншого – відповіддю на об'єднання Німеччини. У цій ситуації Група розглядалася не лише як необхідний інструмент спілкування з НАТО і ЄС, а й як прообраз нового центру сили на європейському континенті [2, с. 56].

У жовтні 1990 р. об'єднана Німеччина вперше за майже півстоліття з'явилася на міжнародній сцені у новій якості, не лише як країна, чия могутність збільшилася кількісно, але й позбавлена усіх попередніх обмежень, що були накладені на її суверенітет чотирма державами-переможницями. Німецькому керівництву вдалося переконати світ, що Німеччина продовжить діяти у рамках трансатлантичного та європейського співробітництва, а побоювання стосовно того, що країна перетвориться на «Четвертий рейх» є безпідставними. Країна залишилася надійним та передбачуваним партнером у рамках міжнародних структур [3, с. 171]. Регіон Центральної та Східної Європи

---

* Аспірант кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: д. політ. н., проф. Крушинський В. Ю.

протягом майже всієї історії Німеччини мав для неї особливе значення як сфера її політичного, економічного та культурного впливу. Тому східноєвропейський напрямок став для возз'єднаної Німеччини одним з пріоритетних напрямків її зовнішньої політики, продовжуючи курс, взятий колишнім канцлером В. Брандтом. Проте, незважаючи на таке значення регіону для неї, Німеччина ніколи не мала окремої політики щодо Вишеградської четвірки. Пріоритет надавався двостороннім відносинам з її членами. Слабкі відносини ФРН з групою можна пояснити наступними чинниками.

Перш за все варто відзначити, що Німеччина поєднала свою політику щодо країн ЦСЄ з механізмами розширення Європейського союзу. Після об'єднання у 1989 р. Німеччина не форсувала розвиток центральноєвропейської політики, проводячи регіональну стратегію щодо нових східних сусідів. ФРН не була зацікавлена у встановленні свого впливу в регіоні, що могло б відродити традиційні побоювання німецької експансії. Натомість Німеччина робила це поступово, за допомогою механізмів європейської інтеграції.

Починаючи з часів канцлерства Брандта ФРН вже мала розвинену систему двосторонніх зв'язків з країнами ЦСЄ, змінювати яку на новий формат співробітництва вона не бачила сенсу. І, як з'ясувалося ще на початку 90-х рр., ці відносини мають різну якість та інтенсивність. Польща швидко зайняла місце провідного партнера ФРН у регіоні, оскільки успіх німецько-польського співробітництва як результату примирення після багатовікової ворожнечі був, з точки зору Німеччини, передумовою для нормалізації європейської політики. Чехія швидко набувала двоякого образу: з одного боку, як зразковий учень в області економічних реформ, і з іншого – як розбірливий партнер, який зациклений на питаннях недавнього минулого і з яким перегляд історії проходить значно повільніше, ніж з Польщею.

Найголовнішою причиною, чому Німеччина не прагнула налагоджувати контакти з групою, є її зовнішньополітична малозначущість. Четвірка представляє собою майже виключно символічне утворення без політичного впливу. Країни групи не виробили спільного бачення її існування та підходів

його реалізації. Для Словаччини членство у В4 було необхідним з точки зору утвердження своєї нещодавньої незалежності. Для Польщі група має функціональний характер – вона розглядала регіональне співробітництво як засіб посилення своєї ролі в Європі. Угорщина переслідує двояку мету: реалізуючи свої регіонально-політичні цілі, вона має намір брати участь в європейській і євроатлантичній інтеграції. Чехія ніколи активно не брала участі у регіональному співробітництві. Разом з тим вона не могла собі дозволити вийти з групи, оскільки це підірвало б її репутацію як країни, здатної до міждержавного співробітництва. Вишеградський формат співробітництва є, таким чином, компромісом між конфліктуєчими національними інтересами країн-учасниць та їхніми спільними євроінтеграційними прагненнями. Тісне співробітництво в регіоні спостерігається тільки за часів високого зовнішнього тиску, тоді як спокійні періоди позначаються відновленням застарілих протиріч між країнами четвірки [1, с. 88–89].

Нові виклики, з якими зіштовхнувся ЄС в останні роки – економічна криза, криза біженців та агресія Росії в Україні – продемонстрували істотні розбіжності між країнами Вишеградської групи та Німеччиною, як неформальним лідером Євросоюзу, у поглядах на вирішення цих проблем. Через протидію німецьким ініціативам з боку групи, В4 отримала репутацію «гальма» європейської політики [4]. Враховуючи небезпечність таких розбіжностей для повноцінного функціонування Європейського союзу, Німеччині слід було б подумати про більш тісні контакти з Вишеградською групою для вирішення цього конфлікту.

Список використаних джерел

1. Шабаева В. И. Вышеградская группа: причины возникновения и ее роль в ЕС (сводный реферат) / В. И. Шабаева // Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Серия 2: Экономика. Реферативный журнал. – Москва, 2008. – № 1 – С. 85–89.

2. Хотькова Е. С. Вышеградская группа: опыт и перспективы / Е. С. Хотькова // Проблемы национальной стратегии. – Москва, 2012. – № 4 (13) – С. 56–70.

3. Royen C. Central Eastern Europe in United Germany's Foreign Relations / Christoph Royen // Conferência proferida no IDN, em 4 de Fevereiro de 1993, incluída no Ciclo de Conferências sobre política internacional, por individualidades estrangeiras, Ano XVIII. – No. 66 (Janeiro. Março 1993). – Lisboa, 1993. – С. 168 – 185.

4. Bremsklotz der europäischen Flüchtlingspolitik [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.deutschlandfunk.de/die-visegrad-gruppe-bremsklotz-der-europaeischen.724.de.html?dram:article_id=364088.

ВЛАДА І ПОЛІТИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ НОВОГО СВІТОВОГО ПОРЯДКУ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Політика – це мистецтво держави організувати і використовувати свою владу і ресурси, відповідно до її національних інтересів. Національна держава може стати сильною державою лише у випадку якщо вона здатна і прагне реалізувати свою владну політику, готова до потенційних втрат і до забезпечення визнання її політики, відкидаючи будь-які закиди та перешкоди зі сторони держав-конкурентів. Поступове розмивання національної владної політики є наочним і беззаперечним доказом того, що система національних держав знаходиться в перехідному стані.

Одним з основних факторів, що впливають на регресію національної держави є зростання числа нових акторів на міжнародній арені, які заміняють чи обмежують її суверенітет. Цілком можливо, що у зв'язку з появою вищезгаданих нових акторів відбудуться певні зрушення у владних відносинах, не лише між ними та національними державами, але й між цими новими акторами. За таких обставин, національні держави повинні визначитись, яким чином вони можуть вплинути на процес трансформації влади і як вони планують використовувати вагому частину їхнього потенціалу в плані міжнародних і регіональних місій [1, с. 83-84].

Той факт, що національні держави зобов'язані певним чином трансформуватися, щоб відповідати вимогам сучасного глобалізованого світу, став першопричиною виникнення почуття ненадійності і втрати контролю серед цих держав. Це пов'язано насамперед з тим, що існує прямий зв'язок між реалізацією успішним чином політики в сфері національної безпеки і національною владою, як і ефективним використанням цієї влади. Уряд, який

---

* Аспірант кафедри країнознавства та міжнародного туризму Львівського національного університету імені Івана Франка.
Науковий керівник: доц. Романюк Н. А.

являє собою виконавчий орган політичної влади держави, спершу визначає національні інтереси та цілі цієї держави, на основі яких він, відповідно, визначає її національну політику, і нарешті, використовує елементи національної влади для забезпечення визначених національних цілей.

Відповідно, стратегічний успіх національної держави залежить від таких умов як: використання джерел влади відповідно до мети та моменту в часі; інформаційний потенціал і накопичення інтелекту; розробка тактики відповідно до технічних, економічних, соціальних і культурних особливостей; окрім застосування відкритих і добре відомих методів впливу на інших акторів, застосування прихованих, таємних і креативних методів боротьби (наприклад, терору, пропаганди, маніпуляції засобами масової інформації, тощо) [2, с. 25].

Якщо уважно проаналізувати перебіг поточних (як і можливість виникнення потенційних) криз та подій, можна дійти висновку, що держави повинні заздалегідь і належним чином оцінити загрози та ризики для їх національної безпеки та інтересів, і вжити усіх необхідних випереджувальних заходів, використовуючи при цьому усі наявні національні силові засоби та інструменти. Будь-які загрози безпеці повинні бути усунуті за допомогою існуючих в міжнародному середовищі структур, права і механізмів, а також відповідно до міжнародного підходу до питань безпеки. Це демонструє необхідність врахування національних інтересів під час формування глобальної безпекової політики, з метою розвитку міжнародного співробітництва (зокрема: утворення контактних груп, регіональних союзів чи стратегічних партнерств).

Аналізуючи історичні приклади, ми можемо виокремити наступні стратегії великих держав в межах міжнародної системи: (1) ізоляціонізм (втручання лише у випадку, якщо події загрожують цілісності власної території); (2) балансування (докладаючи зусиль, щоб відновити попередній вигляд балансу сил); (3) вибірковість конфлікту (випереджувальне втручання в разі загрози зміни балансу сил); (4) утримування панування (збереження гегемонії в однополярному світовому порядку); (5) імперіалізм (збереження домінування

шляхом здобування територій і контролю над іншими країнами в однополярному світовому порядку) [3, с. 53].

Політика безпеки національної держави, відповідно, може бути реалізована в рамках однієї з наступних стратегій національної безпеки: (1) стратегія стримування; (2) стратегія формування безпекового середовища; (3) стратегія антикризового управління і невійськових методів; (4) стратегія обмеженого використання сили; (5) стратегія тотальної війни [4, с. 30-37].

Однак тут варто зауважити, що національна держава 21-го століття, у зв'язку зі зростаючим впливом процесів глобалізації та транснаціоналізації, постійно стикається з життєво важливими проблемами в сфері безпеки, як в плані внутрішньодержавних проблем так і в плані реалізації національної політики на міжнародній арені. До таких проблем, зокрема, належать:

- зростання числа міжнародних і транснаціональних утворень призводить до ерозії національного суверенітету, а також створює суттєві перешкоди для реалізації силової політики з метою забезпечення національних інтересів;

- глобальна економічна інтеграція обмежує національний контроль над економікою і ефективність уряду, а отже – послаблює державу;

- економіка виступає в якості рушійної сили національної могутності, визначальна роль міжнародних економічних суб'єктів (транснаціональні корпорації, МВФ, Світовий Банк, тощо) в розвитку національної економіки перетворює економічну безпеку в найбільш важливий аспект національної безпеки;

- транснаціональні соціальні та релігійні рухи кидають нові виклики національній безпеці;

- глобальні комунікаційні і транспортні мережі ускладнюють контроль над національними кордонами;

- національна єдність знаходиться під загрозою у зв'язку з вимогами щодо релігійного різноманіття і автономії від держави.

Тобто фактично це означає, що національні держави повинні піддатися реконструкції і переглянути свою роль як у внутрішньодержавних, так і у

міжнародних відносинах, а також розробити нові методи та інструменти для збереження національної безпеки і застосування сили.

Список використаних джерел

1. De Rivero O. The Myth of Development: The Non-Viable Economies of the 21st Century / Oswaldo De Rivero // Global Issues Series, Second Edition. – Zed Books, 2001. – 224 p.

2. Sarkesian S. C. U.S. National Security: Policymakers, Processes, and Politics / Sam C. Sarkesian. – Lynne Rienner Publishers, Inc. – Colorado, 2012. – 347 p.

3. Posen B. R., Ross A. Competing Visions for U.S. Grand strategy / Barry R. Posen, Andrew Ross // International Security. – Vol. 21. – Winter 1996/1997. – P. 5-53.

4. Jablonsky D. Why is the strategy difficult? / David Jablonsky. – Washington D.C., 2006. – 87 p.

«МІЖ СХОДОМ І ЗАХОДОМ»: ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ В КОНЦЕПЦІЯХ А. ДЖ. ТОЙНБІ ТА С. ХАНТІНГТОНА

Починаючи з часу отримання незалежності 1991 року Україна знаходиться в стані пошуку шляхів свого майбутнього розвитку. Вітчизняними науковцями з цією метою використовувались різні методи, серед яких чільне місце посідає цивілізаційний підхід. Головними його варіантами в Україні стали концепція локальних цивілізацій А. Дж. Тойнбі та концепція «зіткнення цивілізацій» С. Хантінгтона.

Концепція А. Дж. Тойнбі являє собою спробу історіософського осмислення всесвітньо-історичного процесу, де всі локальні цивілізації, як певні цілісні сутності, просуваються шляхом історії до визначеної мети – прогресу вищої релігії. Саме релігія є головним консолідуючим ядром будь-якої локальної цивілізації, що визначає увесь її «життєвий простір»: світогляд, економічні відносини, зовнішню та внутрішню політику тощо.

В основі концепції С. Хантінгтона покладено поняття «цивілізаційних розломів», які знаходяться на стиках різних цивілізацій і є потенційними місцями їх майбутніх зіткнень в культурному, економічному та, навіть, військовому плані. Ключовим положенням тут є те, що «цивілізаційний розлом» досить часто може проходити по території окремої держави. Такою «цивілізаційно розколотою» країною в концепції С. Хантінгтон постає Україна.

Порівняння цих двох концепцій дозволяє зробити висновок про те, що їх евристичний потенціал направлений на створення абсолютно протилежних дискурсів не тільки історії України, але і візії її майбутнього історичного розвитку. Концепція А. Дж. Тойнбі дозволяє розглядати Україну як цілісність, але у складі Руської православної цивілізації, тоді як концепція С. Хантінгтона

---

* Кандидат історичних наук, викладач історії Оптико-механічного коледжу Київського національного університету імені Тараса Шевченка

– як «цивілізаційно розколоту» між Сходом і Заходом країну, що рано чи пізно має розколотись і в політичному плані [1].

Чи є події останніх років в Україні ознакою великого прогностичного потенціалу концепції С. Хантінгтона, чи навпаки – ці події є наслідком «вкидання» концепції «зіткнення цивілізацій» в український науковий простір, включаючи поняття «цивілізаційних розломів» та взагалі поширення тези про цивілізаційно розколоту України?

Опублікована 1993 року стаття С. Хантінгтона «Зіткнення цивілізацій?» (опублікований переклад в Україні в 1996 році) викликала на початку 1990-х років цілий шквал критики в тогочасній Україні. Проте сьогодні ця концепція практично не стає предметом серйозних наукових дискусій, натомість її роль обґрунтування «розколотої» України в сучасній українській історичній науці досить успішно виконує безапеляційно пануюча євроінтеграційна парадигма. Гасло «Україна – це Європа» досить швидко перетворилося із політичного на наукове, таким же чином як і Інститут національної пам'яті перетворився із науково-дослідної установи у державний орган по втіленню поточної історичної політики [2]. Відсутність достатніх аргументів на користь обґрунтування європейської цивілізаційної ідентичності України в сучасній українській історичній науці широко компенсується аргументами української «неросійськості», де Україна і Росія зображаються одвічними ворогами з абсолютно протилежними цивілізаційними цінностями. Євроінтеграційна парадигма, продовжуючи розколювати Україну на прибічників «європейського» чи «руського» світу, досить чітко виражена у похантінгтонівському складеному двомовному гаслі – «Єдина країна. Единая страна» – що вже саме по собі, з огляду на свою двомовність, нав'язує думку про «розколоту країну».

Також євроінтеграційна парадигма призвела до «реінкарнації» в Україні «комплексу молодшого брата», але тепер вже не Росії, а Європи. Адже по відношенню до Європейської цивілізації Україна виступає не як суб'єкт, а саме як об'єкт – «молодший брат» якому ще треба рости і рости до рівня своїх нових

старших братів, безрезультативність чого тільки підігріває широке розповсюдження українського «комплексу європейської меншовартості» [3].

На противагу концепції С. Хантінгтона та євроінтеграційній парадигмі, концепція А. Дж. Тойнбі дозволяє представити Україну як цивілізаційний центр Руської православної цивілізації, який, практично, співпадає з її державними кордонами, адже виходячи з принципу «материнсько-дочірніх» відносин діахронних у часі цивілізацій саме Київська Русь, через прийняття православ'я, є прямим спадкоємцем Візантійської православної цивілізації.

В контексті концепції С. Хантінгтона та сучасної євроінтеграційної парадигми в Україні набуває поширення дискурс історії України як історії-мартирології, в той час як в межах концепції А. Дж. Тойнбі можна вести мову навіть про український «культурний імперіалізм», з огляду на те, що починаючи з XVII століття саме українські просвітники ставали головним рушієм освітнього, ідеологічного та культурного розвитку Росії.

На жаль, сьогоднішня політична кон'юнктура не дозволяє вести відкриті дискусії з пошуку альтернативних цивілізаційних орієнтацій України, проголошуючи «єдино правильним» історичний курс на Європу. Тим самим не враховується, і перш за все в зовнішній політиці, справжня цивілізаційна ідентичність України, її традиційні соціокультурні цінності та світогляд. Натомість політична воля сучасних українських керманічів спрямована на поширення в Україні штучно створеної саме для України псевдо-європейської ерзац-культури, де українці, будучи визнані на словах «європейським народом», в найближчій перспективі не мають ніяких шансів вступу до Європейського союзу. Причому така стагнація європейського шляху України призводить тільки до все більшого розколу в українському суспільстві. Натомість зміна парадигми осягнення цивілізаційної ідентичності України відповідно концепції А. Дж. Тойнбі, перетворює її з об'єкта на повноправний суб'єкт світової історії, залишаючи за нею право цивілізаційного центру Руської православної цивілізації, який практично повністю відповідає її державним кордонам.

Список використаних джерел

1. Тойнбі А. Дж. Дослідження історії: [скорочена версія томів I – VI Д. Ч. Сомервелла] / А. Дж. Тойнбі / [пер. з англ. В. Шовкун]. – Т. 1. – К.: Основи, 1995. – 614 с.
2. Тойнбі А. Дж. Дослідження історії: [скорочена версія томів VII – X Д. Ч. Сомервелла] / А. Дж. Тойнбі / [пер. з англ. В. Митрофанов, П. Таращук]. – Т. 2. – К.: Основи, 1995. – 401 с.
3. Хантінгтон С. Зіткнення цивілізацій? / С. Хантінгтон // Філософська і соціологічна думка. – 1996. – № 1–2. – С. 3–29.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМ ВАЛЮТНИМ ФОНДОМ

Сучасний стан розвитку України пов'язаний зі значними викликами зовнішнього та внутрішнього характеру. Результатом фінансово-економічної кризи стали проблеми платіжного балансу, зниження ВВП, девальвація національної валюти, зростання інфляції, масове безробіття, відсутність соціальних гарантій, крах банківської сфери тощо.

Україна з метою уникнення дефолту звернулася по допомогу до Міжнародного валютного фонду (МВФ). Основними цілями співробітництва з МВФ є стабілізація української фінансової системи, проведення структурних реформ та створення підґрунтя для сталого економічного зростання. Фонд допомагає Україні поновити свою фінансову спроможність, підказуючи, як найбільш ефективно впроваджувати програму реформ.

Зауважимо, що 3 жовтня 2016 р. МВФ оприлюднив останній текст меморандуму з Україною, який містить план дій, необхідних для подальшого успішного співробітництва. У ньому прописано конкретні кроки, необхідні для отримання Україною 4 траншу. Виконання положень Меморандуму дозволить до кінця 2016 р. додатково залучити 1,3 млрд. дол. США [1].

Нижче в межах дослідження розглянемо головні пункти документа, так звані «структурні маяки».

Більше повноважень для НАБУ. До кінця листопада 2016 р. НАБУ має бути надано право самостійно здійснювати слідчі дії під прикриттям і перехоплювати електронні повідомлення. Також НАБУ має щокварталу публікувати статистику розслідуваних справ щодо високопоставлених чиновників. Серед іншого Україна зобов'язується створити антикорупційний суд, прийняти закон про заснування бізнес-омбудсмена – незалежної особи, що захищає права підприємців [1].

---

*К. е. н., старший науковий співробітник відділу міжнародних фінансів та фінансової безпеки ДННУ «Академія фінансового управління»

Врегулювання обігу сільськогосподарських земель. Україна зобов'язується ухвалити закон про обіг сільськогосподарських земель до кінця 2016 р. Особливість цього пункту в тому, що в 2017 р. закінчується мораторій на продаж сільгоспземель [2].

Електронне декларування. В рамках вище згадуваного документа необхідним завданням перед державою є зобов'язати високопоставлених чиновників подати електронні декларації про доходи за 2015 р. протягом 60 днів з моменту запуску системи електронного декларування, тобто до кінця жовтня 2016 р.

Реформа охорони здоров'я. До початку 2017 р. ВРУ повинна прийняти пакет законів про реформу охорони здоров'я. Реформи будуть спрямовані на децентралізацію, підвищення управлінської автономії для клінік, а також перехід від фінансування на основі кількості лікарняних ліжок на фінансування наданих медичних послуг. У вересні 2016 р. КМУ скасував радянський наказ про ліжко-місця (наказ «Про примірні штатні нормативи закладів охорони здоров'я» № 33 від 23 лютого 2000 р.), у відповідності з кількістю яких виділялися кошти на лікарні. Тепер медичні установи повинні визначати фінансування самостійно, в залежності від реальної завантаженості.

Ліквідація податкової міліції. Замість податкової міліції при Мінфіні до листопада 2016 р. повинна бути сформована нова служба, яка буде розслідувати фінансові та економічні злочини проти держави. До кінця жовтня 2016 р. заплановано прийняти законодавчі зміни, які нададуть ДФС право використовувати непрямі методи оцінки, щоб з'ясувати правильність зобов'язань кожного платника щодо податків і соціального страхування [1; 2].

Пенсійна реформа. До кінця 2016 р. необхідно прийняти закон про поступову зміну пенсійного віку, скоротити можливості для дострокового виходу на пенсію, посилити критерії прийнятності для мінімальної пенсії та консолідувати пенсійне законодавство, яке в даний час складається з 12 законів, і забезпечити єдиний принцип пенсійного забезпечення без привілеїв для будь-

якої професії (за винятком військових), а також розширити базу для внесків у систему соціального забезпечення [2; 3].

Приватизація ОПЗ. КМУ повинен погодити попередню класифікацію держпідприємств, визначити ті, які є стратегічними, і сформувати список приватизації. В цей же час ВРУ повинна прийняти законодавство, що дозволяє скоротити кількість підприємств, що не підлягають продажу, зокрема морських портів і сільгоспідприємств. До кінця жовтня 2016 р. акції підприємств, включених у список приватизації, повинні бути передані ФДМУ. Крім того, заплановано до кінця поточного року провести конкурси з продажу держпакетів акцій «Хмельницькобленерго», «Запоріжжяобленерго», «Миколаївобленерго», «Тернопільобленерго» та «Харківобленерго». Також до кінця березня 2017 р. потрібно завершити приватизацію «Центренерго» [2].

Утримання ціни газу на рівні не нижче за імпорту. Україна повинна запровадити механізм, що дозволяє на поквартальній основі коригувати тарифи на газ для утримання їх на рівні ціни імпорту, щоб ціни на газ не опускалися нижче так званих економічно обґрунтованих, тобто імпортна ціна плюс надбавка. Механізм повинен бути запущений не пізніше квітня 2017 р. і діяти до повної лібералізації цін на газ [3].

Монетизація субсидій. До кінця березня 2017 р. заплановано монетизувати житлові субсидії та пільги. Крім того, КМУ зобов'язався у встановленій ним ціні на газ для населення відокремити плату за транспортування і розподіл газу від ціни газу як товару [4].

Продаж акцій держбанків. Україна в 2018 р. почне продаж МФО не менше ніж 20% акцій у державних банках – «Ощадбанку» та «Укресімбанку».

З вище викладеного можна дійти висновків, що подальша співпраця України з МВФ повинна базуватися на проведенні глибоких структурних реформах для покращення внутрішньої та зовнішньої стабільності, послаблення девальвації гривні, покриття дефіциту бюджету. Проте слід враховувати, що умови отримання кредитів від МВФ сприяють збільшенню державного боргу, що може призвести до загрози дефолту.

Список використаних джерел

1. Білі плями меморандуму з МВФ. Про ключові елементи дальшої співпраці з МВФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Society/175961/PrintView>.
2. МВФ чекає від України боротьби з корупцією, розширення списку приватизації та врегулювання ринку сільгоспземель [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.112.ua/statji/pensiina-reforma-pidtrymka-nabupryvatyzatsiia-shcho-ukraina-poobitsiala-mvf-343419.html>.
3. Ukraine: Letter of Intent, Memorandum of Economic and Financial Policies, and Technical Memorandum of Understanding [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/External/NP/LOI/2016/UKR/090116.pdf>.
4. Історія співробітництва України та МВФ/МФУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/news/mizhнародne-spivrobotnictvo/mvf>.

НОВІ АКЦЕНТИ У КРЕДИТНОМУ СПІВРОБІТНИЦТВІ УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМИ ФІНАНСОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ (МФО)

До 2015 року міжнародні банки та установи розвитку, що підтримували проекти і програми в Україні, мали в своєму активі фінансові інструменти, в основному інвестиційного спрямування (інвестиційні кредити, гарантійні інструменти, участь у капіталі, програми з реформування системи органів державної влади, позики на політику розвитку тощо).

Проте, від 2015 року можна прослідкувати використання нової, раніше не використовуваної практики – залучення кредитних і гарантійних коштів МФО для підтримки постачання енергоносіїв в опалювальний період (фактично кредитування внутрішнього споживання).

Механізм реалізації такої схеми полягав в наступному: Статтею 6 Закону про Держбюджет на 2015 р. було реалізовано нововведення – Кабміну України – дозволено створити у 2015 р. стабілізаційний (резервний) енергетичний фонд у розмірі до 1 млрд. дол. США за рахунок коштів зовнішнього запозичення, що можуть бути залучені під державні гарантії понад обсяги, встановлені Законом про Держбюджет [1]. Згодом відповідну законодавчу норму, що діятиме до січня 2017 року, було внесено до Бюджетного кодексу.

Зважаючи на суттєвий дефіцит обігових коштів, «Нафтогаз України» за підтримки Мінфіну провів переговори з МФО, зокрема з ЄБРР та Світовим банком, щодо можливості їх участі у торговому фінансуванні закупівель «Нафтогазом України» природного газу від європейських постачальників шляхом надання платіжних гарантій.

Співробітництво з ЄБРР. Після відповідних переговорів Постановою Кабміну від 24 липня 2015 р. № 540 було прийнято пропозицію Міненерго про надання в 2015 р. держгарантій для виконання боргових зобов'язань НАК «Нафтогаз України» за кредитом ЄБРР, на суму до 300 млн. доларів США [2].

---

* Старший науковий співробітник відділу міжнародних фінансів та фінансової безпеки ДННУ «Академія фінансового управління»

І вже 30 вересня 2015 р. Рада директорів ЄБРР схвалила виділення Україні кредиту обсягом 300 млн. дол. США для закупівлі Нафтогазом природного газу на європейському ринку для проведення опалювального сезону 2015-2016 років. ЄБРР зазначав, що разом із закупівлею палива, кредит також дозволить профінансувати суміжний ряд проектів, які сприятимуть посиленню енергетичної безпеки України за рахунок диверсифікації постачальників та маршрутів постачання природного газу [3].

Співробітництво з Кредитною установою для відбудови (KfW). Протягом 2015 року до нової схеми кредитування було також долучено Кредитну установу для відбудови (*Kreditanstalt für Wiederaufbau – KfW*) – німецький державний банк, який на сьогоднішній день є одним з провідних банків розвитку світу.

В липні 2015 р. Верховна Рада ратифікувала підписаний 1 квітня 2015 р. в Берліні Меморандум, згідно якого уряд Німеччини мав намір надати гарантії під незв'язаний фінансовий кредит (НФК) KfW у розмірі 500 млн. євро, зокрема, для інвестицій у відновлення східної частини України.

Згодом у вересні 2015 р. Україна залучила заплановану частину кредиту KfW на суму 200 млн. євро для спрямування їх в іншому напрямку - на підтримку Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Коштами кредиту заплановано забезпечити отримання депозитів клієнтів з проблемних банків в рамках гарантованої державою суми, а також має сприяти відновленню банківської системи [4].

Згодом Кабмін України домовився з урядом Німеччини і KfW про тимчасове використання коштів даної позики для фінансування закупівлі газу. Уряд Німеччини запропонував, щоб частина коштів за позикою KfW була використана для внесення додаткової валютної ліквідності в банківську систему.

Це, в свою чергу, мало допомогти залучити «Нафтогазу України» необхідні кредитні ресурси в українських банках на покриття тимчасового касового розриву, викликаного необхідністю в закупівлі газу. Мінфін України

розмістив тимчасово вільні кошти в обсязі 200 млн. дол. США, надані KfW, на депозитному рахунку державного Укргазбанку під 5% річних на термін до 1 грудня 2015 року, що допомогло НАК «Нафтогаз України» в закупівлях газу.

Співробітництво зі Світовим банком. В продовження використання схеми фінансування поставок енергоносіїв, 18 жовтня 2016 року Світовий банк затвердив гарантію на 500 млн дол. США для НАК «Нафтогаза України» для закупівлі газу для України в опалювальний період.

Банк зазначив, що ця гарантія входить до пакету широкої підтримки реформування енергетичної та газової галузі України Групою Світового банку, що має на меті допомогти Україні створити систему енергетики, що здатна постачати надійні та доступні послуги домогосподарствам та промисловості. Гарантійна підтримка має допомогти в забезпеченні достатніх обсягів постачання газу впродовж двох наступних років [5].

Таким чином, очевидним є той факт, що в Україні від 2015 року започатковано нову практику співробітництва з МФО, раніше не використовувану – залучення коштів міжнародних банків та установ розвитку для кредитування не інвестиційних програм і не програм розвитку, а фактично для внутрішнього споживання.

Уряд запровадив додаткову схему надання державних гарантій для нової схеми залучення коштів МФО. Можна зробити висновок, що сьогодні відбувається активна адаптація схем фінансування МФО відповідно до вимог актуальної політико-економічної кон'юнктури. Фактично, міжнародні партнери можуть легко модернізувати умови, правила і пріоритети співробітництва відповідно до змінюваної ситуації в країні. Така гнучкість може свідчити про наявність великої ваги політичних чинників в даному контексті, з меншим впливом економічної складової.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про Державний бюджет на 2015 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80-19>.

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 24 липня 2015 р. № 540 «Про надання державних гарантій за зобов'язаннями Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України»» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248379909>.

3. EBRD approves US \$ 300 million loan for natural gas purchases in Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ebrd.com/news/2015/ebrd-approves-us-300-million-loan-for-natural-gas-purchases-in-ukraine.html>.

4. KfW: EUR 200 million to strengthen the Ukrainian banking system – KfW issues promotional loan for government deposit guarantee fund [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.kfw-entwicklungsbank.de/International-financing/KfW-Development-Bank/News/News-Details_298432.html.

5. Прес-реліз Світового банку від 18 жовтня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2016/10/18/ukrainians-to-benefit-from-increased-security-of-gas-supply-and-heating-this-winter>.

ДИПЛОМАТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ ХХІ СТОЛІТТЯ: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІР

Зовнішньополітичні й дипломатичні стратегії України ХХІ століття в європейському та світовому глобалізованому просторі, оновлення дипломатичного інструментарію, формування й реалізація адекватної зовнішньої політики і дипломатії, євроінтеграційного та євроатлантичного курсу України, потребують науково-методологічного визначення інституціональних основ, головних локаційних параметрів та місця України в поліцентричному геополітичному просторі [1, с. 8-12].

У 2016 році Україна відзначила 25-ліття своєї Незалежності. 24 серпня 1991 року було прийнято Акт проголошення незалежності України, що був схвалений всеукраїнським референдумом 1 грудня 1991 року. В Акті проголошення незалежності України зазначається, що нині «...продовжується тисячолітня традиція державотворення в Україні, яка має право на самовизначення, передбачене Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами». Історичне й вагоме політичне рішення було прийнято абсолютною більшістю: 346 голоси було віддано «за» проголошення незалежності, і лише 1 – «проти».

У нових геополітичних і суспільно-політичних умовах розгорнулися державотворчі процеси в незалежній Україні. Україна шукала себе у світі та Європі, а Європа й світ ділилися з нею набутим міжнародно-політичним та інституціональним досвідом державотворення. Величезну роль у розвитку громадянського суспільства, реалізації задекларованих Конституцією України прав і свобод відіграла саме українська дипломатія й українські дипломати.

З 01 травня 2004 року Україна стала сусідом Європейського Союзу. Розширений Євросоюз не має альтернативи розвитку інтеграційної диференціації та здійсненню інституціональної реформи. Ця ситуація має як позитивні, так і негативні наслідки для України. Розширення ЄС створює для

---

* Доцент кафедри дипломатичної та консульської служби Дипломатичної академії України при МЗС України

України принципово нову геополітичну, геокультурну та геоеконімічну ситуацію [2, с. 85-92]. На сьогодні ЄС уже не тільки економічна організація, а й організація з елементами політики безпеки. У результаті розширення Європейського Союзу Україна опинилася між двома центрами з невизначеним до кінця власним статусом, а це вимагає від нас виваженості та абсолютно реалістичної політики в загальноєвропейському культурному просторі [3].

У поступі України до інтеграційних структур (європейська та євроатлантична інтеграція) можна виділити низку проблем, перш за все – її відставання від держав навіть із більш низьким рівнем соціально-економічного розвитку та внутрішньополітичної стабільності. Такі явища вимагають прискіпливої уваги дослідників, спонукають до пошуку причин розходжень між європоцентристськими політичними деклараціями Української держави та реальним її місцем в інституціях, які визначають зміст і основні напрями політичних, дипломатичних, безпекових, економічних і культурних процесів в Європі.

Україна не знаходиться осторонь тих процесів, що відбуваються в сьогоденній Європі. Як молода нова держава пострадянського простору, вона гостро потребує стабільності, військової та політичної безпеки, зовнішнього сприяння реформам, вона об'єктивно зацікавлена брати активну участь у загальноєвропейських процесах: загальноєвропейської, регіональної й субрегіональної інтеграції та інституціоналізації тощо [4].

Інтеграція України до Європейського Союзу означає, що всі соціально-економічні та політичні перетворення необхідно інституціонально вбудувати в модель стосовно європейського фактора, тобто бути спрямованими на реалізацію стратегічного завдання. Однак, діючи в цьому напрямку, потрібно брати до уваги деякі конкретні особливості, зокрема, ті, які стосуються історичного розвитку всіх країн даного регіону, у т.ч. – й України [5, с. 4-12].

Зовнішньополітична і дипломатична складова (дипломатичний інструментарій) України містить у собі низку чинників, що покликані забезпечувати засади незалежного – суб'єктного – існування Української

держави. У перших державних документах зовнішньополітичним пріоритетом визначено курс на європейську інтеграцію. Цей вибір обґрунтовано географічними детермінантами, політичними прихильностями, економічними складовими, ідеологічними настановами, менталітетом нашого народу, європейськими цінностями. Урешті-решт європейськістю України [6, с. 70-83].

Українською дипломатією за 25 років було зроблено чимало: вона головувала на Генеральній асамблеї ООН (Г. Й. Удовенко), вона розробляла засадничі документи зовнішньої політики держави (Основні напрями зовнішньої політики; Закони України: Про основи національної безпеки, Про дипломатичну службу тощо), низку стратегічних документів щодо реалізації Україною європейського вектору (Угода про асоціацію України – ЄС, УПС тощо), національної безпеки (Україна – НАТО), двосторонні угоди, покликані розв'язувати й врегульовувати проблеми, що склалися тощо [7].

Виходячи з пріоритетів на 2016 р., названих Міністром П. А. Клімкіним, працюємо на **5П: Протидія російській агресії. Посилення національної безпеки. Підтримка українських громадян. Просування українського бізнесу. Професійність дипломатичної служби.**

Отже, Україна сміливо крокує вперед у новому ХХІ столітті. Перед її інституціями стоять нові завдання, зокрема – пріоритетні практичні питання зовнішньої політики і дипломатії України на 2016-2020 роки: дипломатичній службі, як вбачається, необхідно надати можливість свободи дій, більшої самостійності, повернути її до безпосереднього керування зовнішньою політикою в якості аналітичної складової, а також практичної реалізації ініціаторства з метою посилення її впливу на державні рішення; пріоритети і задача дипломатів також вбачається в необхідності навчитися лобізму: опанувати новими схемами необхідного впливу, ефективного використання яких сприятиме досягненню мети; до практичної зовнішньополітичної та дипломатичної діяльності варто додати засоби кулуарної дипломатії, креативної дипломатії, публічної дипломатії, навіть віртуальної дипломатії.

Про повагу до України усього світу доводить підтримка, яку ми побачили під час виборів нашої держави непостійним членом Ради Безпеки ООН на 2016-2017 рр. Це також досягнення українського державотворення і подарунок нашій дипломатії, визнання ефективності та дієвості її дипломатичного інструментарію. Як підтверджує зовнішньополітична стратегія і дипломатична практика, Україна на сьогодні – це надійний партнер для євроінтеграційного та євроатлантичного співробітництва. Україна – це держава, яка успішно здійснює реформи національної економіки й політико-дипломатичної системи. Україна – це держава, яка є цікавою Європі та світу. Україна на сьогодні – є політико-дипломатичним випробуванням для інтеграційних європейських і світових процесів.

Список використаних джерел

1. Циватый В. Г. Политико-дипломатические системы и институты дипломатии в исторической ретроспективе: от раннего нового времени до начала XXI века / В. Г. Циватый // Актуальные проблемы международных отношений и дипломатии (1918 г. – начало XXI в.): материалы II Междунар. науч.-практ. конф., Витебск, 23-24 апреля 2015 г. – Витебск: ВГУ имени П. М. Машерова, 2015. – С. 8-12.

2. Віднянський С. В. Пошуки оптимальної парадигми зовнішньої політики України / С. В. Віднянський // Проблеми балканістики, сходознавства та міжнародних відносин. – К., 2007. – С. 85-92.

3. Культурно-цивілізаційний простір Європи і Україна: особливості становлення та сучасні тенденції розвитку: монографія / За ред. А. І. Кудряченка. – К., 2010. – 405 с.

4. Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика України / Л. Д. Чекаленко. – К., 2011. – 281 с.

5. Циватый В. Г. Євроінтеграційна діяльність України через призму реалізації програми Східного партнерства: інституціональний та іміджевий аспекти / В. Г. Циватый, Л. Д. Чекаленко // Науковий вісник Дипломатичної

академії України. – Вип. 23. – Ч. II. – Серія «Політичні науки». – К.: ДАУ при МЗС України, 2016. – С. 4-12.

6. Ціватий В. Г. Зовнішня культурна політика України (1991-2011рр.): форми, принципи, стратегії розвитку / В. Г. Ціватий // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки: Збірник наукових праць / Інститут історії НАН України. – К., 2011. – Випуск 20. – С. 70-83.

7. Chekalenko L. D. Foreign Policy of Ukraine: monograph / L. Chekalenko. – К.: «LAT&K», 2016. – 294 p.

БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Оскільки іншої схеми існування людство поки що не виробило, дещо застарілу систему міжнародної безпеки, запровадженою країнами-переможцями у Другій світовій війні і нав'язаній людству, і нині значними зусиллями утримують на плаву, хоча її тіснять нові тенденції і сучасні реалії множинності центрів сили. Розхитування здавалось би міцної системи безпеки ООН, загострення протиріч і протистоянь знов ж таки не між блоками, а між окремими державами доводить, що на порядок денний виходить нова система міжнародних відносин, а отже і нова система безпеки, яка стукає у двері паліативністю, кризами цивілізацій, і що найнебезпечніше – загрозою нового поділу світу.

Основною метою зовнішньополітичної діяльності в реалізації національної безпеки України є збереження унітарності держави, недоторканості і цілісності території, забезпечення економічного розвитку, інформаційної безпеки, захисту прав і свобод людини.

Закон України «Про основи національної безпеки України» відповідно до пункту 17 частини першої статті 92 Конституції України основні засади національної безпеки визначає, як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави.

Світову схему безпеки очолює Організація Об'єднаних Націй (ООН), як універсальна безпекова структура

У багатьох питаннях Україна залишилась сам на сам із територіальною, військовою, економічною і гуманітарною загрозами і вже наявними проблемами. Водночас, необхідно позитивно відзначити заходи США і ЄС, а також низки окремих країн у введенні хоча й обмежених санкцій проти Росії, а також інших проявів підтримки нашої держави на двосторонньому рівні.

---

* Циватий В. Г. - ректор дипломатичної академії України МЗС України, Чекаленко Л. Д. - завідувач кафедри зовнішньої політики і дипломатії.

Україна, як країна, що зазнала військової агресії і анексії територій, у першу чергу звернулася до цієї універсальної безпекової структури по захист

Регіональні структури безпеки виробляють і затверджують статuti, що закріплюють їх відповідальність за стабільність і безпеку. До цієї групи організацій включено Організацію з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), що є відповідальною за європейський простір (хоча статуту ця організація не прийняла)

Всі вище зазначені регіональні і субрегіональні міжнародні організації у своїх статутах закріпили положення про гарантування безпеки в регіоні, тобто взяли на себе відповідальність за мир і стабільність. Хоча всі ці організації не є вільними у прийнятті відповідних рішень, оскільки за Статутом ООН: глава VIII «Регіональні угоди», статті 51-54, регіональні організації з підтримання міжнародного миру і безпеки свою діяльність мають узгоджувати з ООН.

У масштабних загрозованих подіях слушним вбачається використовувати потенціал ООН через залучення контингентів світової організації, що пройшли відповідний вишкіл в Операціях з підтримання миру (ОПМ). В інших випадках, де необхідне застосування «примусу до миру» або «м'яка сила» із замороженням конфлікту, розведенням сторін тощо, виправданим було б застосування оперативних контингентів та інших безпекових можливостей Європейського Союзу. А в умовах гуманітарних операцій, надання медичної та санітарної допомоги, рятувальних заходів було б слушним впроваджувати здобутий досвід Ради Європи.

Такий підхід з одного боку, сприяв би економізації впроваджуваних кроків із забезпечення безпеки, а з іншого – підвищив ефективність діяльності місії ОБСЄ в гарячих точках Європейського континенту. Дотичні схеми з реалізації завдань за схемою ООН – ОБСЄ/ЄС – Рада Європи, а в деякі критичні для стабільності регіону моменти і зусиллями НАТО, виробило б систему ключових посилок, що сприятимуть успіху. Такі спільні дії не тільки підвищать рівень професійної підготовки діючого персоналу, а й сприятимуть

розповсюдженню і покращенню позитивного іміджу міжнародних регіональних організацій, утім і ОБСЄ, репутація якої нині зазнає негативних оцінок.

За європейську безпеку високу відповідальність несе Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) – найбільша у світі організація, що опікується питаннями безпеки Європейського регіону, проводить роботу із збереження миру, демократії та стабільності на території з населенням понад мільярд осіб.

Чи є ефективною діяльність ОБСЄ в Україні? На це питання відповідають українські експерти: «...врегулювання конфлікту на сході України стане тестом на ефективність діяльності ОБСЄ...». «Война в Україні показала, что инструменты ОБСЕ ограничены, и если организацию не реформировать, она исчезнет как неэффективная» [1].

Які перспективи окреслюються перед Україною в площині безпеки і оборони ЄС? На наше переконання, це можлива участь національних військових об'єднань у спільних з силами ЄС військових об'єднань, поліцейських формуваннях, а також в транспортній авіації.

Аналіз ситуації, що склалася навколо нашої держави, посилення лобістської діяльності Росії у всіх згаданих міжнародних структурах свідчить про те, що усталені механізми безпеки, які були нещодавно більш-менш ефективними, сьогодні не можуть гарантувати припинення локальних війн і покарання агресора. У таких умовах лишається тільки одна схема захисту – колективний безпековий трансатлантичний механізм, який убезпечив стабільністю і захистом поза іншими всі західноєвропейські країни.

Однак Північноатлантичний Альянс, рушійною силою якого є Сполучені Штати, не є готовим взяти на себе функцію захисту України.

Якщо Україна не отримає такого важеля, їй залишиться покладатися тільки на власні сили, які, на жаль, не зможуть конкурувати з агресивним потенціалом Росії.

Таким чином, зовнішньополітичні механізми забезпечення національної безпеки – це діюча система захисту універсальних, регіональних і

субрегіональних структур, до яких додається безпекова складова двостороннього співробітництва.

У таких умовах забезпечення національних інтересів України залежить не тільки від внутрішнього стану та здатності протистояти агресорові, а й від спроможності гарантів міжнародного миру забезпечити стабільність і безпеку всіх держав світу незалежно від їхнього рівня розвитку та військового потенціалу, зокрема і у першу чергу України.

Від умілого використання згаданих схем залежить існування держав середнього типу, вони є необхідними для забезпечення безпеки, сталого розвитку, миру і стабільності в регіоні і в світі загалом. Дослідження теоретичних і практичних питань формування таких механізмів, насичення їх дієвими складовими, адекватне спрямування зовнішньополітичних зусиль на досягнення суто прагматичних результатів зумовлене безпрецедентністю комплексу існуючих проблем

Список використаних джерел

1. ТСН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: nbnews.com.ua/ua/news/136020/; <http://ru.tsn.ua/politika/obse-neobhodimo-reformirovat-inacheorganizaciya-ischeznet-klimkin-399723.html>.

ЗДІЙСНЕННЯ М'ЯКОЇ СИЛИ ЧЕРЕЗ БАГАТОСТОРОННЮ ДИПЛОМАТІЮ У ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ США

Багатостороння дипломатія та участь у міжнародних організаціях, як основна із форм здійснення цієї форми дипломатичної діяльності, безпосередньо не розглядались як джерела м'якої сили у початковому варіанті відповідної концепції, однак як дипломатія, так і м'яка сила, мають тенденцію до розвитку та еволюції, тому ці сфери почали активно згадуватися із появою поняття «розумна сила». Розумна сила, серед іншого, полягає у здатності забезпечити повне функціонування різних сфер м'якої сили, в тому числі, таких як: приватний бізнес, громадянське суспільство (громадська дипломатія), співпраця і консультації на рівні багатосторонніх організацій [1]. Якщо перші дві сфери лише опосередковано залежать від дій уряду, який може сприяти або заважати їх роботі в інших державах, таким чином збільшуючи чи зменшуючи м'яку силу держави, а тому їх недоцільно розглядати у дослідженні дипломатії, то сфера багатосторонньої дипломатії, передусім переважаюча їх форма – участь у міжнародних організаціях, безпосередньо здійснюється відомствами закордонних справ, і від її ефективності великою мірою залежить м'яка сила держави.

У контексті США, про значення багатосторонніх механізмів для м'якої сили держави було заявлено у доповіді «Більш розумна, більш безпечна Америка» 2007 р. [2], де зазначалося, зокрема, що суть м'якої сили полягає, серед іншого, у здатності враховувати та координувати різні багатосторонні інтереси США в умовах здійснення міжнародного співробітництва. На їх думку, з економічної точки зору фінансування різних міжнародних організацій та інституцій може бути більш ефективним за військові дії у віддалених країнах світу, особливо, якщо такі дії здійснювалися односторонньо. Інвестиції у багатостороннє співробітництво, як зазначено в доповіді, дозволяють залучати

---

* Асистент кафедри міжнародних організацій і дипломатичної служби Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

низку інших країн до глобальних проектів, що сприяє збалансованому перерозподілу ресурсів на подолання світових проблем. У той же час, це може дозволити США позиціонувати себе на міжнародній арені як політичного актора, який має безліч перспективних і оптимістичних проектів та ідей щодо їх реалізації.

С. Уолт також зазначав, що «ООН та інші міжнародні організації допомагають США проектувати свою силу у такий спосіб, який є менш загрозливим, а отже і більш прийнятним для інших держав», відповідно, що більшим потенціалом володіли США у різних сферах – то більше сили могли проектувати, при чому йшлося, ще не про м'яку силу, а про проекцію жорсткої та структурної сили, але сам рекомендований спосіб застосування може бути віднесений до розуміння близького до розумної сили [3, с. 143].

Загалом же, у американських політологічних дослідженнях щодо участі у міжнародних організаціях досі домінують більш традиційні підходи - реалістична (неореалістична) парадигма, інституціональний та конструктивістський підходи, а саме, концепції «балансу сили» у рамках реалістичної парадигми, концепції «репутації держави в міжнародній організації» та «переговорного потенціалу» у рамках інституціонального підходу, а також бачення ООН у якості «легітимізуючого актора», запропоноване конструктивістами. Ці ж погляди домінують і серед керівників дипломатичного апарату США, а тому останні незмінно розглядають ООН скоріше як платформу для взаємодії з іншими державними акторами, а не як організацію, яка володіє самостійною правоздатністю. Відтак, у багатьох випадках організація виступає у ролі посередника між своїми членами.

У американській дипломатичній теорії та практиці визнаються дві форми дій на міжнародній арені – односторонні дії (унілатералізм) та багатосторонні дії (мультилатералізм). При цьому, вихідною точкою при виборі характеру дій у реалістичній парадигмі є оцінка наявних у держави ресурсів, передусім силових. Якщо певна держава володіє достатніми ресурсами для односторонніх дій, вона має право і можливість такі дії застосовувати, багатосторонні дії за

допомогою союзників здійснюються при нестачі ресурсів. При такому підході, міжнародні організації розглядаються лише як «допоміжний майданчик» для реалізації національних інтересів держави через переговори із іншими державами у рамках організації, до того ж, він дозволяє обмежити власні зобов'язання перед багатосторонніми інститутами [4].

Неореалістична парадигма, що передбачає передусім односторонні дії, хоч і лишається домінуючою у США, викликала багато критики, яка може бути зведена до трьох основних аргументів, що належать до трьох відповідних підходів: частина прихильників неореалізму звертає увагу на те, що односторонні дії певної держави, з огляду на баланс сил, сприяють формуванню недружніх до неї союзів та альянсів, спрямованих на балансування певного гегемона; інституціоналісти звертають увагу на те, що односторонні дії завдають репутаційних втрат, а також унеможливають реалізацію національних інтересів через інституційну кооперацію; згідно з розумінням конструктивістів, багатосторонні інститути слугують для легітимізації дій, у той час як односторонні дії є менш легітимними і підривають міжнародний порядок.

З огляду на практичну діяльність США в ООН (неуспішні намагання прийняти резолюції, що дозволили б розпочати військові дії в Іраку в 2003 р., фінансування ООН, історія членства США в ЮНЕСКО та інші випадки у цьому контексті), стає очевидно, що Сполучені Штати переважно нехтували потенціалом м'якої сили, яка могла б бути отримана у разі більш активного використання багатосторонніх механізмів. За президентства Б.Обами була задекларована, зокрема і у Стратегії національної безпеки США [5], більша схильність до використання багатосторонньої дипломатії, окрім того, у Лівії та Сирії США відмовилися від односторонніх дій, однак сприйняття як актора, схильного до унілатералізму, досі не дозволяє США ефективно здійснювати м'яку силу через ООН та інші міжнародні організації.

Список використаних джерел

1. Nye J. S. The future of power / Joseph S. Nye. – New York: Public Affairs, 2011. – 320 p.
2. Nye J. S. A smarter, more secure America. Report of the CSIS Commission on Smart Power [Електронний ресурс] / Craig Cohen, Joseph S. Nye, Richard Armitage. – Режим доступу: <http://csis.org/publication/smarter-more-secure-america>.
3. Walt S. America Unrivaled: The Future of the Balance of Power / John Ikenberry (ed.). – New York: Cornell University Press, 2002. – 336 p.
4. Paul T. The Enduring Axioms of Balance of Power Theory / Tom Paul // Balance of Power Theory and Practice in the Twenty-first Century. – Stanford: Stanford University Press, 2004. – P. 1–28.
5. The National Security Strategy of the United States of America [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу: https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy.pdf.

НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОЇ ДИПЛОМАТІЇ

Глобалізація і взаємозалежність світу детермінували збільшення важливості дипломатії, що здійснюється на високому і найвищому рівнях [2, с. 75]. Цей вид дипломатії дозволив в другій половині ХХ ст. ухвалювати дійсно кардинальні рішення з найбільш гострих міжнародних проблем і тим самим значно змінювати міжнародну ситуацію. Крім того, дипломатія на високому і найвищому рівні дає можливість обговорювати у взаємозв'язку широкий спектр питань, що ускладнюється при проведенні зустрічей на інших рівнях. Інкорпорація різних питань була характерна, наприклад, для дипломатії, яку здійснював Р. Кіссінджер, перебуваючи на посту державного секретаря США [6, с. 490].

Слід враховувати і той факт, що домовленості, скріплені підписами вищих посадових осіб держав, забезпечують додаткові гарантії виконання досягнутих угод.

Можливість швидкого і принципового вирішення проблеми є головною причиною інтенсивного розвитку дипломатії на високому і вищому рівні, проте існують і інші причини. Зокрема, на таких зустрічах є можливість швидко отримувати необхідну інформацію «з перших вуст», обмінятися думками і досягти важливих домовленостей [5, с. 26].

На дипломатію, її форми і методи в другій половині ХХ ст. істотно вплинули не тільки посилення взаємозалежності і поява глобальних проблем, але й інші особливості розвитку системи міжнародних відносин. Тут слід зазначити швидку зміну характеру міжнародних відносин, що примушує дипломатію адекватно реагувати на події, які відбуваються на міжнародній арені. У вказаний період на міжнародну арену вийшли багато нових держав зі своїми інтересами, національними особливостями, рівнем розвитку. Це наклало

---

* Асистент кафедри міжнародних організацій та дипломатичної служби Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: д. і. н., проф. Матвієнко В. М.

свій відбиток і на переговорний процес, і на інші форми дипломатичної діяльності [1, с. 207].

Швидкозмінний характер системи міжнародних відносин пред'являє до дипломатії вимоги активності й ініціативності, інакше час, сприятливий для впливу на міжнародне середовище, може бути втрачений. Кінець же 90-х років поставив перед традиційною дипломатією цілий ряд нових проблем, пов'язаних з гуманітарним втручанням в конфлікти, перебудовою діяльності міжнародних організацій і тому подібне.

Разом з новими функціями у дипломатії залишаються її класичні функції і форми діяльності. Одне з головних класичних завдань або функцій – забезпечення національних інтересів, реалізація зовнішньополітичного курсу. Ці завдання є першопочатковими для дипломатії будь якого періоду [3, с. 213]. Її складовою є переговорний процес, особливо в сучасних умовах, що і породжує основні види дипломатичних засобів та прийомів.

У наш час переговори можуть бути двосторонніми і багатосторонніми, здійснюватися в рамках тимчасового міжнародного органу (наради, конференції) або постійного міжнародного органу, організації. Існують ще наради за участю широкого кола держав – конференції. Проте, фактично мова йде лише про різні форми дипломатичних переговорів. Цей момент підкреслюється багатьма спеціалістами. Відмінності в назвах (переговори, зустрічі, консультації, наради, конференції і т. д.) юридичного значення не мають.

Всі ці форми можуть взаємодіяти. Наприклад, проект конвенції, підготовлений в рамках організації, передається на розгляд дипломатичної конференції. В ході роботи конференції і організації здійснюються двосторонні і групові переговори [7, с. 348].

Поширене ділення переговорів на формальні і неформальні. До перших зазвичай відносять ті, перед якими поставлено завдання підготувати певний договір або інший офіційний акт. До других – ті, які обмежуються обговоренням певних питань, обміном думками. Нерідко їх, на відміну від

офіційних переговорів, називають консультаціями. Державні діячі відзначають велике значення неформальних зустрічей, особливо на найвищому рівні.

Переговори можуть здійснюватися і шляхом обміну дипломатичними документами. Значення переговорів залежить від рівня представництва. Особлива роль належить переговорам на найвищому і на високому рівні, на яких держави представлені відповідно головами держав і головами урядів. Нерідко їх іменують англійським словом «саміт» (*summit* - вершина) [4]. Такого роду переговори відомі і в минулому. Деколи рішення, що ухвалювалися на них, визначали політичну карту континентів. Досить пригадати про наради Священного союзу. У роки Другої світової війни і в післявоєнний період на таких зустрічах вирішувалися найбільші світові проблеми. У наш час істотно зросла кількість світових проблем, які неможливо вирішити державі самостійно, що вимагає принципового рішення на найвищому рівні.

Багато досліджень та наукових робіт присвячено міжнародним конференціям. Основна маса літератури з'явилася після Другої світової війни у зв'язку із зростанням ролі конференцій. Були видані роботи, присвячені окремим видам конференцій, у тому числі і тим, які займаються кодифікуванням міжнародного права. Конференції досліджуються не тільки в політичному і юридичному плані, але і в інших аспектах. Деякі автори розглядають їх навіть як особливі соціальні системи.

Демократизація міжнародних відносин і зростання ролі загальних інтересів держав привели до того, що конференції за участю широкого кола держав зайняли набагато важливіше, ніж у минулому, місце. Про це свідчить сам факт швидкого зростання числа конференцій. У 2002 р. відбулося декілька десятків тисяч конференцій [8, с. 120].

У дипломатичній практиці широкого поширення набуває поєднання різних форм переговорів. Нерідко двосторонні переговори ведуться в рамках конференції, і їх результати знаходять підтвердження і закріплення в актах конференції.

Конференції скликаються або за ініціативою держав, або за рішенням міжнародної організації. Останніми роками росте число конференцій, що скликаються організаціями. На характер конференції це не робить впливу. І у тому, і в іншому випадку вона представляє самостійний тимчасовий орган держав, що беруть участь [1, с. 207].

Виходячи з викладеного, слід виділити основні тенденції розвитку класичної дипломатії. По-перше, в умовах глобалізації та міждержавного діалогу, все більше використовується багатостороння дипломатія та переговори. Її роль особливо зросла після закінчення «холодної війни», коли міжнародні консультації та конференції стали одним з основних видів міжнародного спілкування. Саме на таких зустрічах вирішуються питання, які торкаються кожної держави, та які неможливо подолати поодиночі. Кажучи про значення переговорів, а отже і багатосторонньої дипломатії, в кінці ХХ ст., слід зазначити їх особливу роль при врегулюванні конфліктів. Найбільшою мірою ця роль переговорів виявилася відразу після закінчення холодної війни. За допомогою переговорного механізму на певному етапі було врегульовано багато регіональних конфліктів, що мали давню історію (наприклад, намібійська проблема), а також ряд конфліктів, що знов спалахнули, зокрема в колишній Югославії, Молдові, в Сомалі, Руанді, на Близькому Сході і інших точках земної кулі.

Список використаних джерел

1. Зонова Т. В. Контуры дипломатической службы XXI века / Т. В. Зонова // Десять лет внешней политики России: Материалы Первого Конвента Российской ассоциации международных исследований / Под ред. А. В. Торкунова, Российская ассоциация междунар. Исследований, МГИМО(У). – М.: РОССПЭН, 2003. – С. 205-214.

2. Зонова Т. В. Эволюция структур, форм и методов дипломатии / Т. В. Зонова // Мировая политика: теория и практика. – М.: РОСПЭН, 1997. – С. 68-84.

3. Зонова Т. В. Контуры дипломатической службы XXI века / Т. В. Зонова // Десять лет внешней политики России. – М.: РОССПЭН, 2003. – С. 205-214.
4. Зонова Т. В. Новые проблемы дипломатии / Т. В. Зонова // Современные международные отношения и мировая политика: Учебник для вузов / Отв. ред. А. В. Торкунов, МГИМО(У) МИД России. – М.: Просвещение, 2004. – С. 467-493.
5. Иванов И. Новые перспективы дипломатии / И. Иванов // Международная жизнь / № 9-10. – М., 2002. – С. 24-27.
6. Киссинджер Г. Дипломатия / Г. Киссинджер. – М.: «Ладомир», 1997. – 848 с.
7. Попов В. И. Современная дипломатия: наука и искусство: Курс лекций / В. И. Попов. – М.: Междунар. отношения, 2004. – 576 с.
8. Чернявська Л. Н. Міжнародні неурядові організації у світовій політиці: монографія / Л. Н. Чернявська. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – 215 с.

СПІЛЬНОТА БЕЗПЕКИ АСЕАН: ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У випадку досліджень співтовариств та спільнот (в тому числі і безпекових) термін «інтеграція» виявляється більш доречним через свою гнучкість та багатогранність, оскільки його можна застосувати на різних рівнях до різноманітних суб'єктів аналізу, включаючи еліти, просте населення, спільноти та групи людей, держави, регіони та міжнародну систему в цілому.

За В. Уолесом інтеграція представлена як «утворення та підтримання міцних та різноманітних за своєю природою механізмів взаємодії між раніше автономними одиницями. Природа ж цих механізмів може бути частково економічною, частково соціальною, частково політичною: оскільки усі дефініції політичної інтеграції так чи інакше включають у себе високий рівень економічної та соціальної взаємодії» [1, с. 9].

Таким чином, інтеграцію можна розглядати і як політику, і як проект. Відтак успішна реалізація асеанівського проекту Спільноти Безпеки в свою чергу продемонструє результат успішної міждержавної (транснаціональної) інтеграції.

Якщо говорити про комплексну інтеграцію, то можна використати класифікацію дослідника АСЕАН К. Робертса, який пропонує наступні її рівні:

- Низький рівень інтеграції (*Low integration*)
- Початковий рівень інтеграції (*Medium-low integration*)
- Достатній рівень інтеграції (*Medium-high integration*)
- Високий рівень інтеграції (*High integration*)

Так, наприклад, на початковому рівні у відносинах між державами переважає реалізм, при чому з позиції захисту. Це свідчить, в першу чергу, про

---

* Аспірант кафедри міжнародних організацій та дипломатичної служби Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: д. політ. н., проф. Скороход Ю. С.

низький рівень довіри між партнерами, що за умови наявності спільних інтересів та необхідності співпрацювати може призвести до такої природи відносин, що диктується не стільки максимізацією вигод, скільки мінімізацією ризиків. У такому випадку гостро стоїть питання дилеми безпеки. Притаманний високий рівень конкуренції.

Для початкового рівня характерний комерційний лібералізм. Як правило, співробітництво відбувається переважно у сфері економіки чи торгівлі. Еліти розглядають вільну торгівлю, відкриті ринки та капіталістичні відносини в якості інструментів миру та процвітання [2, с. 131]. Сторони віддають перевагу співробітництву перед конкуренцією.

Наступному рівню притаманний інституційний лібералізм з істотним посиленням співпраці у сферах політики та безпеки. Відбувається поглиблення інституалізації відносин, де механізми співпраці набувають конкретних форм та змісту.

Врешті останній рівень проявляється у максимальній економічній інтеграції та інституалізації політичних та безпекових відносин, а також відносин у сфері вирішення конфліктних ситуацій. Наступає фаза стабільного миру, за якого дилема безпеки грає мінімальну роль у взаєминах держав між собою.

Тим не менш, говорити про повноцінну Спільноту Безпеки можна лише за умови високого рівня інтеграції, де спільне розуміння та прагнення безпеки відіграє одну із найважливіших ролей та рушійних сил інтеграційних процесів в цілому. Так К. Дойч, якому приписують авторство теорії спільнот, розумів безпеку як вирішення соціальних конфліктів без застосування концентрованої фізичної сили.

Ось як бачить безпеку колишній президент Академії Фінляндії Р. Вайрюнен: «Низька імовірність використання насилля, військового чи економічного за своєю природою... Мир у регіоні вважається порушеним, а спільнота безпеки розглядається як така, що не відбулась, за умови, коли люди наражаються на фізичне знищення та страждання» [3, с. 112].

Такі виклики можуть надходити не лише від сусідніх держав, але і можуть бути результатом внутрішньої нестабільності. Отже, безпека в регіоні це не лише безпека від негативних зовнішніх впливів, але і внутрішня стабільність держав. Важливість безпеки внутрішньої дуже добре співвідноситься із асеанівською концепцією всезагальної безпеки (*comprehensive security*), яка зачіпає ряд як традиційних, так і нетрадиційних викликів безпеці.

Більше того, якщо ми говоримо про Спільноту Безпеки, то потрібно підкреслити, що подібного роду альянси держав в рамках транскордонних співтовариств носять системний, а не ситуативний характер. Будь-які соціальні суперечки вирішуються відповідними інституалізованими процедурами, які регламентують можливість та об'єм застосування державою прямої військової сили чи економічного тиску. Як правило це відбувається на фоні відсутності нарощування військового потенціалу та гонки озброєнь між державами-членами [4, с. 19].

Таким чином можна зробити висновок, що ціллю Спільноти Безпеки АСЕАН, як і будь-якої спільноти безпеки у широкому розумінні є максимальна мінімізація конфліктів у своєму регіоні. Співпраця країн-членів Асоціації у сфері безпеки має стати одним з ключових напрямків та рушійних сил регіональної інтеграції задля стабільності та збереження статус-кво в АТР. Фундаментом таких міждержавних відносин є базовий безпековий принцип – самозбереження. Політолог та фахівець з міжнародних відносин Б. Бузан констатує: «Основа безпеки – виживання» [5, с. 432-433].

Саме тому будь-яка інтеграція в АСЕАН в рамках Спільноти так чи інакше супроводжуватиметься безпековою риторикою, оскільки безпека, на думку автора, є найбільш актуальною і в той же час найбільш проблематичною та болючою темою для відносно молодого та контрастного у багатьох сенсах регіону Південно-Східної Азії.

Список використаних джерел

1. Wallace W. The Dynamics of European Integration / Wallace William. – London: Printer, 1990. – 308 p.
2. Lamy S. L. Contemporary Mainstream Approaches: Neo-Realism and Neo-Liberalism / Steven L. Lamy // The Globalization of World Politics. – Oxford: Oxford University Press, 2008. – 636 p.
3. Vayrynen R. Stable Peace through Security Communities / Raimo Vayrynen // Stable Peace among Nations. – Oxford: Rowman & Littlefield, 2000. – 352 p.
4. Acharya A. Constructing a Security community in Southeast Asia: ASEAN and the Problem of Regional Order, 2nd ed. / Amitav Acharya. – London, Routledge 2009. – 352 p.
5. Buzan B. New Patterns of Global Security in the Twenty-first Century / Barry Buzan // International Affairs. – 1991. – Vol. 67. – No. 3. – Pp. 431-451.

РОЛЬ УПРАВЛІННЯ ООН З ПРОБЛЕМИ НАРКОТИКІВ І ЗЛОЧИННОСТІ В РЕАЛІЗАЦІЇ ЯПОНІЄЮ КОНЦЕПЦІЇ «ЛЮДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ»

Останні десятиліття позначені трендом стрімкого переходу Японії від парадигми «жорсткої» до «м'якої» безпеки, від зовнішньополітичних концепцій «колективної безпеки і оборони» до концепцій «кооперативної», «всеосяжної» і «гуманітарної» безпеки, що, як результат, пов'язує сучасне функціонування ООН з японськими ідеями гуманітаризму. Гуманітарна або людська безпека визначається з боку Японії як безпека, що спрямована на зміцнення орієнтованих на індивіда зусиль з точки зору захисту людського життя, засобів до існування і гідності кожної окремо взятої людини, а також реалізації її неосяжного внутрішнього потенціалу [1, с. 88].

У цьому зв'язку актуалізується питання особливостей сучасної політики Японії щодо практичного впровадження і реалізації концепції людської безпеки в структурах і програмах ООН. Одним з ілюстративних прикладів такої політики наразі є активне залучення Японії у роботу Управління ООН з проблеми наркотиків та злочинності.

Управління ООН з проблеми наркотиків та злочинності (УНЗ ООН) було утворено в 1997 році в результаті об'єднання Центру з міжнародного запобігання злочинності і Програми ООН з міжнародного контролю за наркотиками. Наразі воно функціонує як основний орган ООН для реалізації співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю, нелегальним виробництвом і споживанням наркотиків, терористичною загрозою, корупцією та торгівлею людьми. У функціональному сенсі показовим є те, що Виконавчий директор УНЗ ООН одночасно може бути заступником Генерального Секретаря ООН та Генеральним директором Відділення ООН у Відні [2].

---

* Аспірант кафедри міжнародних організацій і дипломатичної служби Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: д. політ. н., проф. Скороход Ю. С.

Аналізуючи сучасний підхід японської дипломатії стосовно роботи УНЗ ООН, можна говорити про його комплексний вираз, що орієнтований одночасно на широке і поглиблене співробітництво як у функціональному, так і географічному вимірах. Зокрема, упродовж двох років (червень 2013 року та січень 2015 року) Японія та УНЗ ООН спромоглися встановити новий формат взаємодії – «діалог із стратегічної політики», в основу якого була покладена реалізація спільної програми дій сторін. Основними напрямками співпраці в рамках Діалогу стали боротьба з тероризмом, торгівлею людьми, незаконним обігом наркотиків і кіберзлочинністю [3].

4 березня 2016 року відбулася зустріч виконавчого директора Управління ООН з проблеми наркотиків і злочинності Юрія Федотова з Постійним представником Японії при Організації Об'єднаних Націй у Відні, послом Міцуру Кітано, у ході якої була підписана нова угода про фінансування роботи УНЗ ООН на суму близько 16 млн. дол. Угода спрямована на реалізацію чергових проектів в різних регіонах світу, що стосуються боротьби з незаконним обігом наркотиків, а також заходам із запобігання тероризму. Зокрема, відповідний додатковий внесок Японії 2016 року до бюджету УНЗ ООН став аж на 74% більшим у порівнянні з попереднім роком. Виділені кошти будуть спрямовані на безпосередньо підтримку регіональних проектів УНЗ ООН в Західній, Північній і Східній Африці, на Близькому Сході, а також в Афганістані та у сусідніх до нього країнах [4].

Ще у 2013 році Управління ООН з проблеми наркотиків і злочинності разом з Японією уклали угоду про співробітництво у боротьбі з незаконним обігом наркотиків, тероризмом, кіберзлочинністю і торгівлею людьми, що мають місце в регіонах Африки і Південно-Східної Азії. Відповідний документ представники уряду Японії та УНЗ ООН підписали на 5-й Токійській міжнародній конференції з розвитку Африки (TICAD V). Наголошувалося, що таке співробітництво має стати більш ефективним інструментом у протидії злочинності і конфліктів, а також зміцнення миру і підвищення рівня людської безпеки.

У цьому зв'язку Японія і УНЗ ООН проголосили намір підвищити оперативне співробітництво в Африці, в різних галузях, що пов'язані із забезпеченням миру і безпеки, а насамперед у зміцненні систем кримінального правосуддя, боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю (незаконний обіг наркотичних засобів, вогнепальної зброї та незаконне переміщення осіб), корупцією і кіберзлочинністю а також боротьбі з тероризмом і піратством.

Одночасно Японія і УНЗ ООН зміцнюватимуть співробітництво з метою сприяння економічному та соціальному розвитку в М'янмі та в інших країнах Південно-Східної Азії за рахунок зміцнення потенціалу регіону для ефективної боротьби з різними формами транснаціональної організованої злочинності, що впливають на розвиток і людської безпеки, в тому числі незаконні вирощування, виробництво і обіг наркотиків, обіг вогнепальної зброї, торгівля людьми, корупція, кіберзлочинність і тероризм.

В Афганістані боротьба з наркотиками фактично є діяльністю, що визначає заходи, які необхідні для сталого і самостійного розвитку цієї країни. Японія та УНЗ ООН продовжуватимуть співпрацю у боротьбі з цією загрозою, на зміцнення потенціалу правоохоронних органів і кримінального правосуддя держави, а також розвитку знань про альтернативні засоби до існування.

Окремої уваги заслуговує інтерес японського уряду щодо збільшення представленості японських службовців та фахівців серед співробітників УНЗ ООН. Наразі уряд Японії та УНЗ ООН обговорюють відповідні заходи, які можна буде вжити для вирішення цієї зацікавленості, наприклад, роботи з населенням щодо залучення кваліфікованих японських кандидатів на посади у штаб-квартирі УНЗ та його відділеннях на місцях, в тому числі й на високих керівних посадах ООН. Відповідний інтерес є особливо показовим у дослідженні сучасної політики Японії в ООН з огляду на те, що Виконавчий директор УНЗ ООН одночасно може бути заступником Генерального Секретаря ООН та Генеральним директором Відділення ООН у Відні.

У цілому, характеризуючи сучасний рівень залучення Японії у роботу УНЗ ООН можна дійти висновків, що: 1) сучасні напрями діяльності УНЗ ООН повною мірою відповідають ключовим положенням японської концепції людської безпеки, а отже ця структура є оптимальною для утвердження ключової ролі Японії в ООН як провайдера глобальної гуманітарної безпеки; 2) з огляду на широке географічне охоплення програм УНЗ, можна говорити, що відповідний інститут ООН є оптимальний для посилення ролі Японії як глобальної держави, яка за його допомогою може забезпечувати свою присутність і вплив у різних регіонах світу; 3) УНЗ наразі виступає і тим каналом, який посилює дипломатичне представництво Японії в ООН, а отже розглядається корисним з точки зору посилення загальних позицій держави в Організації.

Список використаних джерел

1. Diplomatic Bluebook. – The Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2002. – 227 p.
2. Защитить мир от преступности, наркотиков и терроризма. Организация Объединённых Наций. Управление по наркотикам и преступности. – Vienna International Centre, 2007. – 4 с.
3. Strategic Cooperation between Japan and UNODC. The joint plan of action. Signed with amendments, 9 June 2015.
4. UNODC and Japan strengthen cooperation with eye on security and development, 2020 Crime Congress [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unodc.org/unodc/en/frontpage/2016/March/unodc-and-japan-strengthen-cooperation-with-eye-on-security-and-development--2020-crime-congress.html>.

ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТАЄМНОЇ ДИПЛОМАТІЇ У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

8 січня 1918 р. президент США Вудро Вільсон під час своєї промови перед Конгресом, виголосив знамениті 14 пунктів, в яких найважливішим завданням визначались необхідність змін в практиці світової дипломатії, а саме проведення відкритих переговорів, після яких зникла би потреба у використанні приватних переговорів та домовленостей, а дипломатія би здійснювалась прозоро та публічно, під контролем громадськості. Ідея про те, що підписання та ратифікація всіх міжнародних договорів повинна здійснюватися парламентами, прозвучала незадовго після завершення Першої світової війни, що дало змогу переконати у необхідності змін навіть людей, які раніше абсолютно не цікавились не тільки міжнародними відносинами, але й політикою загалом.

Втім, вже пройшло майже сто років з дня завершення Першої світової війни, але таємна дипломатія, у різних видах, залишається ключовим методом здійснення міжнародних відносин та розвитку стосунків між державами. Протягом цього часу, таємна дипломатія значно еволюціонувала, хоча необхідно відзначити надзвичайно малий рівень вивченості таємної дипломатії як явища. Існує надзвичайно багато матеріалів, в яких описується поняття дипломатії та його складових, її завдання та методи, але практично відсутні будь-які аналітичні матеріали щодо найефективнішого знаряддя міжнародних відносин, а саме таємної дипломатії. Оскільки таємна дипломатія, її засоби, цілі та методи еволюціонували, особливо після завершення Другої світової війни, деякі теоретичні аспекти доцільніше ілюструвати прикладами не тільки з історії Німеччини, але й інших країн та інших часових періодів, що дасть змогу більш повно розкрити суть таємної дипломатії та її компонентів.

---

* Аспірант кафедри міжнародних відносин та дипломатичної служби Львівського національного університету імені Івана Франка.

Науковий керівник: к. політ н., доц. Пик С. М.

Професор Тель-Авівського університету Аарон Кліман визначає таємну дипломатію як переговори, в яких беруть участь дві чи більше країни, які переслідують винятково мирні цілі в зовнішній політиці, і яка виражається в комунікаціях та таємних угодах настільки чутливих, що унеможлиблює їхнє поширення серед міжнародної спільноти та внутрішньої аудиторії [1, с. 10]. Втім, таємна дипломатична діяльність Німеччини, яка призвела до початку двох світових воєн певною мірою спростовує дане твердження. Таємний протокол до пакту Молотова-Ріббентропа, система союзів Отто фон Бісмарка доводить, що основне завдання таємної дипломатії полягало все-таки у підписанні договорів та угод, спрямованих на покращення становища самої Німеччини на випадок війни. Втім, після завершення Другої світової війни, таємна дипломатія почала використовуватися і для вирішення міжнародних конфліктів, які неможливо вирішити іншим шляхом. Тому, це твердження можна вважати тільки частково вірним, оскільки таємна дипломатія і досі може використовуватися для планування агресивних кроків у зовнішній політиці.

Деякі інші вчені, зокрема професор Школи міжнародної служби Американського університету у Вашингтоні Ентоні Веніс-Ст. Джон визначають таємну дипломатію як офіційні переговори, які веде керівництво держави за закритими дверима. Завдяки таємній дипломатії, політики мають на меті виконання більшості цілей зовнішньої політики через різноманітні методи, наприклад компроміс, переконання та погрозу війною. Це визначення набагато краще передає суть таємної дипломатії, головною метою якої і є пошук вирішення проблем зовнішньої політики різноманітними, не завжди прийнятними для публічної дипломатії засобами.

Активізація вивчення таємної дипломатії була спричинена початком Першої світової війни у 1914 р. До того, мало вчених вивчали, чи тим паче критикували таємну дипломатію. Таємність сприймалася як частина дипломатії. У європейських державах, здійснення міжнародних відносин відводилось тільки професійним дипломатам та службовцям, і в цю сферу не втручалися ні парламент, ні публіка.

Початок війни не тільки спричинив перегляд практики застосування таємної дипломатії, в основному через те, що парламенти держав знали надзвичайно мало про таємні домовленості, але й також визначив необхідність обмеження династичної дипломатії через те, що більшість монархів були прямо залучені у міжнародні відносини. Зміни в особистих відносинах між монархами означали те, що відносини між державами покращувалися чи погіршувалися, як наприклад, напруження чи нормалізація стосунків між царем Миколою II та кайзером Вільгельмом II напряду впливали на офіційні відносини між державами. Німецький кайзер також мав погані стосунки зі своїм дядьком, королем Англії Едвардом VII, що впливало на всю його політику по відношенню до Англії.

Саме ці негативні риси, в яких звинувачували таємну дипломатію, змусили вчених не тільки по закінченню, але й під час війни приділяти все більше уваги дослідженню таємної дипломатії, що дозволило б зрозуміти її як явище, причини її виникнення, та можливі шляхи зменшення кількості таємних угод і домовленостей у зовнішній політиці. Але брак інформації змушував в основному звертати увагу на більш давні вчення, в часи, коли відбувалося формування класичної дипломатії. Так, у 15 ст. французький дипломат Філіп де Коммін запропонував теорію, згідно з якою, не тільки дипломатичні відносини повинні були здійснюватися досвідченими та професійними дипломатами, а не керівниками держав [2], але й те, що міжнародні відносини повинні бути захищеними від публічного тиску, що по суті виправдовувало здійснення таємної дипломатії.

В Італії, в період Ренесансу, таємність була обумовлена питанням виживання. Через постійний тиск з боку ворожих держав, італійські міста-держави змушені були здійснювати дипломатичні відносини з великою послідовністю та обачністю. Успішний дипломат, який був здатний виконати своє завдання без привернення зайвої уваги, цінувався більше, ніж успішний генерал.

Використання таємної дипломатії виправдовував і великий італійський мислитель Ніколо Макіавеллі. У своїх есе, він наголошував на важливості таємності в діяльності послів та посланників. Він фактично заснував концепцію «Реальної політики», в якій наголошував на необхідності політики та дипломатії базуватися «перш за все на силі та на практичних і матеріальних факторах та переконаннях, а не на ідеологічних, моральних і етичних поняттях» [3, с. 420]. Іспанський посол Антоніо Де Вера також наполягав на тому, що таємність є основою всіх важливих переговорів [4, с. 91]. Таємність була основою успіху, а також, дозволяла запобігти інтригам ворогів.

Список використаних джерел

1. Klieman A. *Statecraft in the Dark: Israel's practice of Quiet diplomacy* / Aharon Klieman. – Boulder: Westview Press, 1988. – 140 p.
2. Melissen J. *Summit diplomacy coming of age* [Електронний ресурс] / Jan Melissen. – 24 p. – Режим доступу: http://www.clingendael.nl/sites/default/files/20030500_cli_paper_dip_issue86.pdf.
3. Robertson D. *The Routledge Dictionary of Politics* / David Robertson. – L.: Routledge, 2004. – 528 p.
4. Berridge G. *Diplomatic Classics: Selected Texts from Comynnes to Vattel* / G. Berridge. – Basingstoke: Palgrave MacMillan, 2004. – 216 p.

ПРОБЛЕМА ЗМІНИ КЛІМАТУ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ІНДОНЕЗІЇ

Зважаючи на факт утвердження Індонезії як нового центру сили в сучасній системі міжнародних відносин з одного боку та актуалізацію проблеми зміни клімату з іншого, постає питання про роль, яку ця держава відіграє в глобальних зусиллях із забезпечення сталого екологічного розвитку.

Суперечливість позиції Індонезії щодо міжнародних кліматичних дебатів зумовлена тим, що на сьогодні країна є найбільшим у світі експортером вугілля в цілому і для виробництва електроенергії зокрема. Ймовірне скорочення попиту на нього в майбутньому завдяки міжнародним заходам зі скорочення викидів парникових газів матиме серйозні наслідки для доходу від експорту Індонезії, тому в країні є тенденція опору суттєвим реформам з боку усталених груп інтересів. Галузеві міністерства, що займаються природними ресурсами, як правило, відстоюють інтереси своїх промислових клієнтів, отримуючи, в свою чергу, їх підтримку [1].

Тим не менше, Індонезія має великий інтерес до зміцнення глобальних зусиль з метою зведення до мінімуму негативних наслідків зміни клімату і вже довгий час відіграє прогресивну роль в міжнародній політиці у кліматичній сфері. На переговорах з цих питань, як і на інших міжнародних форумах, вона загалом має репутацію поміркованої країни, яка здатна робити конструктивний внесок в технічну роботу, допомагаючи досягати консенсусу між країнами, що розвиваються, та докладаючи зусиль для подолання розриву між країнами, що розвиваються і розвиненими країнами [2, с. 27].

Підписавши у червні 1992 р. закон про ратифікацію Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, Індонезія взяла на себе зобов'язання намагатись не допустити підвищення температури більше, ніж на 2° С відносно 1990 року.

Під час саміту Групи двадцяти в Піттсбурзі 25 вересня 2009 р. Сусіло Бамбанг Юдойоно виступив з промовою, в ході якої оголосив про прийняття

---

* Аспірантка кафедри міжнародних організацій і дипломатичної служби Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: д. і .н., проф. Матвієнко В. М.

Індонезією плану дій зі зміни клімату, який включатиме зміни у землекористуванні та лісовому господарстві, що призведе до скорочення викидів в країні на 26% до 2020 року [3]. Планувалось, що ця мета переважним чином (приблизно на 87%) буде досягнена за рахунок зменшення викидів від вирубки лісів і торф'яників. Для досягнення цього Юдойоно підписав указ президента в 2011 році, ввівши в дію мораторій на два роки, який забороняє видачу нових дозволів на використання первинних лісів і торфовищ. Індонезія стала однією з країн, що розвиваються, в рамках РКЗК ООН, яка встановила серйозні регулюючі норми для скорочення викидів, що отримало визнання з боку міжнародного співтовариства [4, с. 7].

Індонезія також бере участь у Механізмі чистого розвитку (МЧР), який є частиною Кіотського протоколу. Мета МЧР полягає у наданні допомоги країнам, що розвиваються, в досягненні сталого розвитку та промислово розвиненим країнам в забезпеченні дотримання ними визначених зобов'язань щодо кількісних обмежень і скорочень викидів. В рамках цього механізму промислово розвинені країни можуть добровільно інвестувати в проекти в країнах, що розвиваються, спрямовані на скорочення викидів, зокрема, з відновлюваної енергії, підвищення енергоефективності, транспортні проекти, проекти з відходів, а також з лісонасадження і лісовідновлення. В обмін на ці інвестиції вони отримують сертифіковані скорочення викидів для дотримання своїх зобов'язань щодо обмеження та скорочення викидів [5].

Іншим механізмом РКЗК є ініціатива ООН зі скорочення викидів в результаті обезліснення і деградації лісів в країнах, що розвиваються (Програма ООН СВОД), яка була розпочата в 2008 р. Під егідою цієї програми промислово розвинені країни мають можливість надати країнам, що розвиваються, фінансову допомогу для того, щоб вони не вирубували свої ліси і скорочували викиди [6, с. 15]. Індонезія є однією з 64 країн-партнерів, які отримують підтримку з боку Програми СВОД за використання сталих методів лісового господарства та утримання викидів парникових газів на якомога нижчому рівні. Лист про наміри між Індонезією і Норвегією є одним із прикладів

двостороннього партнерства в рамках цієї програми. Відповідно до цієї угоди Норвегія зобов'язалася надати 1 млрд. дол. Індонезії для скорочення викидів в секторі лісового господарства [7].

Існує ряд причин, які пояснюють активність Індонезії в дотриманні своїх зобов'язань щодо вирішення проблеми зміни клімату.

1) загальнонаціональний інтерес. В ході участі у 21-ій Конференції сторін Рамкової конвенції ООН про зміну клімату в Парижі у 2015 р., президент Джоко Відодо зазначив, що Індонезія надаватиме свою політичну підтримку так само, як і на попередній конференції. «Зважаючи на те, що територія країни складається більш, ніж з 17000 островів, ми повинні гарантувати, що наслідки зміни клімату можуть бути зведені до мінімуму, оскільки вони здатні підвищити рівень моря [8, с. 6].

Відповідно до попередніх досліджень у зв'язку з глобальним потеплінням рівень моря в прибережних районах Індонезії збільшуватиметься на 3-5 мм щороку, що ставитиме все більшу кількість людей перед загрозою повеней. Наслідки зміни клімату також негативно вплинуть на сільськогосподарський сектор, що є істотною економічною проблемою, оскільки ВВП Індонезії значною мірою залежить від сільського господарства (на 14,2%). Участь в здійсненні міжнародного співробітництва з питань зміни клімату дозволить Індонезії отримати допомогу з боку міжнародної спільноти у боротьбі з наслідками зміни клімату, наприклад, підтримку наукових досліджень і розробок, а також обмін досвідом [9].

2) фінансовий фактор. Участь країн, що розвиваються, в тому числі й Індонезії в міжнародній дискусії з питань зміни клімату та зобов'язання зі скорочення викидів парникових газів часто обумовлені фінансовими мотивами. Компенсація викидів вуглецю, яку може отримати індонезійський уряд, імовірно, є більш вигідною, ніж податки з лісового сектора, оскільки значна її частина втрачається через децентралізовану корупцію. Крім того, що це заважає уряду Індонезії виконувати свої зобов'язання у сфері зміни клімату, він також втрачає фінансові доходи [10, с. 298].

3) глобальні політичні амбіції. Активна участь у міжнародному співробітництві з питань зміни клімату є ще одним методом, який може бути використаний керівництвом Індонезії для просування іміджу країни на глобальному рівні. Зважаючи на те, що Індонезія є одним з лідерів з викидів парникових газів, її участь в глобальній екологічній політиці може стати важливим стратегічним кроком для її міжнародного позиціонування як прикладу для інших країн, що розвиваються, в питанні пом'якшення наслідків зміни клімату [11].

Отже, Індонезія здійснює позитивний вплив на процес міжнародних кліматичних переговорів, що відображає її бажання бути відповідальним і конструктивним гравцем на світовій арені. Однак, взяти на себе провідну роль серед країн, що розвиваються, вона зможе за умови зміни і послідовної реалізації своєї політики щодо збезлісення і енергопостачання.

Список використаних джерел

1. EIA (Energy Information Administration). Indonesia // International Energy Statistics. – 7 Oct 2015. – Washington DC. – 15 p.
2. Can Indonesia Lead on Climate Change? / A. Reid (ed.) // Indonesia Rising: The Repositioning of Asia's Third Giant . – Singapore: ISEAS Publishing, 2012. – P.92-115.
3. Yudhoyono S. B. Intervention by HE Dr. Susilo Bambang Yudhoyono on climate change at the G-20 Leaders Summit. – 25 Sept 2009. – Pittsburg, PA.
4. MER. Climate Change Profile: Indonesia // Netherlands Commission for Environmental Assessment. Dutch Sustainability Unit. – 9 July 2015. – 21 p.
5. Yamada K., Fujimori M. Current Status and Critical Issues of the CDM / R. Fujikura, T. Toyota (ed.) // Climate Change Mitigation and International Development Cooperation. – London: Routledge, 2012. – P.37-48.
6. Butt S. Climate Change and Forest Governance: Lessons from Indonesia / S. Butt, R. Lyster, T. Stephens. – New York and Abingdon: Routledge, 2015. – 260 p.

7. Government of Indonesia and Government of Norway. Letter of Intent between the Government of the Kingdom of Norway and the Government of the Republic of Indonesia on 'Cooperation on Reducing Greenhouse Gas Emissions from Deforestation and Forest Degradation', 26 May 2010.

8. Leitmann J. et al. Investing in a More Sustainable Indonesia: Country Environmental Analysis // CEA Series, East Asia and Pacific Region. – Washington, DC: World Bank. – 114 p.

9. Soesilo I. Climate change: Indonesia's adaptation and mitigation efforts [Электронный ресурс] // The Jakarta Post. – 26 April 2014. – Режим доступа: <http://www.thejakartapost.com/news/2014/04/26/climate-change-indonesia-s-adaptation-and-mitigation-efforts.html>.

10. Smith J. Illegal logging, collusive corruption and fragmented governments in Kalimantan, Indonesia / J. Smith, K. Obidzinski, Subarudi, I. Suramenggala // International Forestry Review. – № 5 (3). – 2003. – Pp. 293-302.

11. Kameyama Y. A Review of Discussions on an International Framework to Address Climate Change, and Mitigation Actions by Developing Countries / R. Fujikura, T. Toyota (ed.) // Climate Change Mitigation and International Development Cooperation. – New York and Abingdon: Routledge, 2012. – Pp. 19-36.

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА В КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ТУРЕЧЧИНИ

У 21 столітті перед більшістю держав світу гостро постала проблема забезпечення енергетичної безпеки, яка не поступається за ступенем важливості національній безпеці. Енергетична безпека – це стан захищеності країни (регіону), її громадян, суспільства, держави та економіки від загрози дефіциту в забезпеченні потреб в енергії економічно доступними паливно-енергетичними ресурсами прийнятної якості в нормальних умовах і при надзвичайних обставинах, а також від загрози порушення стабільності паливо і енергопостачання споживачів [1].

В еру глобалізаційних процесів взаємозалежність в енергопоставках визначає політику багатьох держав. Туреччина є яскравим прикладом: не володіючи власними енергоносіями, вона є важливим гравцем в Чорноморсько-Каспійському регіоні. Туреччина - це транзитна країна.

Ще на початку 90-х років, коли з'явилася проблема транспортування каспійської нафти, Туреччина доклала максимум зусиль для того, щоб порт Джейхан став терміналом на Середземному морі для азербайджанської та казахської нафти. У березні 1993 року в Анкарі було підписано азербайджано-турецьку угоду про будівництво нафтопроводу Баку-Тбілісі-Джейхан. Цей проект став першим трубопроводом, який йшов в обхід Росії. Це була своєрідна перемога Заходу. Європа не маючи своїх ресурсів, гостро потребує їх, а шлях на ринок Європи, якщо не брати до уваги російські трубопроводи, повинен пролягати через територію Туреччини [2].

---

*Аспірант кафедри міжнародних відносин, молодший науковий співробітник Одеського центру з питань нерозповсюдження, ОНУ ім. І. І. Мечникова
Науковий керівник: к. пол. н., доц. Глебов С. В.

Своїм вигідним географічним положенням Туреччина вміє користуватися і отримувати вигоду. Можна привести в приклад останню домовленість Туреччини з Росією про будівництво Турецького потоку. Переговори про будівництво Турецького потоку почалися ще в 2014 році, але контакти припинилися після інциденту зі збитим російським літаком в Сирії і поновилися в рамках нормалізації двосторонніх відносин тільки в 2016. Проте варто відзначити також і той факт, що будівництво «Турецького потоку» несе також і фінансові ризики і втрати для Газпрому. Це пов'язано з тим, що компанія бере на себе повністю питання будівництва морської ділянки газопроводу, а також надає знижку на газ, яку Туреччина отримає в обмін на згоду участі в проєкті. Росія готова йти на такі жертви. Одна з головних цілей на сьогодні це будівництво трубопроводів в обхід України. Розуміючи надто вигідне географічне положення Туреччини, Росія йде на поступки, не завжди властиві їй [3].

Однак, в Туреччині російському газу доведеться зіткнутися з жорсткою конкуренцією. Там уже будується газопровід TANAP, який передбачає поставку газу, за вже укладеними контрактами, з Азербайджану не тільки в Туреччину, але також в Італію, Грецію та Болгарію. Надалі, як розраховують в Анкарі, в напрямку європейських ринків через турецьку територію піде газ з Ірану. Не можна виключати підключення до того ж маршруту в майбутньому газу з Туркменії і навіть Ізраїлю. І маршрут для цих конкурентів «Газпрому» буде набагато коротше, ніж шлях через всю Росію і Чорне море, а будівництво трубопроводів набагато дешевше.

Туреччина, яка вже не націлена на входження до Європейського Союзу, активно працює над стратегією лідерства в регіоні. Перспективний з енергетичної точки зору Чорноморсько-Каспійський регіон, став об'єктом інтересів не тільки Туреччини, але і зовнішніх сил. Це підживлює активність Туреччини і Росії [4].

Вибраний вектор регіональної політики Туреччини, працює. Поступово без Туреччини стають неможливими енергетичні проекти постачання носіїв в Європу.

Список використаних джерел

1. Чиж А. М. Теоретическая составляющая понятия энергетической безопасности / А. М. Чиж // Сборник научных статей «Актуальные проблемы международных отношений и современного мира» / Науч. ред. В. Г. Шадурский, Е. А. Достанко; Центр международных исследований ФМО БГУ. – Минск. – 2012. – 112 с.

2. Турция и новая энергетическая политика Черноморского региона [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.blackseanews.net/read/57461>

3. «Турецкий поток»: цена упорства [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://inosmi.ru/economic/20161016/238027885.html>.

4. Роль Черноморско-Каспийского региона для европейской и глобальной энергетической безопасности: мат. заседания международного «круглого стола» / Под Ред. А. Ю. Сменковского. – К.: НИСИ, 2012. – 56 с.

РОЛЬ ПРИНЦИПУ НЕЙТРАЛІТЕТУ В КОНТЕКСТІ ВЗАЄМОДІЇ ШВЕЙЦАРІЇ ТА ЄС

Швейцарія – держава, яка розташована в центрі Європи як з географічної, так і з культурної точки зору. Послідовно і вперто дотримуючись принципу нейтралітету, вона, при цьому, розбудовує активні двосторонні зв'язки з усіма європейськими державами.

Маючи імідж фінансового та економічного центру, Альпійська республіка залишається осторонь Європейського Союзу. З міркувань збереження незалежності, нейтралітету та захисту національних інтересів до процесів європейської інтеграції Швейцарія ставиться надзвичайно обережно та виважено [1, с. 27].

Першим кроком на шляху до зближення з Європою стала укладена у 1972 р. угода між Швейцарією і ЄЕС про вільну торгівлю. З метою подальшого поглиблення співпраці з ЄС у 1989-1991 рр. Альпійська республіка брала активну участь у розробці концепції Єдиного європейського економічного простору (ЄСЄП). У 1992 р був підписаний договір про вступ Швейцарії в ЄСЄП. Проте негативні підсумки загального референдуму 6 грудня 1992 р. не дозволили Швейцарії стати його повноправним членом [2, с. 9]. Проте логіка розвитку економічного співробітництва сприяла розробці нових механізмів взаємодії між Швейцарією і ЄС, які стали альтернативою приєднання країни до цього інтеграційного об'єднання. Йдеться про два пакети секторальних договорів (120 угод), підписаних на початку 2000-х рр. [3].

Скасування митних обмежень сприяло тому, що країна стала одним з основних торговельних партнерів ЄС, на долю якого припадає 60% швейцарського експорту. Станом на 2016 р. Швейцарія є другим комерційним партнером після США, випередивши Японію, Китай та Росію [4].

---

* Аспірантка кафедри країнознавства Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: д. політ. н., проф. Ігнат'єв П. М.

Попри вагомість економічних показників, для відносин між Швейцарією та ЄС характерна наявність цілого ряду протиріч. На тлі кризи 2008 р. та економічної стагнації європейських країн Швейцарія продовжувала зберігати високі темпи приросту ВВП за рахунок азійських ринків та відсутності жорстких зобов'язань перед ЄС. Слід підкреслити, що імплементація норм європейського законодавства є одним з основних каменів спотикання, оскільки навіть в умовах зближення з ЄС офіційний Берн намагається зберігати автономію [5].

Постійне невдоволення ЄС викликає банківське законодавство Швейцарії, яка за рахунок неухильного дотримання конфіденційності здобула статус фінансового та банківського центру. Останніми роками ЄС вимагає у Швейцарії пом'якшити свою політику у цьому питанні з метою вирішення питання ухилення від сплати податків. У травні 2015 р. Європейська комісія оприлюднила 4 директиви, спрямовані на встановлення до 2017 р. податкової прозорості. Після численних внутрішніх дискусій та опір банкірів, Швейцарія у березні 2015 р. підписала договір про обмін банківською інформацією, згідно з яким обмінюватиметься з іншими європейськими країнами даними про вкладників [6].

Ще однією проблемою у відносинах Швейцарії та ЄС стало питання свободи пересування, яке регулюється положеннями «секторальних договорів-І». На основі «пакетного принципу» дії угод з ЄС перегляд одного з їх положень ставить під сумнів всі інші. Міграційна криза у Європі останнім часом стала загрожувати економічній стабільності Альпійської республіки. За підсумками референдуму у лютому 2014 р. було прийнято рішення про квотування з січня 2017 р. у прийомі мігрантів. Крім того, при прийомі на роботу перевага надаватиметься швейцарським громадянам [6]. Варто підкреслити, що перегляду позиції Швейцарії з даного питання сприяв і той факт, що на парламентських виборах 18 жовтня 2015 р., отримавши 65 місць з 200, перемогу здобула Народна партія, яка одним з передвиборчих лозунгів якої було обмеження міграції та відмова від членства в ЄС [7]. Ухвалення ініціативи

Швейцарської народної партії проти імміграції створює додаткові питання щодо майбутніх двосторонніх відносин з ЄС. Федеральна рада хоче досягти «узгодженого рішення, яке поважає як нову статтю конституції країни, так і угоду про вільне переміщення осіб».

Гостру критику ЄС викликала і політика Швейцарії щодо кризи в Україні. У 2014 р. для зміцнення позицій Європи було прийнято активно використовувати ОБСЄ, яку очолила Альпійська республіка. Проте саме у цей період найбільше проявилися існуючі протиріччя з приводу зовнішньополітичних питань. Постулюючи прагнення підвищити роль та значення ОБСЄ у сучасному світі та сформувати єдиний безпековий простір, Альпійська республіка при цьому здійснювала доволі двояку зовнішню політику. В умовах, коли ЄС гостро осуджував Російську Федерацію за анексію українського Криму та запровадив ряд санкцій, Швейцарія утримувалася від публічного висловлення своєї позиції з цього приводу. Тільки після трагедії, що сталася з малазійським авіалайнером над українською територією, швейцарський уряд прийняв рішення приєднатися до економічних санкцій [6].

На фоні існуючих протиріч 16 червня 2016 р. Рада кантонів Швейцарії проголосувала за те, щоб відкликати свою заявку на вступ до ЄС. Дана подія стала черговим тривожним сигналом, який, з одного боку, свідчить про кризу у Європі, а з іншого – демонструє відсутність бажання у швейцарської політичної еліти йти на компроміси та поступки у відносинах з офіційним Брюсселем [8].

Відносини між Швейцарією та ЄС мають багаторічну історію та солідну нормативно-правову базу. В умовах розвинутих економічних зв'язків та обопільного бажання і далі їх розвивати існує ряд протиріч. Постійний тиск з боку ЄС та прихід до влади в Альпійській республіці євроскептиків на даному етапі спричинили кризу у відносинах між Брюсселем та Берном. Імовірно, економічна співпраця продовжуватиметься, проте на неї різко негативно вплине політична складова взаємодії Швейцарії та ЄС.

Список використаних джерел

1. Манжола В. А., Вдовенко В. М. Нейтралітет та позаблоковість у європейській системі міжнародних відносин: Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2007. – 167 с.
2. Marvin A. Neutralität der Schweiz [Електронний ресурс] / A. Marvin // Geschichte Wissen. – Режим доступу: <http://geschichte-wissen.de/politik/602-neutralitaet-der-schweiz.html>.
3. Килимник Ю. Форпости реального миру. У пошуках гарантій безпеки для України [Електронний ресурс] / Ю. Килимник // День. Світові дискусії. – № 158. – 8 вересня 2009. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/svitovi-diskusiyi/forposti-realnogo-miru>.
4. Сикорская Н. Двусторонние отношения Швейцарии и Евросоюза [Электронный ресурс] / Н. Сикорская // Наша газета. – 19 мая 2010. – Режим доступу: <http://nashagazeta.ch/news/economie/9844>.
5. Ардаев А. Отдать швартовы: почему Швейцария не захотела в ЕС [Электронный ресурс] А. Ардаев // РИА Новости. – 16.06.2016. – Режим доступу: <https://ria.ru/analytics/20160616/1448786944.html>.
6. Зверева Т. В. Об отношениях Швейцарии с ЕС [Электронный ресурс] / Т. В. Зверева // Международный правовой курьер. – Режим доступу: <http://interlegal.ru/ob-otnosheniyax-shvejcarii-s-es>.
7. Нгуен Д.-К., Жабер С. Парламентские выборы в Швейцарии 2015 года в цифрах [Электронный ресурс] / Д.-К. Нгуен, С. Жабер. – 27.10.2015. – Режим доступу: <http://www.swissinfo.ch/rus/41733110>.
8. У Швейцарії вирішили відкликати заявку на вступ до ЄС [Електронний ресурс] // УНІАН. – 16.06.2016. – Режим доступу <http://www.unian.ua/world/1377477-u-shveytsariji-virishili-vidklikati-zayavku-na-vstup-do-es.html>.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ІНСТРУМЕНТ СУСІДСТВА ЄС В КРАЇНАХ СХІДНОГО ПАРТНЕРСТВА

В основоположному документі Європейської політики сусідства (ЄПС) «Ширша Європа – Сусідство: нові рамки відносин зі східними та південними сусідами», зазначається про створення нових інструментів для інвестицій ЄС, зокрема майбутнього Європейського інструменту сусідства і партнерства (ЄІСП), який буде забезпечувати фінансування проектів що включають в себе реформування та покращення інвестиційного клімату в самих країнах-адресатах ЄПС та транскордонного співробітництва [1].

Документом, що більш чіткіше окреслив рамки роботи майбутнього інструменту сусідства стало звернення Європейської комісії до Ради ЄС та Європейського парламенту «Прокладаючи шлях для нового інструменту сусідства» [2] в липні 2003 року.

Інструмент повинен був, на думку ініціаторів, об'єднати під однією ініціативою всі наявні програми фінансування ЄС в країнах ЄПС. Зокрема, такими програмами були INTERREG, Tacis, CARDS, MEDA та Phare CBC. З цією метою, задля продовження вже існуючих ініціатив та поетапного впровадження нових програм, запуск нового інструменту сусідства відбувався в два етапи. Перший з 2004-2006 рік, передбачав об'єднання цих ініціатив та синхронізовані програми фінансування на цей період. Наступний етап, після 2006 року, передбачав повноцінний запуск нового інструменту сусідства. З 2007 року в рамках ЄПС починає повноцінно функціонувати Європейський інструмент сусідства та партнерства, в ньому для кожної із країн на період з 2007-2013 рік розробилися Національні індикативні програми фінансування.

Розміри фінансування кожної з країн Східного партнерства залежали від ряду об'єктивних факторів, починаючи від розміру країни, кількості її

---

*Аспірант кафедри країнознавства Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: д. і. н., проф. Дорошко М. С.

населення та рівня життя до бажання самої країни інтегруватися із ЄС та взаємодіяти із Союзом на різних рівнях. Саме ці фактори вплинули на те, що такі країни, як Білорусь, Вірменія та Азербайджан, які досить обережно ставляться у своїй зовнішній політиці до ЄС, а деякі із них навіть інтегруються у альтернативний Євразійський економічний союз (Вірменія, Білорусь), мають набагато менші обсяги допомоги в рамках ЄІСП ніж країни, що від самого початку мали про європейський зовнішньополітичний курс (Україна, Молдова, Грузія). Тому, очевидно, що найбільший обсяг фінансування серед країн Східного партнерства мають Україна (1005,6 млн. євро), Молдова (560,9 млн. євро) та Грузія (452,1 млн. євро), за ними йдуть Вірменія (281,5 млн. євро), Азербайджан (143,5 млн. євро) та Білорусь із найменшим об'ємом допомоги (94,2 млн. євро).

У 2014 році Європейський інструмент сусідства та партнерства був замінений Європейським інструментом сусідства (ЄІС), формальним початком нового інструменту фінансування Європейської політики сусідства став Регламент Європейського парламенту та Європейської Ради від 11 Березня 2014 року. ЄІС є продовженням ЄІСП, з деякими поправками та покращеним механізмом управління фінансовими ресурсами. Відповідний вплив на процес прийняття рішень і складання самого документу мали також восьмі Чергові загальноєвропейські вибори до Європарламенту в 2014 році та прихід до влади в ЄС нового складу Єврокомісії із Президентом Жан-Клодом Юнкером та Європейської Ради Дональдом Туском [3].

Загальний бюджет ЄІС на 2014-2020 роки становить 15,4 млрд. євро на всі країни, що охоплює ЄПС. Для порівняння, бюджет ЄІСП становив 11,2 млрд. євро, що на 4,2 млрд. менше ЄІС. При тому, що раніше запропонований бюджет ЄІС на 2014-2020 роки мав становити ще більшу суму, а саме 18,2 млрд. євро [4].

Основними цілями в процесі реалізації ЄІС є:

1) заохочення прав людини та основних свобод, верховенства права, рівності, стійкої демократії, належного управління і процвітаючого громадянського суспільства;

2) досягнення поступової інтеграції країн у внутрішній ринок ЄС і розширення співпраці, в тому числі шляхом законодавчого зближення, конвергенції нормативного регулювання, інституційного будівництва та інвестицій;

3) створення умов для добре керованої мобільності людей і заохочення людей до міжлюдських контактів;

4) заохочення розвитку, скорочення бідності, внутрішньо економічне зростання, соціальну і територіальну єдність, розвиток сільських районів, дій в області клімату та протидії лихам;

5) сприяння зміцненню довіри та інші заходи, що сприяють безпеці та врегулювання і запобігання конфліктів;

6) зміцнення субрегіональних, регіональних програм сусідства багатосторонньої взаємодії, а також прикордонного співробітництва.

Під ЄІС, підтримуються чотири основні види програм:

1) двосторонні програми для країн сусідства;

2) регіональні програми для Східних і Південних сусідів ЄПС;

3) широке фінансування в основному програми *Erasmus+*, Інвестиційного фонду сусідства і програми «Парасолька»;

4) програми транскордонного співробітництва між державами-членами та країнами ЄПС.

Якщо для ІЄСП основними документами, що визначали плани фінансування в двосторонньому порядку були Національних індикативні програми то в ЄІС, це Рамкові програми підтримки (*Single Support Framework*). Для всіх країн-адресатів ЄПС були затверджені такі програми на період з 2014 по 2017 роки, приблизні обсяги фінансування до 2020 року, а також визначені пріоритетні напрямки для їх фінансування.

Варто також зазначити, що якщо пріоритетні напрямки допомоги в рамках ЄІСП серед країн Східного партнерства були часто подібними між собою, то так звані «пріоритетні сектори інтервенції» ЄІС стали більш направленими на реалії кожної з країн ЄПС.

Якщо розділити фінансові ресурси ЄІС до 2020 року (15,432 млрд. євро) між максимально доступними коштами за окремими програмами підтримки, то ситуація буде наступною: 169 млн. євро виділено Азербайджану, Білорусі 158 млн. євро, Вірменії 308 млн. євро, Грузії 746 млн. євро, Молдови також 746 млн. євро, України 1,5 млрд. євро, Програми регіональної співпраці Сходу 906 млн. євро, Програми міжрегіональної співпраці 3,455 млрд. євро, на Регіональну програму для Південних сусідів – 824 млн. євро, на двосторонні програми підтримки для Південних сусідів 6,62 млрд. євро [5].

На завершення варто зазначити, що допомога, яка виділялась ЄС для країн Східного партнерства, в рамках ЄІСП та ЄІС не була єдиною. Оскільки найбільша частка грошей від ЄС для цих країн виділяється за допомогою інструменту макрофінансової допомоги та через європейські фінансові інституції, зокрема ЄБРР і ЄІБ.

Список використаних джерел

1. Communication from the Commission, «Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours», Brussels, 11.3.2003 COM(2003) 104 final [Електронний ресурс] // European Commission. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/com03_104_en.pdf.

2. Communication from The Commission, «Paving the way for a New Neighbourhood Instrument», Brussels, 1.7.2003 COM (2003) 393 final [Електронний ресурс] // European Commission. – Режим доступу: <http://bit.ly/2evHUqH>.

3. Regulation (EU) No 232/2014 of the European Parliament and of the Council of 11 March 2014 Establishing a European Neighbourhood Instrument

[Электронный ресурс] // European Commission. – Режим доступа: http://eeas.europa.eu/enp/pdf/enp-regulation-11032014_en.pdf.

4. МЕМО/11/878 Brussels, The Multiannual Financial Framework: The Proposals on External Action Instruments [Электронный ресурс] // European Union. – Режим доступа: <http://bit.ly/1i5MCKM>.

5. European Neighbourhood Instrument (ENI) Regional East Strategy Paper (2014-2020) and Multiannual indicative programme (2014-2017) [Электронный ресурс] // European Commission. – Режим доступа: <http://bit.ly/2exgX1d>.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

Бажання Польщі стати рівноправною європейською державою простежувалося перш за все в офіційних документах, що містили засади ведення зовнішньої політики та основні напрямки оборонної політики держави. Перша оборонна доктрина Республіки Польща 1990 року була сформульована в період існування Радянського Союзу, коли Польща перебувала у непевній ситуації перехідного періоду. Під впливом все ще існуючого соціалістичного табору цей документ був доволі узагальнюючого характеру, хоч і вказував на бажання Польщі відсторонитися від ОВД та рухатися у напрямку Європи. Крах біполярної системи та припинення протистояння двох ворогуючих таборів призвели до створення нових документів, що закріплювали б для Польщі актуальні цілі безпекового розвитку. Документи 1992 року, створені вже за зовсім іншої геополітичної ситуації, опиралися на тогочасну геополітичну реальність і розпізнавали вже інакші, відмінні можливі загрози для держави. На той час Польща входила до так званої сірої зони між Європою, що вже стабілізувалася, та дезінтегрованим пострадянським простором. Росія продовжувала й надалі вважати Польщу зоною свого впливу, що неабияк бентежило польське керівництво. Відповідно до нових реалій, в основах польської політики безпеки та оборони передбачалася можливість конфліктів регіонального рівня, спричинених політичною, економічною чи етнічною дестабілізацією внаслідок розпаду СРСР та появи нових суверенних держав. Для Польщі, яка все ще залишалася поза європейським структурами безпеки, запорукою стабільності та непорушності її кордонів стали націленість на міжнародну співпрацю в практично в усіх сферах (зокрема і у військовій), а також інтеграція в євроатлантичні структури. Саме вступ Польщі в НАТО став наочним прикладом того, що ця стратегія була успішно реалізована [1].

---

* Аспірантка кафедри міжнародних відносин та дипломатичної служби Львівського національного університету імені Івана Франка.

Науковий керівник: к. політ. н., доц. Романюк Р. Й.

Вже у вересні 1993 року польський президент Л. Валенса направив лист Генеральному секретарю НАТО, в якому офіційно заявив про бажання своєї країни приєднатися до Північноатлантичного Альянсу.

У 1995 р президентом стає Олександр Квасневський. Він продовжив курс, визначений попередниками. З цього часу і аж до дати офіційного вступу Польщі в НАТО в 1999 року нової доктрини прийнято не було (попередні документи в сфері оборони датуються 1990 та 1992 роками). Експерти пояснюють це тим, що польська правляча еліта була зайнята підготовкою до вступу Польщі в НАТО, проведенням референдумів мов всередині країни щодо членства в НАТО. Тільки в 2000 р була прийнята «Стратегія безпеки Республіки Польщі». Необхідність появи даного документа багато в чому була продиктована тими змінами, які відбулися у зовнішній політиці країни і в світі, в тому числі в галузі безпеки. Однак, парадокс полягає в тому, що про цей документ у польських джерелах згадується доволі рідко – можливо, через те, що цей текст дублює багато положень попередніх документів національної безпеки (у 1992 році було затверджено два нових документи – «Основи польської політики безпеки » та « Політика безпеки і стратегія оборони ») [2].

22 липня 2003 року на тлі подій 11 вересня 2001 року, Республіка Польща прийняла нову «Стратегію національної безпеки Польщі» [3], яка чотирма роками пізніше, 13 листопада 2007 року була перевидана з поправками і доповненнями. Саме ця стратегія 2007 року заслуговує на особливу увагу, адже на той момент Польща вже стала повноправним членом НАТО (1999р.) та ЄС (2004). Рік прийняття стратегії збігається з призначенням нового прем'єр-міністра Польщі – Дональда Туска, активного прихильника інтеграції Польщі в Європу. Відповідно до положень документа, зовнішня безпека будується саме на членстві Польщі в НАТО і ЄС. У ст. 1.2 підкреслюється, що Польща займає важливе місце в європейській системі безпеки і її територія представляє для європейської безпеки важливе стратегічне значення. Військові аспекти ведення оборонної політики передбачають модернізацію збройних сил, розвиток співпраці з «союзними арміям НАТО», зміцнення міжнародних позицій

держави; НАТО є для Польщі найважливішою формою багатостороннього співробітництва, опорою стабільності на континенті, а також основою трансатлантичних відносин. Таким чином, євроатлантичний фактор займає в доктрині ключове місце. На відміну від попередніх документів в цій стратегії вперше згадується Російська Федерація, зокрема, енергетична залежність. Відзначається, що Росія, користуючись гострою ситуацією на ринку енергетичних ресурсів, активно зміцнює свої позиції, в тому числі на міжрегіональному ринку ресурсів (ст. 2) [4].

У квітні 2013 року було прийнято нову «Стратегію розвитку системи національної безпеки Республіки Польща до 2022 року». Необхідність створення нового документа в галузі безпеки обумовлена активною участю Польщі в архітектурі європейської безпеки. Незадовго після цього, президент Польщі Броніслав Коморовський підписав Закон про фінансування протиракетної і протиповітряної оборони та модернізації збройних сил, чим підтвердив прагнення Польщі розгорнути на своїй території елементи протиракетної оборони НАТО і створити національну систему протиракетної оборони (ПРО) .

Останній документ Польщі – Стратегія національної безпеки, – регулюючий оборонну політику, був прийнятий 21 жовтня 2014 р. Радою міністрів РП та затверджено президентом Польщі Б. Коморовським [5]. Таким чином, Варшава зреагувала на період загроз та на кризу на сході України, яка, на думку авторів документа швидше за все буде тривалою та неодмінно позначиться на безпеці країни. У новій польській стратегії в безпековій сфері вказується на те, що поряд з Євросоюзом головними партнерами для держави повинні залишатися Північноатлантичний Альянс та США. На модернізацію військової техніки Польща має намір виділяти 33,6 млрд. євро протягом десяти років. Зокрема, планується придбання бойових безпілотників, систем протиракетної оборони, ППО, вертольотів, підводних човнів. Необхідними передумовами забезпечення національної безпеки є і підвищення ефективності

вітчизняних служб розвідки і контррозвідки, що передбачає зміни в структурі та в процесі підготовки польської армії.

Список використаних джерел

1. Тимків Я. Теорія і практика сучасної європейської політики безпеки: приклад Польщі. Навчальний посібник / Я. Тимків. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 224 с.

2. Polska polityka bezpieczeństwa 1989–2000 / Pod red. R. Kuźniara. – Warszawa: Scholar, 2001. – 704 s.

3. Rocznik strategiczny 2002/2003. – Warszawa: SCHOLAR, 2003. – 450 s.

4. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.msz.gov.pl/resource/7d18e04d-8f23-4128-84b9-4f426346a112>.

5. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bbn.gov.pl/ftp/SBN%20RP.pdf>.

THE ISSUE OF NATIONAL IDEOLOGY AND HISTORICAL MEMORY IN POLISH-UKRAINIAN RELATIONS

The subject is an overview of the role of ideology-related societal attitudes and related official positions of nations as factors in the contemporary history of Polish-Ukrainian relations. The clash of Ukrainian pragmatism with Polish adherence to ideology is suggested as the result of such factors. Over the years, both Ukrainian and Polish side grew to use the term «strategic partnership» to describe this uneasy relationship [1]. But only after Ukraine's change of its political course westwards did these words become more than a show of diplomatic politeness. With Russia's growing animosity towards Ukraine and its choice of allies, political and economic, Poland suddenly became more than a neighbor, but a logical ally, who's close adherence to its vast history and ideology, while not completely favorable to Ukraine, made it a staunch opponent towards the ambitious Russia, thus a proponent of Ukraine's new course.

The analysis of literature, both Ukrainian and foreign, suggest that the clash of the Poles and the Ukrainians in the sphere of ideology is understood by a number of researchers, but the reasoning for such a clash is seen as the introduction of pure populism into political discourse [2]. Ukrainian researchers specifically are noted to view the issue as «unneeded reliance on history», generally seeing it as something negative, something that removes the focus from the things that really matter in the international relations (usually concentrating on their economical element) [3]. Polish researchers, as well as politicians, however, consider such issues quite important, and relevant to the ascent of both the Poles and the Ukrainians into «European society», as well as the adoption of European values [4].

The development of Polish-Ukrainian relations after the Republic of Poland's ascension into the ranks of the European Union in 2004 is particularly issue-ridden, full of problematic moments with regard to this clash of ideologies. Especially, with

---

* Аспірант історичного факультету Донецького національного університету, м. Вінниця.
Науковий керівник: д. і. н., проф. Бут О. М.

the end of Viktor Yushchenko's presidency approaching, Poland starts to depart from the idea of «shared history» and the forgiveness for «the sins of our forefathers» on both sides, as was agreed on back during the Leonid Kuchma presidency, and instead starts (even on official level) the condemnation of the actions of the Organization of Ukrainian Nationalists (who, on the other hand, were repeatedly characterized as heroes by the President of Ukraine – it was the context of the whole situation that caused problems in the realm of political) [5]. On July 15, 2009 Polish Sejm adopted a resolution accusing the OUN and the UPA as such that partook «in massacres that have the characteristic of ethnic cleansing and the signs of genocide». In addition, the resolution said that the parliament «honors the memory of the fighters of the Home Army, Self-Defense of East Lands and Peasants' Battalions who rose to wage dramatic struggle in defense of the Polish civilian population, and remembers with pain victims among the Ukrainian civilian population» [6].

The analysis suggests the prevalence of pragmatism in Ukrainian thinking regarding the Polish-Ukrainian relations, as they consider the relations to be «successful» and thus «true and free of negative points» in case they bring profit for both sides (similarly to the way of establishing something as «true» in Pragmatist philosophy). The Poles, on the other hand, cannot in good faith consider the relations stellar if the issues relevant to their national memory are ignored [7]. This dualism of Ukrainian pragmatism and Polish ideology is further represented by the approach of their governments to the resolution of conflicts based on shared historical memory, such as the anniversaries of the Volyn Tragedy and the shared construction of historical monuments referencing each other's «national mythos» characters, such as the Sich Riflemen monuments in Poland, or the Polish Lancers monuments in Ukraine [8]. Although both governments approached each other with the intent of unbiased partnership, the Polish side had to cave in to their electors' demands to keep positive reputation inside the country and officially condemned the very same historical figures the Ukrainian government decorated as Heroes of Ukraine. As was suggested in *Gazeta Wyborcza* on the matter of Polish and Ukrainian presidents attending the Volyn Tragedy commemoration events: «Although Kaczyński made

some significant gestures towards Ukraine, now he is primarily thinking about the next year's elections. And his electorate believes that the conflict between two peoples during the war was only Ukrainians' fault» [9]. However, the Ukrainian side continuously offered to ignore their own historical grievances to stay in Polish favor, knowing that the electorate wouldn't mind much. The disparity of the views can be seen by analyzing the documented statements of Polish historians, politicians, bureaucratic functionaries, with their Ukrainian counterparts. It can also be shown in bilateral treaties themselves, as well as the countries' officials' positions stated on multilateral meetings, such as those regarding European defense. Nevertheless, Viktor Yushchenko stated that the relations between Ukraine and Poland can be considered exemplary among the countries that have a difficult shared history [10].

The issue of possible lost respect for Ukraine's position from the Polish side (as Ukraine's position of willful ignorance is troubling and unbelievable to the Polish, who'd expect the Ukrainian side to care about the historical issues much more than they do) is something of no laughing matter, and evading further misunderstandings would require such recommendations as the head-on approach to the issues of shared history, whether with apologies, desired by the Polish side, or declaration of a separate position, which is less desired, yet more understandable to the Poles. However, there is also an ever-rising possibility of Ukrainian electorate's (or at least its active, educated part's) resurging interest to radicalize the issue in the similar way to its Polish counterpart; as a number of historians, political science researchers, religious authorities start chagrin on the Polish side's lack of desire to owe up to the grievances Ukrainians had against the Poles, concentrating only on «Ukrainians' crimes». The reasoning for the rise of Ukrainian pragmatic and Polish ideological approaches to foreign policy is suggested as an independent topic of a future study, as simply using some basic claims regarding «national mentalities» would be close to erring on the side of ethnic stereotypes.

References

1. Burant S. R. Poland, Ukraine, and the Idea of Strategic Partnership / Stephen R. Burant // The Carl Beck papers in Russian & East European studies. – Center for Russian & East European Studies. – 1999. – 45 p.
2. Burant S. R. International Relations in a Regional Context: Poland and Its Eastern Neighbours. Lithuania, Belarus, Ukraine / Stephen R. Burant // Europe-Asia Studies. – Vol. 45. – No. 3. – 1993. – Pp. 395-418.
3. Киридон А. Українсько-польські відносини: «нова ера» співпраці [Електронний ресурс] // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць / Гол. ред. Л. М. Алексієвець. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка. – 2011. – Вип. 5. – Ч. 2. – 336 с. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ues/2011_5_2/Articles/13_Kyrydon.pdf.
4. Chojnowski A., Bruski J. Ukraina. Instytut historyczny Uniwersytetu Warszawskiego / A. Chojnowski, J. Bruski. – Warszawa: Wydawnictwo TRIO. – 2006. – 281 p.
5. Mieliekiestsev K. Polish-Ukrainian Relations in 2004–2013: Bilateral Strategic Partnership or Sub-EU Cooperation? / Pod redakcja naukowa Andrzeja Bonusiaka // Polska-Słowacja-Ukraina Trójpogranicze wielokulturowe. – Zlec. nr 30/2014. – Rzeszow: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeczowskiego. – 2014.
6. Ukraine and Poland: Time to Shed Myths. No future can be built without respect for history from both sides [Електронний ресурс] / Serhiy Hrabovsky // The Ukrainian Week. – 12 July 2011. – Режим доступу: <http://ukrainianweek.com/Politics/26298>.
7. Українсько-польські відносини: потреба перезавантаження чи продовження? [Електронний ресурс] / Галина Добош // Радіо Свобода. – 27 вересня 2010. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/2169860.html>.
8. Договір про співробітництво між Службою безпеки України та Інститутом національної пам'яті – Комісією з розслідування злочинів проти

польського народу [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/616_144.

9. Качинський відмовився вшанувати вбитих українців? [Електронний ресурс] // Українська правда. – 6 вересня 2009. – Режим доступу:
<http://www.pravda.com.ua/news/2009/09/6/4170686/>.

10. Ющенко розповів про «зразкові» відносини України і Польщі. [Електронний ресурс] // Українська правда. – 8 вересня 2009. – Режим доступу:
<http://www.pravda.com.ua/news/2009/09/8/4175440/>.

МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Жодна країна не може розв'язати свої імміграційні проблеми відокремлено від інших. При прийнятті політичних рішень міграція має посідати таке ж важливе місце, як і проблеми зовнішніх зв'язків, торгівлі, національної безпеки і трудових відношень, оскільки міграція впливає на всі ці проблеми і, в свою чергу, зазнає їх впливу. Не перебуваючи у залежності від інших політичних пріоритетів, міграція має посідати центральне місце при розробці державної міграційної політики. Тільки в цьому випадку їй буде приділено ту увагу, якої вона потребує як на національному, так і на міжнародному рівні.

Важливий аргумент на користь практичного і теоретичного значення вивчення міграційної політики Євросоюзу пов'язаний з євроінтеграційними намірами України [1]. Адже, крім іншого, інтеграція до ЄС передбачає досягнення відповідності європейським стандартам також і у сфері міграційного законодавства та менеджменту. Правові норми, що є обов'язковими для країн-членів Євросоюзу, так звані *acquis communautaire*, мають бути поступово імplementовані до законодавства, а адміністративна практика наближена до загальноприйнятої в Європі. Причому, успішне просування у цьому напрямі, з одного боку, є передумовою поглиблення міжнародного співробітництва, отримання фінансової та технічної допомоги, спрямованої на посилення спроможності українського уряду управляти міграційними процесами, а з другого, умовою ширшого доступу населення України до можливостей вільного пересування Європою, тобто повноцінної присутності українців на загальноєвропейському міграційному просторі [2].

---

*Аспірант кафедри країнознавства Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: д. і. н., проф. Дорошко М. С.

Вплив міграційної політики ЄС на Україну спостерігається в кількох аспектах. Політика Євросоюзу щодо віз та кордонів, протидії нелегальній міграції, заохочення імміграції фахівців та студентів, захисту прав мігрантів тощо була вагомим чинником динаміки міграційних переміщень населення України. Стрімке зростання транскордонної мобільності українців, переорієнтація на європейські країни значної частини трудових мігрантів, збільшення чисельності молоді, що навчається в Європі, відплив за кордон представників певних професій є, вочевидь, її результатом [3]. Крім того, формування міграційної політики на тих же засадах, що застосовані в ЄС, зробило можливим широке використання досвіду, накопиченого в Європі у сфері регулювання міграційних процесів. Зовнішньополітичний вектор міграційної політики ЄС забезпечив поступальний розвиток співпраці з Україною у міграційній сфері, надання їй конкретної технічної, фінансової, інформаційної допомоги з метою посилення спроможності держави регулювати міграційні процеси, що помітно сприяло розробці міграційного законодавства, розбудові відповідних органів виконавчої влади. Найбільш очевидно вплив ЄС на розвиток міграційної політики України проявився у зв'язку з лібералізацією візового режиму. Разом з тим, співпраця України з ЄС в сфері міграції страждала на певну фрагментарність і формальність, що, власне, роками було характерно для всього спектру відносин, спрямованих на євроінтеграцію [4]. Причинами такої ситуації, крім загальної непослідовності євро інтеграційних зусиль, була відсутність чіткого розуміння національних пріоритетів щодо міграції, у зв'язку з чим напрями співпраці здебільшого визначалися ЄС в односторонньому порядку, слабе інституційне забезпечення міграційної політики, що перешкоджало успішному використанню наявних європейських інструментів для поглиблення співробітництва.

За таких умов, а також враховуючи перспективу відміни візового режиму для українців, поглиблення різноманітних зв'язків з країнами ЄС в результаті асоціації, вивчення, врахування і використання напрацювань ЄС з міграційної політики видається вкрай актуальним [5].

Сучасність вимагає все більшої екстериторіальності та умовності кордонів. Оскільки, сьогодні світ потребує не боротьби з міграцією, а правильного управління нею.

Список використаних джерел

1. Міграційна політика в Україні: формування, відповідність сучасним вимогам [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/ebook/apdu/2009-2/doc/4/05.pdf> .

2. Актуальні проблеми міграційної політики та підходи до їх вирішення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.alleuropa.ru/index2.php>.

3. Западная Европа перед вызовом иммиграции / Под ред. Кондратьева Т. С., Новоженова И. С. и др. // Актуальные проблемы Европы. – М., 2005. – С. 156-158.

3. Резнікова Н. В. Міграційно-візова політика у взаємовідносинах Україна-ЄС / Н. В. Резнікова // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – Вип. 54. – Ч. 1. – К., 2005. – С. 45-48.

4. Европейский Союз в борьбе с нелегальной иммиграцией: новые тенденции — [електронний ресурс] – <http://www.alleuropa.ru/index2.php>.

5. Засади й перспективи міграційної політики ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Ukralm/2012_7/verbovyj.pdf.

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ІМУНІТЕТУ ДЕРЖАВИ ЗА ПОЗОВАМИ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ

Проблема застосування принципу імунітету держави в приватноправових відносинах в даний час залишається актуальною для всієї світової спільноти держав. Обсяг цих відносин досить великий, вони надзвичайно різноманітні, але всі вони в цілому знаходяться під впливом одного з основних інститутів міжнародного приватного права, а саме – інституту імунітету держави. Цей інститут визначає правове положення держави в приватноправових відносинах міжнародного характеру взагалі і в міжнародних угодах зокрема. Імунітет, відповідно до якого держава при здійсненні угод приватноправового характеру з суб'єктами національного права інших держав не підсудна іноземним судам, не підкоряється дії іноземних законів, звільняється від забезпечувальних або примусових заходів і виконання судового рішення, заснований на принципах суверенної рівності держав [1, с. 85].

Слід зазначити, що ще з часів римського права характеристика державного імунітету знайшла відображення у висловлюванні «*par in parem non habet imperium*» («рівний не має влади над рівними»). Водночас, визнання імунітету держави не означає, що взагалі не можна розглядати спір за укладеною з державою угодою або що не можна пред'явити позов про відшкодування шкоди до іноземної держави. Як правило, теоретично позов до держави слід пред'являти в судах цієї держави. Тим часом на практиці позови за угодами за участю держави часто розглядаються в міжнародних комерційних арбітражних судах [2, с. 215].

Принцип імунітету держави перейшов у приватноправові відносини з міжнародного публічного права, а саме, з принципу суверенної рівності держав

---

* Доцент кафедри міжнародного права та міжнародних відносин Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук, доцент.

як суб'єктів міжнародного права, та полягає у непідпорядкування держави будь-якій владі іншої держави: виконавчій, законодавчій чи судовій.

Основні правові позиції з питань імунітету зарубіжної держави відображено в Європейській конвенції про імунітет держави 1972 р., Конвенції ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності 2004 р., в міжнародних договорах, які регулюють відносини в галузі торговельного мореплавства та в сфері інвестиційної діяльності. Принцип імунітету держави також відображений у внутрішньому законодавстві абсолютної більшості країн світу. Україна не є винятком – в Законі України «Про міжнародне приватне право» також судовому імунітету присвячена стаття 79.

Європейська конвенція про імунітет 1972 р. не ставить надання або ненадання імунітету іноземній державі в залежність від характеру делікту. Іноземна держава може посилатися на імунітет від юрисдикції суду держави-учасниці Конвенції лише тому, що заподіяння шкоди має публічно-правову природу. Однак відсутність поділу на комерційний і некомерційний делікт супроводжується встановленням вимоги жорсткого територіального зв'язку делікту з державою суду. Необхідно не тільки, щоб делікт стався в межах територіальної юрисдикції держави суду, а й щоб винуватець шкоди перебував у цій державі в момент, коли мали місце обставини, що призвели до заподіяння шкоди [3, с. 41-51].

Імунітет держави в приватноправовій сфері є наслідком прояви суверенітету держави. Імунітет держави виявляється в тому, що з огляду на рівність між собою всіх держав (і великих за розмірами території та чисельністю населення, і карликових) певна держава не може здійснювати владу стосовно іншої держави.

В доктрині міжнародного права існують дві теорії державного імунітету держави: теорія абсолютного імунітету і теорія обмеженого імунітету. Більшість країн світу дотримується теорії обмеженого імунітету.

Вирішення питання про імунітет, його межі і підстави, коли він може бути наданий іноземній державі, залежить від теорії імунітету, прийнятої в тій

або іншій країні. В той же час, при висвітленні цього питання, спостерігається деяка розбіжність. Деякі країни вважають, що, беручи участь у відносинах у сфері міжнародного приватного права, держава має право на привілеї і переваги. Інша точка зору полягає в тому, що в таких відносинах держава не може посилатися на свої публічно-правові якості і повинна підкорятися загальним правилам без яких-небудь виключень.

Відповідно до теорії абсолютного імунітету держави імунітет заснований на імперативному принципі сучасного міжнародного публічного права – суверенній рівності держав. Держава завжди є єдиним публічним суб'єктом, хоча вияв її правосуб'єктності може бути різним.

Абсолютний імунітет означає право держави користуватися імунітетом у повному обсязі, всіма його елементами. Він поширюється на будь-яку діяльність держави і будь-яку його власність. Тому, як суб'єкт міжнародного приватного права, держава не втрачає властивості суверена (владної особи), а продовжує діяти у цій сфері як суверен, користуючись абсолютним імунітетом.

Таким чином, проблема застосування принципу імунітету держави залишається відкритою та потребує подальшого розроблення та вдосконалення.

Список використаних джерел

1. Ануфриева Л. П. Международное частное право. Особенная часть / Л. П. Ануфриева. – Т. 2. – М.: Изд-во БЕК, 2002. – 656 с.
2. Богуславский М. М. Практика применения принципа иммунитета государства и проблема законодательного регулирования / Под ред. М. М. Богуславского, А. Г. Светланова; РАН, Ин-т государства и права // Международное частное право: современная практика: Сборник статей. – М.: ТОН-Остъжье, 2000. – 304 с.
3. Европейская конвенция об иммунитете государств 1972 г. // Международное частное право. Сборник документов. – М.: БЕК, 1997. – С. 41-51.

ЦІЛІ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ У СФЕРІ ПРАВОСУДДЯ: СУДОВА РЕФОРМА

Починаючи з погодження у грудні 2001 року Плану дій Європейського Союзу в галузі юстиції та внутрішніх справ, одним із пріоритетних завдань спільної співпраці з Україною визнано розвиток принципів законності, доступу до правосуддя та незалежності судової влади. Цілі та виклики двостороннього співробітництва з питань правосуддя визначені також у Плані дій Україна - ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки, прийнятому 18 червня 2007 року. Такими цілями, зокрема, є: реформування судової системи для забезпечення її незалежності, неупередженості і ефективності правосуддя; посилення правового співробітництва між ЄС і Україною у цивільних та кримінальних справах.

Як у Плані дій 2001 року, так і в Плані дій 2007 року, ЄС наголошував на необхідності реформування судової системи України. Так, Указом Президента України від 10 травня 2006 року № 361/2006 схвалено Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів. У Плані дій 2007 року наголошувалося на необхідності ефективної імплементації положень вказаної Концепції, в якій основними завданнями визначено утвердження верховенства права через забезпечення: доступності правосуддя; справедливої судової процедури; незалежності, безсторонності та професіоналізму суддів; юридичної визначеності, однаковості судової практики і відкритості судових рішень; ефективності судового захисту.

Для досягнення вказаних цілей та викликів співробітництва з 2001 року Україною проведена значна робота. Так, створено та забезпечено повноцінне функціонування системи адміністративних судів, прийнято оновлений Кримінальний процесуальний України (хоча й лише у 2012 році), Україна

---

*Здобувач кафедри порівняльного і європейського права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: д. ю. н., доц. Смирнова К. В.

приєдналася до багатьох Конвенцій, зокрема до 11 Гаазьких конвенцій [4]. Робота над вдосконаленням судової системи ніколи не припинялася і мала постійний характер, про що свідчить прийняття у 2010 році Закону України «Про судоустрій і статус суддів», до якого щороку вносилися зміни.

Разом з тим, з аналізу практики Європейського суду з прав людини та висновків Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) випливає, що далеко не всі цілі були досягнуті. Зі змісту рішення ЄСПЛ у справі «Олександр Волков проти України» випливає незахищеність суддів від зовнішнього тиску, в тому числі й політичного, недосконалість процедури призначення суддів, що негативно впливає на їх незалежність [5]. У рішенні у справі Іванова ЄСПЛ підтвердив проблему надто тривалого невиконання остаточних судових рішень і відсутність ефективних національних засобів реагування у правовій системі України, які залишаються нерозв'язаними попри наявність попередніх рішень Європейського Суду, які закликали державу вжити належних заходів для їх усунення [6, с. 648].

Ратифікувавши у вересні 2014 року Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами (далі – «Угода про асоціацію»), Україна отримала інструмент та дороговказ для своїх подальших перетворень. Однією з цілей, що визначені у статті 1 цієї Угоди, є посилення співробітництва у сфері юстиції. Сторони домовилися: розвивати подальше судове співробітництво між Україною та ЄС у цивільних справах на основі відповідних багатосторонніх правових документів, зокрема Гаазьких конвенцій у сферах міжнародного правового співробітництва, судового процесу, а також захисту дітей; посилити взаємодію щодо взаємної правової допомоги та екстрадиції. Це включатиме, у разі необхідності, приєднання до відповідних міжнародних документів ООН та Ради Європи, зокрема Римського статуту Міжнародного кримінального суду 1998 року.

З метою досягнення завдань, визначених в Угоді про асоціацію, у січні 2015 року Президент України схвалив Стратегію сталого розвитку

«Україна – 2020» (далі – «Стратегія»). Першочерговим завданням у Стратегії визнано реформування десяти сфер суспільного життя, серед яких на третьому місці здійснення судової реформи. Така реформа проходить у два етапи:

перший етап – невідкладне оновлення законодавства, спрямоване на відновлення довіри до судової влади в Україні;

другий етап – системні зміни в законодавстві: прийняття нової Конституції України та на основі відповідних конституційних змін – нових законів, що стосуються судоустрою та судочинства, інших суміжних правових інститутів [8].

Так, 30 вересня 2016 року набрали чинності Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» та новий Закон України «Про судоустрій і статус суддів». Згідно преамбули останнього, українське правосуддя функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів. За рекомендацією Венеціанської комісії, яка була висловлена ще у Спільному висновку щодо законопроекту «Про судоустрій та статус суддів в Україні» 16 березня 2010 року та підтвержена у висновку щодо проекту змін до Конституції України у частині правосуддя, в Україні сьогодні скасовано вищі спеціалізовані суди, а повноваження суду касаційної інстанції буде здійснювати Верховний Суд.

Поряд з іншим, багато завдань, намічених в Угоді про асоціацію, залишаються невиконаними, до того ж, вони не є новими для України: приєднання до Гаазьких Конвенцій, що було передбачено ще у Програмі інтеграції України до Європейського Союзу 2000 року (із 37 Конвенцій та 2 Протоколів Україна приєдналася лише до 11); приєднання до Римського статуту Міжнародного кримінального суду 1998 року (один із напрямів співробітництва згідно Плану дій Україна - ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки 2007 року).

Список використаних джерел

1. План дій Європейського Союзу в галузі юстиції та внутрішніх справ від 12 грудня 2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_494.
2. План дій Україна - ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки від 18 червня 2007 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_956.
3. Указ Президента України «Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів» від 10 травня 2006 № 361/2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/361/2006>.
4. HCCH Conventions, Protocols and Principles [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions>.
5. «Олександр Волков проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 9 січня 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_947/print1476629358792070.
6. Спільний висновок Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) щодо Закону України «Про судоустрій та статус суддів» 18 жовтня 2010 року CDL-AD (2010) 026 // Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства / [Ю. Землицька, Д. Вон, І. Зарецька та ін.]. – Київ, 2015. – С. 640-652.
7. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
8. Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12 січня 2015 № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

ДИПЛОМАТИЧНИЙ ЗАХИСТ У ДОКУМЕНТАХ ТА ПРОЕКТАХ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Загальновизнано, що найпоширенішим способом захисту прав осіб, що були порушені державою перебування, залишається дипломатичний та консульський захист. Інститут дипломатичного захисту закріплений у Віденській конвенції про дипломатичні зносини 1961 р. (ст. 3) [1] і Віденській конвенції про консульські зносини 1963 р. (ст. 5) [2]. У конвенції 1961 р. визначається, що функції дипломатичного представництва полягають «в захисті в державі перебування інтересів держави, що акредитує, та її громадян в межах, що допускаються міжнародним правом». Даний інститут відомий і національному праву, наприклад, у ч. 3 ст. 25 Конституції України говориться що: «Україна гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами» [3].

У 1995 р. Комісія ООН з міжнародного права включила питання дипломатичного захисту до порядку денного, проводилася значна дослідницька робота, результатом якої стало прийняття у 2006 р. на 58-й сесії Комісії проекту статей про дипломатичний захист [4]. Проте, даний документ має низку недоліків, які дещо нівелюють його значення.

По-перше, у проекті статей щодо дипломатичного захисту повністю відсутня будь-яка преамбула, не вказується мета та завдання цього правового акту. Натомість, ст. 1 проекту визначає поняття дипломатичного захисту, застосовуючи функціональний підхід: «дипломатичний захист полягає в заклику державою, за допомогою дипломатичних заходів або інших засобів мирного врегулювання, до відповідальності іншої держави за шкоду, заподіяну міжнародно-протиправним діянням цієї держави фізичній або юридичній особі, яка є громадянином або має національність першої держави, з метою імплементації такої відповідальності» [4]. При цьому увагу привертає фраза

---

* Аспірант кафедри міжнародного права і міжнародних відносин Національного університету «Одеська юридична академія».

Науковий керівник: к. ю. н., проф. Короткий Т. Р.

«для цілей цього проекту статей» – звідси витікає, що таке поняття дипломатичного захисту має вузьке коло застосування. Поза межами визначення також залишилося питання щодо того, чи спричиняє міжнародно-протиправне діяння щодо фізичної або юридичної особи шкоду державі громадянства або національності.

По-друге, ст. 2 обмежує застосування дипломатичного захисту правом держави згідно з даним проектом. Тому виникає питання – чи враховує проект усі випадки необхідності застосування дипломатичного захисту?

По-третє, з аналізу ст. 3 (1) виникає питання щодо права держави застосовувати дипломатичний захист до іноземного громадянина, оскільки прямо проект на цю можливість не вказує, а іншого способу зі статті не вбачається можливим виявити.

Велику увагу проблемі дипломатичного захисту приділила також Асоціація міжнародного права, в рамках якої з 1998 по 2006 рр. діяв Комітет з дипломатичного захисту, що представив кілька доповідей і підготував проект статей. У першій доповіді (конференція у Лондоні, 2000 р.) Комітет наголосив на необхідності проведення роботи над створенням міжнародного акту щодо дипломатичного захисту осіб та майна, прийнявши відповідну резолюцію № 14/2000 [5].

У Доповіді Комітету з дипломатичного захисту з конференції у Нью-Делі у 2002 р. вказується, що справа *Barcelona Traction* породила необхідність створення так званого *lex specialis*, який би врахував подальший розвиток міжнародного права, але перш за все вирішив би проблему існування міжнародного договору щодо загальних правил поведіння із фізичними та юридичними особами інших держав та їх майном у випадку порушення їх прав на території держави перебування [6]. Цікавим видається визначення дипломатичного захисту, яке надане у доповіді (як зазначено, – в розумінні міжнародного публічного права): «дипломатичний захист, що традиційно розуміється як право, яке одна держава може застосовувати проти іншої, має відповідати вимогам приватних інвесторів та держави перебування стосовно

захисту іноземних інвестицій». Але це визначення тяжіє до інтересів корпоративних суб'єктів, ніяк не вказуючи на дипломатичний захист фізичних осіб. Цей недолік Комітет усунув лише у 2006 році, під час проведення конференції у Торонто [7], визначивши, що класичне розуміння дипломатичного захисту надано у справі *Mavrommatis Concessions Case*, де вказано, що дипломатичний захист має визначатися у тісному зв'язку з діями держави. Крім цього, зазначено, що дипломатичний захист безпосередньо фізичних осіб значно залежить від обставин, за яких він має застосовуватися. Отже, з вищезазначеного видно, що Комітет досить тривалий час не мав одноставної думки щодо комплексного визначення дипломатичного захисту фізичних та юридичних осіб. З огляду на вказану практику, Комітет був схильний більш до захисту інтересів корпоративних осіб, ніж фізичних осіб, визначав їх розрізнено одне від одного, але вже у проєкті статей щодо дипломатичного захисту 2006 р. ці недоліки були майже остаточно усунуті.

Загалом, як доцільно вказує Ш. Содіков , «проблема дипломатичного захисту... не може бути вирішена шляхом використання запропонованого Проєкту у його теперішньому вигляді. <...> без ясного і повного формулювання того, що таке дипломатичний захист, неможливо рухатися далі» [8]. Наприкінці слід сказати, що ми дотримуємося позиції, що виражена у проєкті статей щодо дипломатичного захисту, оскільки вона найбільш повно відображає функціональне забарвлення поняття дипломатичного захисту.

Список використаних джерел

1. Венская конвенция о дипломатических сношениях от 18 апреля 1961 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_048.

2. Венская Конвенция о консульских сношениях от 24 апреля 1963 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_047.

3. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

4. Draft articles on Diplomatic Protection [Електронний ресурс] // Official Records of the General Assembly. – 2006. – Sixty-first Session. – Supplement No. 10 (A/61/10). – 5 р. – Режим доступу: http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/9_8_2006.pdf.

5. Resolution № 14/2000 Diplomatic protection of persons and property (London, 25-29 July 2000) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ilahq.org/download.cfm/docid/658DE285107A4745A36DD829216B211B>.

6. Conference Report of Committee on Diplomatic Protection of Persons and Property (New Delhi, 2002) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ilahq.org/download.cfm/docid/BEBDE60D0E28473EBDBC7C956CAD51B9>.

7. Conference Report of Committee on Diplomatic Protection of Persons and Property (Toronto, 2006) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ilahq.org/download.cfm/docid/06AF36BC-2797-40D2-A7F15EE02A3425DA>.

8. Содиков Ш. Д. Анализ проекта статей КМП ООН о дипломатической защите / Ш. Д. Содиков // VIPERSON.RU [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://viperson.ru/wind.php?ID=644228&soch=1>.

ПРИНЦИПИ «ОБОВ'ЯЗКУ ВІДНОВЛЮВАТИ» В КОНЦЕПЦІЇ «ОБОВ'ЯЗОК ЗАХИЩАТИ»

«Обов'язок відновлювати», як складова концепції «обов'язку захищати», представляє собою необхідний компонент постконфліктного відновлення країни після військового втручання в межах концепції. «Обов'язок відновлювати» складається з багатьох елементів, на яких повинна базуватись модель відновлення держави, які були вироблені практикою миробудівництва та доктриною міжнародного права. «Обов'язок відновлювати» знаходиться на стадії нормативної регламентації та деталізації елементів, як і сама концепція «обов'язку захищати», що виявляється також у відсутності системи принципів, які характеризують «обов'язок відновлювати» як цілісний комплекс міжнародно-правових норм. В даному дослідженні ставиться мета сформулювати систему загальних принципів «обов'язку відновлювати».

Загальні принципи «обов'язку відновлювати» не зафіксовані в жодному міжнародно-правовому акті, передусім тому, що «обов'язок відновлювати», як частина концепції «обов'язку захищати», представляє собою нове явище в міжнародному праві. Серед них треба виділити принцип цілісності охопту відновлення, принцип «найбільш ефективного суб'єкту», принцип ефективності присутності та принцип підзвітності. Вони базуються на практиці миробудівництва ООН та застосування «обов'язку захищати»; більш того, в подальшому цей перелік принципів може бути доповнений.

Першим принципом «обов'язку відновлювати» є принцип цілісності охопту відновлення: «план миробудівництва повинен охоплювати не тільки постраждалу країну, а й треті сторони, що постраждали від інтервенції (наприклад, у результаті потоку біженців)» [1, с. 3]. Проте принцип має не тільки територіальний аспект – насамперед, принцип спрямований на

---

* Аспірант кафедри міжнародного права та міжнародних відносин Національного університету «Одеська юридична академія».

Науковий керівник: к. ю. н., доц. Пашковський М. І.

застосування повноцінної моделі відновлення держави, що включає в себе всі аспекти відновлення, а не тільки ті, що стосуються безпеки [2, с. 2].

Окремий принцип був вироблений практикою стосовно суб'єктів дії. Суб'єктом «обов'язку захищати» є міжнародне співтовариство, але в практичному плані міжнародне співтовариство дії через держави та організації, головним чином, ООН. При визначенні конкретних суб'єктів, що мають проводити той чи інший елемент «обов'язку відновлювати», треба керуватися принципом «найбільш ефективного суб'єкту» (*the most justifiable rebuilder*), яким можуть бути як держави, так і організації. Участь організацій повинна допомагати відновлювати специфічні елементи, сфера яких є компетенцією організації. Так, МОП відіграла визначну роль в імplementації Сан-Андреського договору в Мексиці (в першу чергу, МОП здійснювала моніторинг імplementації положень договору, які ґрунтувалися на Конвенції МОП 169) [3, с. 527]. Цей принцип повинен бути застосований до кожного елемента окремо, проте санкціонувати участь кожного суб'єкту повинна ООН та національні органи влади. При цьому з кола суб'єктів відновлення повинні виключатись суб'єкти, участь яких ставить під загрозу план миробудівництва чи є неефективною та небажаною.

Можна виокремити ще два принципи, загальні для усіх елементів «обов'язку відновлювати»: принцип ефективності присутності та принцип підзвітності. Принцип ефективності присутності, який означає, що іноземна присутність, військова чи цивільна, не повинна бути занадто довгою за часом і занадто короткою при отриманні довгострокових результатів, був вироблений практикою миробудівництва. При застосуванні військової акції в межах концепції «обов'язку захищати» настає необхідність формування нових публічних органів держави, що не може бути зроблено одразу, як наслідок – держава-інтервент чи інші суб'єкти міжнародного права беруть на себе деякі адміністративні функції публічних органів. Приклади миробудівництва в Югославії, Камбоджі, Іраку та Афганістану сформулювали правило, згідно з яким якщо функції публічних органів можуть бути перекладені на національні

формування без загрози їхньому ефективному функціонуванню, то це повинно бути зроблено. Цілий ряд міжнародних документів (Резолюція ГА ООН 47/135 1992 року; Резолюція ГА ООН 61/295 2007 року; Рамкова конвенція про захист національних меншин 1994 року) розкриває іншу сторону принципу – при формуванні нових публічних органів повинні враховуватись інтереси всіх груп, і їх репрезентативність не може базуватися лише на «правилі більшості».

Останній принцип – принцип підзвітності – базується на практиці ООН. Стосовно концепції «обов'язку захищати» принцип набув належного значення та дискусії після застосування резолюції РБ ООН 1973, що дозволяла застосовувати військову силу в Лівії. Постійний представник Бразилії в 2011 році направила листа на ім'я Генерального секретаря ООН, в якому *inter alia* вказала, що «Рада Безпеки повинна забезпечити підзвітність тих, кому надала право вдаватись до військової сили» [4]. Після цього Китай також виступив із ініціативою, в якій вказав на необхідність посилення контролю за військовими акціями ООН [5]. Незважаючи на те, що необхідність підзвітності та контролю, насамперед, підкреслювалася в «обов'язку реагувати», вважається за потрібним вивести підзвітність у якості принципу саме «обов'язку відновлювати»; на необхідність цього вказує постконфліктна практика миробудування. Більш того, враховуючи взаємодію суб'єктів відновлення з ООН, принцип підзвітності не викликає політичних суперечок. Треба зазначити, що принцип підзвітності охоплює не лише дії держави чи міжнародної урядової організації, а й діяльність усіх суб'єктів у постконфліктній країні (у тому числі міжнародні та національні неурядові організації, приватні компанії).

Зі всього вищевикладеного можна зробити висновок, що «обов'язок відновлювати» тільки формулює свою систему принципів, які базуються на практиці миробудівництва та застосування концепції «обов'язку захищати»: принцип «найбільш ефективного суб'єкту», принцип ефективності присутності та принцип підзвітності. Цей перелік не є вичерпним та потребує вдосконалення, що, передусім, залежить від нормативної розробки «обов'язку відновлювати» на рівні ООН та подальшої практики його застосування.

Список використаних джерел

1. Pattison J. Jus post bellum and responsibility to rebuild / James Pattison // *British Journal of Political Sciences*. – November 2013. – Pp. 1-27.
2. Crossley N. Humanitarian Intervention: From Le Droit d'Ingérence to the Responsibility to Protect [Електронний ресурс] / Noële Crossley. – London. – 2015. – 196 p. – Режим доступу: <http://etheses.lse.ac.uk/3161/>.
3. *Research Handbook on International Conflict and Security Law. Jus ad bellum, Jus in bello, Jus post bellum* / Ed. by Nigel D. White, Christian Henderson. – Edward Elgar Publishing Limited, 2013. – 702 p.
4. Letter dated 9 November 2011 from the Permanent Representative of Brazil to the United Nations addressed to the Secretary-General, UN Doc. A/66/551–S/2011/701.
5. Zongze R. Responsible Protection: Building a Safer World [Електронний ресурс] / Ruan Zongze // *China International Studies*. – Vol. 34. – May/June 2012. – Режим доступу: http://www.ciis.org.cn/english/2012-06/15/content_5090912.htm.

НАТО – НОВИЙ АКТОР В АРКТИЧНОМУ РЕГІОНІ

На нашу думку, слід окремо приділити увагу Організації Північноатлантичного договору (НАТО) в арктичному регіоні. Зокрема, Конишев В. та Сергунін О. виокремлюють чотири найбільш впливові міжнародні організації в Арктиці, до яких відносять Арктичну Раду, Раду Баренцева / Євроарктичного регіону, ЄС та, безумовно, НАТО [4, с. 28]. Нагадаємо, що НАТО об'єднує 28 держав, включаючи такі арктичні держави як США, Канаду, Норвегію, Данію та Ісландію, які одночасно є постійними членами Арктичної Ради, з метою створення колективної оборони та збереження миру і безпеки. З кожним роком Організація Північноатлантичного договору стає все більш зацікавленою в даному регіоні, перш за все, через можливі геополітичні зміни та бажання зберегти військово-нейтральний характер Арктики. Історично так склалося, що в період «холодної війни» арктичний регіон був територією протистояння НАТО та Організації Варшавського договору, (членами якої стали соціалістичні країни на чолі із СРСР), що проіснувала з 14 травня 1955 року до 1 червня 1991 року. На сьогоднішній день ситуація особливо не змінилася. Протистояння США (не тільки в рамках НАТО) та РФ не припинилося, беручи до уваги політичну ситуацію, яка склалася в світі, хоча і має «прихований характер». 11 вересня 2015 року Постійний представник Російської Федерації в НАТО зазначив, що НАТО не зацікавлена у продовженні конфронтації з РФ, оскільки існують реальні проблеми на півдні, а не в Арктиці. Протягом багатьох років не можна прослідкувати єдиної прозорої стратегії, яку б дана міжнародна організація проводила в Арктиці, оскільки НАТО є новим актором в арктичному регіоні. Зазначимо, що про присутність альянсу в Арктиці свідчать наявність системи Повітряно-військової оборони, яка включає в себе винищувачі постійної

---

* Аспірантка кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: д. ю. н., проф. Мищик В. В.

готовності, систему попередження щодо воєнного нападу, розвідувальну авіацію, а також проведення військових навчань. На сьогоднішній день вона перетворилася на об'єкт стратегічних інтересів НАТО, що, безпосередньо, пов'язано із існуючими і перспективними родовищами енергоресурсів [4, с. 33]. Нагадаємо, що згідно з Північноатлантичним договором 1949 року держави-члени НАТО мають сприяти подальшому розвитку мирних і дружніх міжнародних відносин, зміцнюючи свої незалежні інституції, домагаючись кращого розуміння принципів, на яких ці інституції засновані, та створювати умови для забезпечення стабільності і добробуту. Вони намагатимуться усувати конфлікти у своїй зовнішній економічній політиці та сприятимуть економічному співробітництву між окремими або між усіма учасниками Договору. Відповідно до ст. 5 держави погоджуються, що збройний напад на одну або кількох із них у Європі чи у Північній Америці вважатиметься нападом на них усіх: і, відповідно, вони домовляються, що в разі здійснення такого нападу кожна з них, реалізуючи своє законне право на індивідуальну чи колективну самооборону, підтверджене Статтею 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй, надасть допомогу тій Стороні або Сторонам, які зазнали нападу, і одразу здійснить, індивідуально чи спільно з іншими Сторонами, такі дії, які вважатимуться необхідними, включаючи застосування збройної сили, з метою відновлення і збереження безпеки у Північноатлантичному регіоні [5].

Необхідно підкреслити, що арктична політика НАТО містить 2 складові: 1) «м'яка безпека» (подолання екологічних наслідків глобального потепління); 2) воєнна складова (проведення навчань під егідою НАТО в арктичному регіоні).

Зокрема, існує декілька точок зору щодо активізації діяльності НАТО в Арктиці. Перша точка зору пов'язана з тим, що НАТО прагне відстояти роль головного гаранта регіональної та глобальної безпеки, довести необхідність та ефективність організації у світі, в якому виникає все більше викликів. Організація Північноатлантичного договору має бажання продемонструвати,

що, зберігаючи потенціал стримування будь-якої воєнної загрози, вона може активно трансформуватися в організацію, яка має нові задачі в сфері миротворчості, боротьби з наслідками природних і техногенних катастроф, пошуково-рятувальних робіт, боротьби із незаконною міграцією, наркотрафіками та іншими викликами «м'якої безпеки». Опоненти вищезазначеної точки зору вважають, що НАТО не зможе проводити ефективну політику в арктичному регіоні. Вони аргументують це, по-перше, обмеженими ресурсами та можливостями щодо створення інфраструктури в найкоротший строк в Арктиці. По-друге, в альянсі існують внутрішні протиріччя щодо арктичного питання, оскільки кожна із держав має свої амбіції та претензії в регіоні. Представники другої точки зору схиляються до того, що арктичне питання слугує інструментом окремих держав, які намагаються реалізувати власні інтереси в арктичному регіоні, ніж провідником єдиної політики західного співтовариства в регіоні. Крім того, існує третя точка зору, відповідного до якої два попередні підходи можуть доповнювати одна одну [2, с. 88-89].

Нагадаємо, що серед арктичних держав учасниками НАТО є США, Канада, Данія, Норвегія та Ісландія. Загалом, особливий інтерес до НАТО в арктичному регіоні проявляє Норвегія, яка намагається захистити і реалізувати свої воєнно-стратегічні та економічні інтереси, перебуваючи у альянсі, що, в свою чергу, створює кращі можливості для нарощення воєнного потенціалу. Також вона неодноразово висловлювала своє бажання щодо вступу Швеції та Фінляндії до Організації Північноатлантичного договору, що зміцнило б позицію арктичних держав в регіоні. Аналогічної точки зору дотримуються Канада та Данія [3, с. 134]. Ісландія має намір діяти на основі координації з НАТО для вирішення суттєвих питань в полярному регіоні [1, с. 18]. Зокрема, держави-члени НАТО сподіваються, що вона захистить їх інтереси і виступить в якості арбітра зі спорів з арктичного питання. США, в свою чергу, мають намір використовувати своє положення в НАТО, щоб протидіяти державам-конкурентам в самому альянсі [3, с. 134].

Отже, до особливостей арктичної політики НАТО, яка є новим актором у даному регіоні, варто віднести наступне:

1) НАТО зосереджує увагу на питанні «м'якої безпеки» та проведенні воєнних навчань в арктичному регіоні;

2) держави-члени НАТО використовують тиск щодо держав, які не приєдналися до альянсу, з метою їх вступу (Фінляндія та Швеція) для комплексного нарощення воєнного потенціалу;

3) основною метою альянсу є боротьба за ресурси на глобальному рівні;

4) головним завданням НАТО в арктичному регіоні є зміцнення своїх позицій в зонах перспективних та існуючих родовищ енергоресурсів, визначення вигідних шляхів їх транспортування;

5) НАТО виступає в якості впливової сили, яка об'єднує арктичні держави, забезпечує потужні можливості та протидіє РФ.

Список використаних джерел

1. Антюшина Н. М. Арктика: новый формат международного сотрудничества / Н. М. Антюшина. – М.: Ин-т Европы РАН, 2014. – 138 с.

2. Арктический регион: Проблемы международного сотрудничества: Хрестоматия в 3 томах / Рос. совет по межд. делам [под общ. ред. И. С. Иванова]. – Т. 1. – М.: Аспект Пресс, 2013. – 360 с.

3. Конышев В. Н. Арктика в международной политике: сотрудничество или соперничество? / В. Н. Конышев, А. А. Сергунин; под ред. И. В. Прокофьева; Рос. ин-т стратег. исслед. – М.: РИСИ, 2011. – 194 с.

4. Конышев В. Н. Международные организации и сотрудничество в Арктике / В. Н. Конышев, А. А. Сергунин // Вестник международных организаций. – 2011. – № 3 (34). – С. 27-36.

5. The North Atlantic Treaty [Електронний ресурс]. – Washington D. C. – 4 April 1949. Режим доступу: http://www.nato.int/cps/ic/natohq/official_texts_17120.htm.

ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СИСТЕМИ НАССР ЯК КЛЮЧОВОГО ЕЛЕМЕНТУ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ

Глобальні зміни, що відбуваються у наш час призводять як до позитивних наслідків, що якісно покращують умови існування суспільства, так і викликають збільшення ризиків, які негативно впливають на життя людей. Дані ризики пов'язані з харчовими продуктами, питною водою, навколишнім природним та виробничим середовищем. Вони відіграють визначальну роль для добробуту як людства в цілому, так і кожної конкретної особи. Безпечність харчової продукції, виступаючи одним із основних факторів здоров'я та довголіття людини, наразі визначає не лише її споживчу привабливість для вітчизняного споживача, але й конкурентоспроможність на світових ринках.

20 вересня 2015 року в Україні набрав чинності Закон «Про основні засади та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів». Закон містить чимало новацій, які торкаються виробників, переробників і реалізаторів харчових продуктів. Головним нововведенням даного нормативно-правового документу виступає запровадження системи контролю безпечності харчових продуктів на усіх стадіях виробництва – від вирощування до реалізації товару. Починаючи з цього моменту на протязі трьох років всі вітчизняні підприємства і компанії, що мають відношення до так званого «харчового ланцюга», будуть зобов'язані впровадити у себе систему НАССР для здійснення діяльності у даній сфері. Принциповий перехід на обов'язкову наявність стандарту НАССР в Україні є одним із ключових кроків по реалізації Угоди про Асоціацію з Європейським Союзом.

Система НАССР вперше була представлена у 60-х роках Національним управлінням з аеронавтики та дослідження космічного простору США

---

* Аспірантка кафедри порівняльного та європейського права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: д. ю. н., проф. Муравйов В. І.

(NASA) разом з лабораторією армії США і Пілсбурською компанією (*Pillsbury*) як спільна розробка виробництва безпечних харчових продуктів для Американської Космічної Програми. Перед NASA постало завдання розробити систему, що виключала б можливість наявності токсинів у харчовій продукції і, як наслідок, запобігти харчовим отруєнням. Для вирішення цієї проблеми була ініційована розробка концепції НАССР, представлена компанією «Пілсбурі» у 1971 році на Першій Американській Національній Конференції з питань безпечності харчових продуктів. Від цієї дати і почалося впровадження даної концепції у харчову промисловість: Управління США з контролю за харчовими продуктами і лікарськими засобами (*United States Food and Drug Administration - FDA*) почало вимагати застосування системи НАССР під час виробництва рибних продуктів, а Департамент сільського господарства США – при переробці м'яса та птиці [1].

Після проведення оцінки ефективності регулювання харчової промисловості США у 1985 році Національна академія наук США у своїй доповіді «Мікробіологічні критерії якості продуктів харчування та компонентів» рекомендувала усім установам, які здійснюють контроль за безпекою харчової продукції, прийняти систему НАССР, і зобов'язала виробників продуктів харчування застосовувати дану систему. На міжнародному рівні у 1991 році Комісія з питань гігієни харчових продуктів, яка була створена у 1963 році Міжнародною продовольчою та сільськогосподарською організацією (FAO), розробила настанови з впровадження системи НАССР, які у 1993 році були затверджені на 20-й сесії Комісії Кодекс Аліментаріус. З цього часу система НАССР почала застосовуватись практично у всіх країнах світу, як засіб надійного захисту споживача. Обов'язкове запровадження НАССР вимагає законодавство США, Канади, Японії, Нової Зеландії та інших країн [2].

З ухваленням Директиви Ради ЄС No 93/43 «Про гігієну харчових продуктів» у 1993 р. НАССР стала складовою частиною стандартів із харчової безпеки країн Європейської Співдружності. ЄС Впровадження систем

самостійного контролю на основі принципів НАССР в усіх галузях промисловості стало обов'язковим починаючи з 2004 р., після ухвалення Регламенту ЄС № 852/2004 щодо гігієни харчових продуктів [4].

В основі системи НАССР лежить оцінка небезпек, які можуть впливати на харчовий продукт у процесі його виробництва, зберігання, реалізації та використання. За мету система НАССР ставить виробляти безпечні харчові продукти, але для цього треба створити три контрольовані етапи: 1) попередження небезпеки; 2) запобігання поширенню небезпеки; 3) усунення небезпеки [2]. Ці контрольні заходи є центральними у концепції НАССР і досягаються за допомогою принципів НАССР, викладених у Регламенті ЄС 852/2004:

а) виявлення будь-яких небезпечних чинників, які повинні бути попереджені, усунуті або знижені до прийнятних рівнів;

б) виявлення критичних точок на тому етапі або етапах, де необхідне здійснення контролю з метою запобігання або усунення небезпечного чинника, або його зниження до прийняттого рівня;

с) встановлення критичних меж для застосування у критичних точках контролю;

д) впровадження та реалізація ефективних процедур моніторингу у критичних точках контролю;

е) використання коригувальних заходів, коли данні моніторингу свідчать, що критичний параметр, який підлягає контролю, вийшов з-під контролю;

ф) запровадження регулярних процедур з метою підтвердження, що заходи, які вказані у пунктах (а) – (е), виконуються ефективно [3, с. 15].

Таким чином, впровадження системи управління безпечністю харчових продуктів, заснованої на НАССР буде корисним для:

1. *Виробників*: зростання доходів (доступ до нових ринків, розширення збуту через роздрібні мережі); скорочення загальних витрат (краще управління персоналом та мотивація, більша відповідальність працівників, ефективніший

процес виробництва); покращення стабільності показників якості та безпечності продукції, терміну її придатності та поліпшення характеристик.

2. *Споживачів*: зменшення ризиків хвороб, спричинених харчовими продуктами; підвищення рівня довіри до усіх операторів, які задіяні у «харчовому ланцюгу».

3. *Уряду*: підвищення рівня системи безпеки харчових продуктів на рівні держави; поліпшення охорони здоров'я та зменшення витрат на охорону здоров'я.

Список використаних джерел

1. Новіков В. М. Аналіз чинних нормативних документів щодо процедур проведення сертифікації СУБХП (НАССР) в Україні та пошук шляхів їх удосконалення / В. М. Новіков, І. М. Романенко, С. В. Фомина // Збірник наукових праць Одеської державної академії технічного регулювання та якості. – 2013. – Вип. 1. – С. 6-13.

2. Фотіна Т. І. Безпечність та якість продуктів птахівництва згідно із системою НАССР / Т. І. Фотіна, І. В. Коваленко // Вісник Житомирського національного агроекологічного університету. – 2012. – № 2(1). – С. 162-172.

3. Впровадження систем управління безпечністю харчових продуктів на українських підприємствах харчової промисловості [Електронний ресурс]. – 2011. – 20 с. – Режим доступу: <http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/850d27804b75055eaf7cbf6eac26e1c2/CBA%2Breport%2BUKR.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=850d27804b75055eaf7cbf6eac26e1c2>.

4. Посібник для малих та середніх підприємств м'ясопереробної галузі з підготовки та впровадження систем управління безпечністю харчових продуктів на основі концепції НАССР [Електронний ресурс] // Київ: Проект «Локальні інвестиції та національна конкурентоспроможність» USAID|LINC. – 2011. – 236 с. – Режим доступу: https://smr.gov.ua/images/misto/Pipryemstvo/Harchuvannya/6._posibnyk_nassr.pdf.

**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ
БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РІВНІ
МІЖНАРОДНОГО ВАЛЮТНОГО ФОНДУ**

Одна з основних цілей діяльності Міжнародного валютного фонду, визначених у статті I Угоди про Міжнародний валютний фонд від 22 липня 1944 р. (далі – «Угода»), полягає у сприянні розвитку міжнародного співробітництва у валютно-фінансовій сфері шляхом забезпечення механізму для консультацій та спільної роботи над міжнародними валютно-фінансовими проблемами [1].

Для досягнення цієї цілі Міжнародний валютний фонд здійснює постійну взаємодію з центральними банками держав-членів із використанням механізму статті IV Угоди, що передбачає здійснення Міжнародним валютним фондом контролю за світовою валютною системою для забезпечення її ефективного функціонування, а також контролю за виконанням кожною державою-членом своїх зобов'язань, зокрема, за проведенням економічної та фінансової політики [1]. В рамках здійснення такого контролю Міжнародний валютний фонд надає консультації державам-членам з питань їх економічної та фінансової політики, що можуть включати питання монетарної політики та/або інші питання, які відносяться до компетенції центрального банку відповідної держави, а також питання, які стосуються банківського сектору економіки відповідної держави.

Наприклад, в Меморандумі про економічну та фінансову політику України від 01 вересня 2016 р., підготовленому за результатами другого перегляду програми в рамках угоди з Міжнародним валютним фондом про Механізм розширеного фінансування, передбачено ряд заходів, що відносяться до компетенції Національного банку України, зокрема відновлення резервів Національного банку України, поступове скасування адміністративних обмежень на валютному ринку, скорочення інфляції до рівня нижче 5 відсотків,

---

* Аспірант кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: к. ю. н., доц. Григоров О. М.

посилення автономії та механізмів внутрішнього контролю Національного банку України [2].

З метою оцінки стану фінансового, в тому числі банківського, сектору економіки держав-членів Міжнародним валютним фондом розроблена та з 1999 року спільно зі Світовим банком реалізується Програма оцінки фінансового сектору (*Financial Sector Assessment Program/FSAP*), що складається з 2 компонентів: оцінка фінансової стабільності (реалізується Міжнародним валютним фондом) та оцінка фінансового розвитку (реалізується Світовим Банком) [3].

Оцінка фінансової стабільності здійснюється шляхом проведення стрес-тестів та аналізу системних ризиків, оцінки якості банківського нагляду та здатності центральних банків й інших уповноважених органів державної влади вживати ефективних заходів у випадку кризових ситуацій.

Оцінка фінансового розвитку передбачає аналіз потреб розвитку фінансових інститутів, ринків, об'єктів інфраструктури, якості законодавчої бази, виявлення перешкод для конкурентоздатності та ефективності фінансового сектору.

В рамках програми ROSC (*Reports on the Observance of Standards and Codes* – Звітність з дотримання стандартів та кодексів поведінки) Міжнародний валютний фонд спільно зі Світовим банком здійснює оцінку стану дотримання державами-членами міжнародно визнаних стандартів у 12 сферах, в тому числі у наступних сферах:

– банківський нагляд (оцінюється стан дотримання державою Основних принципів ефективного банківського нагляду, затверджених Базельським комітетом з банківського нагляду);

– прозорість монетарної та фінансової політики (оцінюється стан дотримання державою Кодексу найкращої практики з прозорості монетарної та фінансової політики, затвердженого Міжнародним валютним фондом);

– платіжні системи та інфраструктура фінансового ринку (оцінюється стан дотримання державою Принципів інфраструктур фінансового ринку, затверджених Комітетом з платежів та інфраструктури ринку);

– протидія відмиванню (легалізації) доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму (оцінюється стан дотримання державою Рекомендацій Групи з протидії відмиванню (легалізації) доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму – FATF).

Міжнародним валютним фондом затверджено ряд стандартів, що мають важливе значення для банківського сектора держав світу.

Так, Кодекс найкращої практики з прозорості монетарної та фінансової політики, затверджений Міжнародним валютним фондом в 1999 році, визначає принципи найкращої практики із забезпечення прозорості грошово-кредитної політики центральних банків, а також фінансової політики, що проводиться органами державної влади, що здійснюють державне регулювання ринку небанківських фінансових послуг.

Також, Міжнародним валютним фондом затверджено 3 стандарти з питань складання та поширення статистичної звітності, в тому числі у банківському секторі держав світу: Стандарт з поширення спеціальних даних 1996 р., Стандарт з поширення спеціальних даних «плюс» 2012 р., Удосконалена система з поширення загальних даних 2015 р.

В частині банківського сектора вищезазначені стандарти передбачають обов'язкове оприлюднення статистичної інформації, зокрема про облікову ставку, монетарну базу, в тому числі суму готівки в обігу, загальний розмір залучених депозитів, наданих кредитів, обсяг наданого торгового фінансування, суму зобов'язань перед внутрішньодержавними та міжнародними кредиторами.

Список використаних джерел

1. IMF Articles of Agreement [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/aa/pdf/aa.pdf>.

2. Лист про наміри та Меморандум про економічну та фінансову політику від 01.09.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=38126682>.

3. Review of the Financial Sector Assessment Program – Further Adaptation to the Post-Crisis Era. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2014/081814.pdf>.

ІНСТИТУТ БІЖЕНСТВА: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

На сьогоднішній день сфера міжнародного захисту біженців вважається гарно врегульованню але незважаючи на весь інструментарій міжнародно-правового регулювання, проблема біженців досі залишається невирішеною. Сьогодні ми спостерігаємо світову міграційну кризу, що показує нездатність та неготовність міжнародної спільноти до вирішення питання захисту біженців.

За останніми підрахунками ООН, війна в Сирії призвела до рекордного числа біженців, понад 4 мільйони. Наразі у світі нараховується 65 мільйонів осіб, що шукають притулок, кожен 113 житель планети шукає притулок. ООН не зможе виділяти достатньо грошей для УВКБ, щоб забезпечити ефективний захист біженців. Агенція перевантажена, що не дозволяє їй вчасно реєструвати осіб для надання їм офіційного статусу біженця [1].

Питання біженства – це не лише питання захисту прав людини. Потoki біженців, їх переміщення, міграція є невід’ємною частиною міжнародної політики. Особа-біженець є частиною світової політики, що символізує нездатність держави забезпечити міжнародний порядок і справедливість. Причина виникнення і відповідальність за біженців тісно переплетені з питаннями міжнародної політики. Виникнення міграційних потоків біженців спричинені регіональними конфліктами, державною квалістю, нерівністю міжнародної економічної політики, тероризмом та діяльністю транснаціональних компаній. Саме тому питання біженців є викликом світовому порядку та справедливості [2, с. 1-5].

На сьогоднішній день біженці можуть отримати згідно Конвенції 1951 року так званий проїзний документ[3], який в реальності видається обмеженій кількості осіб, що, в свою чергу, не розв’язує проблему біженства та залишає велику кількість людей без ідентифікації та можливості нормального життя.

---

* Аспірант кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського Національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: к. ю. н., доц. Хонін В. М.

Динаміка розвитку міграційних потоків в світі свідчить про необхідність запровадження нового підходу до захисту прав та ідентифікації перемішених осіб. Проаналізувавши історичний досвід розвитку інституту захисту прав біженців, можливо виокремити негативний та позитивний досвід, який сприятиме вирішенню сучасних міграційних проблем.

Наразі деяким науковцям вбачається повернення до Паспортів Нансена, але якісно нового зразка, щоб забезпечити всебічний захист для біженців та осіб без громадянства, що входять до компетенції УВКБ ООН. Так, в статті Клер Хервард та Джоржен Одален «Новий Паспорт Нансена для перемішених осіб» автори наголошують, що проблема кліматичних змін в найближчому часі поставить питання про надання статусу біженців великій кількості людей. В даному випадку йдеться про громадян острівних країн, яким загрожує втрата своєї суверенної території внаслідок її затоплення.

Таким чином, постає питання про надання цим особам певного статусу, який не може прирівнюватись до статусу біженця. Пропонується створення перших паспортів, за якими особа отримувала б статус громадянина світу і вільно могла б обирати собі місце проживання в будь якій країні світу. В даному випадку мова йде про абсолютно нову концепцію, що кардинально відрізняється від концепції біженства [4, с. 1-4].

Частково поділяє цю концепцію Стефан Валашек у своїй статті «Паспорти Нансена – старе рішення для сьогоденних біженців». В даній статті автор пропонує ввести наново паспорти Нансена задля подолання міграційної кризи в Європі. Основними аргументами на користь паспортів є можливість вільно обирати місце проживання особами, що шукають притулку, а також, у випадку завчасної реєстрації та видачі паспортів, скорочення чисельності смертності осіб, що намагаються дістатись до європейських країн по морю, а також скорочення випадків незаконного перетину кордону, що в свою чергу подолає в певній мірі проблему торгівлі людьми, контрабандистку діяльність та забезпечить гнучку систему ідентифікації осіб, що прибувають до країн Європи [5].

Сучасна міграційна криза спонукає міжнародне співтовариство до запровадження нових дієвих механізмів для її вирішення. Саме Паспорт Нансена може стати одним з них. Історично цей документ вже створив юридичний прецедент в міжнародному праві та показав свою певну ефективність як дієвий засіб ідентифікації осіб, що шукають притулок через побоювання переслідування, та осіб, що втратили своє громадянство [6, с. 16-17]. Враховуючи сьогоденні реалії в сфері захисту біженців та проблеми кліматичних змін, потрібно створити новий дієвий механізм ідентифікації осіб з боку міжнародного співтовариства. Новий Паспорт Нансена повинен поставити за мету створення нової міжнародної ідентифікаційної системи осіб, що шукають притулку, а також осіб, що втратили своє громадянство. Сучасний Паспорт Нансена має втілювати в собі ідеї космополітизму – взаємодії численних ідентичностей, що користуються захистом міжнародної спільноти за рамками певних національностей.

Саме всебічна ідентифікація, може забезпечити умови при яких кожна особа зможе отримати відповідний захист з боку міжнародної спільноти та із іншого боку дасть можливість правоохоронним органам приймаючих країн посилити свої спроможності у захисту внутрішньої безпеки держав, що приймають біженців. Саме такий підхід до розв'язання проблеми біженців може стати одним із варіантів початку нового етапу створення нових міжнародно-правових інструментів для ефективного подолання міграційної кризи.

Список використаних джерел

1. Global forced displacement hits record high [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unhcr.org/news/latest/2016/6/5763b65a4/global-forced-displacement-hits-record-high.html>.
2. Betts A., Loescher G. Refugees in International Relations / Alexander Betts, Gil Loescher. – Oxford University Press. – Pp. 1-5.

3. Конвенция и протокол, касающиеся статуса беженцев [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.unhcr.ru/files/convention.pdf>.
4. Heyward C., Ödalen J. A New Nansen Passport for the Territorially Dispossessed / Clare Heyward, Jörgen Ödalen. – Uppsala University. – Pp. 1-4.
5. Wallaschek S. The Nansen Passport – A Solution to the Legal Statuses of Refugees [Электронный ресурс] / Stefan Wallaschek. – Режим доступа: <https://www.socialeurope.eu/2016/08/nansen-passport-solution-legalstatuserefugees/>
6. Ziemer U., Robert S. P. East European Diasporas, Migration, and Cosmopolitanism / Ulrike Ziemer., Sean P. Robert. – New York: Routledge Publishers, 2013. – Pp. 16-17.

ВИЗНАННЯ ПАРЛАМЕНТІВ ЯК НОВИЙ ВИД ВИЗНАННЯ

Із розвитком міжнародних відносин відбувається постійний розвиток інституту визнання у міжнародному праві. Дослідження нових видів визнання є актуальним питанням, оскільки дозволяє зробити висновки про основні тенденції, пов'язані з даним міжнародно-правовим інститутом. Крім того, визнання парламентів має безпосередній зв'язок із зовнішньою політикою України та може розглядатися як інструмент захисту національних інтересів нашої держави в умовах агресії Російської Федерації.

Під видами визнання в доктрині міжнародного права, як правило, розуміють визнання держав, урядів, національно-визвольних рухів, воюючої сторони, повсталі сторони, організації чи руху опору. На сьогодні відзначається актуальність «питання про визнання нових держав у рамках міжнародних організацій, визнання міжнародних організацій» [1, с. 50]. Деякі дослідники говорять і про історичне визнання титулів (Фрідріха I, що прийняв титул короля прусського, Петра I про імператорський титул) [2, с. 120], хоча питання про підпорядкованість даного аспекту міжнародному праву залишається дискусійним.

В той же час, сучасна практика міжнародних відносин дозволяє говорити про можливість визнання або невизнання представницького органу держави – парламенту. Дана новела, зокрема, має місце у заяві Верховної Ради України «Про невизнання Україною легітимності виборів до Державної Думи Федеральних Зборів Російської Федерації сьомого скликання, їх результатів і правових наслідків та, відповідно, складу, повноважень, актів та рішень Державної Думи Федеральних Зборів Російської Федерації сьомого скликання» [3]. Український парламент, серед іншого, не визнав склад та повноваження Державної Думи Федеральних Зборів Російської Федерації сьомого скликання і звернувся до Ради Безпеки та Генеральної Асамблеї ООН, парламентів

---

* Аспірантка кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: д. ю. н., проф. Мицик В. В.

іноземних держав, парламентських асамблей та міжнародних організацій із закликом долучитися до такого невизнання.

Питання визнання парламентів виникало і до цього. Зокрема, досить поширеним стало формулювання «міжнародно визнаний парламент» для характеристики останніх подій у Лівії, адже в країні фактично діють два парламенти, лише один з яких отримав визнання в інших держав та міжнародних організацій [4]. В той же час, ситуація в Лівії відрізняється від того, на що була спрямована заява Верховної Ради України. Адже в Російській Федерації не існує конкуруючих парламентів, і мова йде про невизнання найвищого органу законодавчої влади загалом.

Вищевказаних два випадки слід вважати можливими проявами визнання парламентів як нового виду визнання. Варто підкреслити, що від таких ситуацій слід відрізнити випадки, коли міжнародне співтовариство не розглядає певну інституцію як парламент в силу невизнання певного утворення як держави. Наприклад, у Резолюції ПАРЄ № 2133 (2016), ухваленій 12 жовтня 2016 року, вказано, що ««ДНР» та «ЛНР», створені, підтримувані та ефективно контрольовані Російською Федерацією, не є легітимними відповідно до українського чи міжнародного права. Це стосується всіх їхніх «органів влади»...» [5]. Таким чином, у даній ситуації мова йде не про невизнання парламенту, а про правові наслідки невизнання певного утворення як держави.

Можна зробити висновок, що невизнання парламенту спричинене, як правило, не стільки порушенням конституційних і демократичних процедур виборів (в такому разі мова буде йти про невизнання результатів виборів), скільки порушенням самим обранням парламенту чи такою процедурою міжнародно-правових зобов'язань відповідної держави.

Крім того, якщо визнання держав у міжнародному праві пов'язане з питаннями правосуб'єктності, а визнання урядів засвідчує здатність уряду репрезентувати певну державу, то визнання парламенту демонструє готовність співпрацювати з відповідним представницьким і законодавчим органом та поважати його рішення.

Правові наслідки невизнання парламенту можна розподілити на три групи. Перша група наслідків стосується статусу рішень відповідного законодавчого органу. Зокрема, у заяві Верховної Ради України говорилося не лише про невизнання повноважень, але і про невизнання актів та рішень Державної Думи Федеральних Зборів Російської Федерації сьомого скликання. Таким чином, Україна може ставити під сумнів будь-який закон, ухвалений Державною Думою. Ратифікація будь-якого міжнародного договору Державною Думою Росії не буде розглядатися Україною як акт, що має наслідки відповідно до міжнародного права.

Друга група наслідків стосується питань міжнародної співпраці. Наприклад, будь-яка парламентська делегація Російської Федерації не буде вважатися такою, що може репрезентувати Росію.

Третя група наслідків пов'язана з конституційними повноваженнями, притаманними парламенту, і має вплив на інші види визнання, зокрема на визнання урядів. Наприклад, після наступних президентських виборів у Росії в 2018 році існуватиме необхідність сформувати уряд. За загальним правилом (частина перша статті 111 Конституції РФ [6]) Голова Уряду призначається Президентом Російської Федерації за згодою Державної Думи. Таким чином, за умови такої процедури призначення, до формування уряду буде залучена Державна Дума, яка не визнається Україною. Логічним і єдино можливим за таких обставин є невизнання уряду Росії. Тобто визнання парламентів прямо пов'язане з іншими видами визнання і може мати вирішальний вплив на визнання чи невизнання певного уряду.

Таким чином, новелою сучасних міжнародних відносин є визнання парламентів як вид визнання. Цей вид визнання має особливу природу та правові наслідки, а його подальше вивчення є актуальним питанням як для України, так і для міжнародного співтовариства.

Список використаних джерел

1. Мицик В. В. Визнання в міжнародному праві: сучасна теорія та практика / В.В. Мицик // Міжнародний правопорядок: сучасні проблеми та їх вирішення. – Збірник матеріалів конференції. – 19 лютого 2015 року, м. Київ. – Львів: СПОЛОМ, 2015. – 216 с.
2. Дмитрієв А. І., Муравйов В. І. Міжнародне публічне право: Навч. посібник / Відп. ред. Ю. С. Шемшученко, Л. В. Губерський. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 640 с.
3. Постанова Верховної Ради України від 20.09.2016 № 1527-VIII «Про Заяву Верховної Ради України «Про невизнання Україною легітимності виборів до Державної Думи Федеральних Зборів Російської Федерації сьомого скликання, їх результатів і правових наслідків та, відповідно, складу, повноважень, актів та рішень Державної Думи Федеральних Зборів Російської Федерації сьомого скликання»» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1527-19>.
4. Libya's recognized parliament rejects U.N.-backed unity government [Електронний ресурс] // Reuters. – Режим доступу: <http://www.reuters.com/article/us-libya-security-politics-idUSKCN0V31Q0>.
5. Legal remedies for human rights violations on the Ukrainian territories outside the control of the Ukrainian authorities: Resolution 2133 (2016) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/XrefXML2HTMLen.asp?fileid=23167&lang=en>.
6. Конституция Российской Федерации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.constitution.ru/10003000/10003000-8.htm>.

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЗАСАД ДОГОВІРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В КОНТИНЕНТАЛЬНОМУ ТА ЗАГАЛЬНОМУ ПРАВІ

Інтереси міжнародного комерційного обороту обумовлюють потребу вироблення уніфікованого підходу до питань відповідальності і звільнення від неї. Проте, не зважаючи на успіхи уніфікації у ХХ ст., національні правові традиції настільки самобутні, що не дозволяють говорити про однозначне вирішення цього питання.

Відповідальність за договором безпосередньо пов'язана із концепцією договору, характерною для правової системи.

Країни континентальної правової системи виходять із того, що договір є перш за все угодою сторін, обмін обіцянками що-небудь дати або зробити. Основним постулатом договірного права країн континентальної Європи права визнається принцип *pacta sunt servanda*. З позицій континентальних правових систем основна правомочність, яка належить кредиторів у разі порушення договору, – вимагати виконання договору, тобто зробити щось визначене або утриматися від чого-небудь. Санкції за порушення договору застосовуються до несправного контрагента у випадку, якщо йому можна пред'явити факт невиконання. Проте це тягне несприятливі правові наслідки лише тоді, коли його поведінку, що складає зміст договору в конкретних обставинах, логічно було б чекати від боржника, тобто, іншими словами, йому можна поставити в провину, що він зробив не те, що обіцяв за договором. Саме тому обов'язок відшкодувати збитки традиційно розглядається як міра відповідальності несправної сторони за порушення договору, що припускає не стільки її компенсаційну спрямованість, скільки штрафний характер.

---

* К. ю. н., доц. кафедри міжнародного права та міжнародних відносин Національного університету «Одеська юридична академія».

Що стосується англо-американського права, то в цій системі договір розглядається як засіб обміну економічними цінностями. Тому метою договірної системи там є гарантія для кожної зі сторін отримання того матеріального результату, який був обіцяний за договором. У англо-американському праві, як у судовій практиці, так і в доктрині, найбільш популярною є ідея, що юридичне прийняття боржником на себе якого-небудь зобов'язання за договором – не стільки право кредитора вимагати виконання зобов'язання в натурі, скільки обов'язок боржника відшкодувати збитки у разі його невиконання. Отже, відшкодування збитків розглядається не як міра відповідальності несправного контрагента, а як один із засобів правового захисту постраждалої сторони, що забезпечує відновлення того економічного стану, в якому вона знаходилася б, якщо би договір був виконаний. Суттю договору є не стільки обов'язок зробити яку-небудь дію, скільки зобов'язання відшкодувати збитки у разі його невиконання.

Основна ідея, на якій побудована договірна відповідальність у країнах континентальної системи, полягає в тому, що зобов'язання, яке має своїм змістом те, що неможливо виконати, є юридично нікчемним. Так само це було сформульовано і в римському праві: неможливе не може бути зобов'язанням (*impossibilium nulla est obligatio*).

Положення римського права про те, що неможливе не може бути зобов'язанням, перейшли практично у всі континентальні системи права. Наприклад, ст. 1148 ЦК Франції встановлює, що «підстави для стягнення збитків відсутні, коли перешкоди, що виникли зважаючи на непереборну силу або випадок, не дозволили боржникові надати або зробити те, що він зобов'язаний був зробити» [1]. Право ФРН встановлює принцип, за яким неможливість виконання унаслідок настання обставин непереборної сили виключає відповідальність боржника (§ 297 Книги II «Зобов'язальне право») [2].

Традиційним підходом англо-американського «загального права» в питанні про відповідальності за порушення договору був принцип абсолютної

договірної відповідальності: контрагент зв'язаний безумовно своїм зобов'язанням, яке витікає з укладеного ним договору. Проте цей принцип коректувався правилом про те, що в договорі можуть бути передбачені умови, що звільняють від виконання або обмежують відповідальність. Іншими словами, загальне право виходило з того, що особа, яка прагне звільнитися від відповідальності унаслідок настання яких-небудь обставин, повинна була передбачати настання подібних обставин і додати у договір умови, за яких вона не нестиме відповідальності. Та обставина, що виконання зобов'язання було або стало після укладення договору неможливим, в принципі не має правового значення. Цей підхід було змінено, зокрема, в результаті розвитку в судовій практиці доктрини «марності» договору, потім відображеної також і у відповідних законодавчих актах Великобританії та США [3, с. 275].

Відмінність у вихідних правових позиціях між континентальним і англійським правом у розумінні змісту договірної зобов'язання полягає в тому, що засоби правового захисту при порушенні договорів, що розглядаються в загальному праві як прояв відповідальності, з позицій континентального права кваліфікуються як наслідок укладення договору, інакше кажучи як юридичний ефект зобов'язання. Цей ефект полягає в тому, щоби примусити боржника виконати те, що він прийняв на себе; і якщо боржник не виконує цього добровільно, закон, в принципі, надає кредиторіві засіб змусити його це зробити. І лише якщо правові засоби із будь-яких причин не можна застосувати або вони є неефективними, виникає питання про невиконання зобов'язання, і в цьому випадку право надає кредиторіві можливість отримати відшкодування збитків.

По суті, принципової різниці у правових наслідках між двома системами немає, і вона виявляється практично лише в юридичній техніці, що в цілому не має вирішального значення.

Список використаних джерел

1. Гражданский кодекс Франции (Кодекс Наполеона). Code civil des Français (Code Napoléon) / Пер. с фр. [Захватаев В. Н.]. – М.: Инфотропик Медиа, 2012. – 624 с.
2. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) [Электронный ресурс] / Ausfertigungsdatum. – 18.08.1896. – Режим доступа: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb>.
3. Халфина Р. О. Договор в английском гражданском праве / Халфина Р. О.; Отв. ред.: Орловский П. Е. – М.: Изд-во АН СССР, 1959. – 319 с.

ВИКОНАННЯ ЗАБЕЗПЕЧУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ, ВИНЕСЕНИХ МІЖНАРОДНИМ КОМЕРЦІЙНИМ АРБІТРАЖЕМ В УКРАЇНІ

Основна проблема, яка пов'язана з забезпечувальними заходами в Україні, полягає у тому, що їх не можливо виконати. Таким чином, актуальність цієї роботи полягає у тому, щоб запропонувати можливі шляхи внесення змін до законодавства України, щоб забезпечувальні заходи, винесені міжнародним комерційним арбітражем могли бути виконані. Загалом, проблема виконання ухвал про забезпечувальні заходи, притаманна багатьом законодавствам, але в Україні ця проблема стоїть особливо гостро. Крім того, сторони не можуть скористатися своїм правом, передбаченим у статті 9 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» [1] і звернутися до національного суду для отримання ухвали про забезпечувальні заходи, бо в Цивільному процесуальному кодексі не передбачено, що сторони арбітражного провадження можуть звернутися до суду для вжиття ним заходів на підтримку міжнародного комерційного арбітражу. Таким чином, в українському законодавстві склалася ситуація, коли у сторін арбітражного процесу є право, але нема механізму його реалізації. Тому, ще в 2014 році Українська Арбітражна Асоціація розробила проект змін до деяких законодавчих актів України (щодо питань судового контролю та підтримки міжнародного комерційного арбітражу) [2]. 31 березня 2016 року цей законопроект був зареєстрований у Верховній Раді України [3]. Цей законопроект має цілий ряд переваг і разом з тим певні недоліки.

До безперечних переваг Проекту Закону належить те, що він дозволить заповнити прогалини в процесуальному законодавстві щодо судового сприяння міжнародному арбітражу, серед яких прогалина, пов'язана з процедурою прийняття судом рішень щодо постанов міжнародного арбітражу, винесених з

---

* Аспірант кафедри міжнародного приватного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: д. ю. н., доц. Цірат Г. А.

питання попереднього характеру. У Проекті Закону пропонується ввести новий Розділ VIII-1 про виконання судом функцій сприяння та контролю щодо міжнародного комерційного арбітражу. У Главі 3 цього Розділу викладено положення про виконання судом функцій сприяння міжнародному комерційному арбітражу. В ній закріплені повноваження суду вживати забезпечувальні заходи, визначений перелік таких заходів, визначається форма і зміст заяви про вжиття заходів забезпечення позову, зміна або скасування заходів забезпечення позову на підтримку міжнародного комерційного арбітражу, відшкодування збитків, завданих вжиттям заходів забезпечення позову.

Основний недолік цього проекту полягає у тому, що в ньому відсутні положення про визнання і виконання ухвали арбітражу про забезпечувальні заходи. Основна мета законопроекту – судовий контроль і підтримка міжнародного комерційного арбітражу. Виникає питання, чому у цьому законопроекті не включається така функція судового контролю, як визнання ухвал арбітражу про забезпечувальні заходи.

З цієї проблеми є два можливі виходи: або додати положення про визнання ухвал про забезпечувальні заходи в Проект Закону, або надати можливість примусового виконання ухвали міжнародного комерційного арбітражу без попереднього їх визнання судом. Загалом, держави, приймають в своє законодавство положення про визнання судом ухвал арбітражу про забезпечувальні заходи. Хоча, ідея прямого виконання таких ухвал теж обговорюється. Наприклад, в Росії у 2007 році, коли почалася дискусія про необхідність внесення змін в законодавство про міжнародний комерційний арбітраж, розглядався варіант прямого виконання ухвал арбітражу [4]. На думку автора, варіант прямого виконання ухвал арбітражу про забезпечувальні заходи є привабливим, оскільки підвищиться швидкість і ефективність арбітражного розгляду спору. За таких умов стороні не потрібно буде витратити зайвий час на визнання такої ухвали в суді, але разом з цим виникає питання з оскарження цих ухвал.

Якщо все ж таки буде обраний варіант судового визнання арбітражних ухвал про забезпечувальні заходи, то тоді такі положення можна буде розробити на основі статей 17 Н і 17 І Типового закону ЮНСІТРАЛ в редакції 2006 року [5]. В них йдеться про право сторін звернутися до суду за визнанням ухвали арбітражу про забезпечувальні заходи і про підстави для відмови у визнанні і виконанні таких ухвал. Звичайно, ці статті потребують доповнення, зокрема потрібно прописати положення про форму і зміст заяви про визнання ухвали арбітражу про забезпечувальні заходи, про оспорювання і скасування такої ухвали.

Крім того, якщо вносити в Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» положення про надзвичайного арбітра, то тоді в Цивільний процесуальний кодекс теж потрібно вводити положення про визнання і виконання ухвал про забезпечувальні заходи, які були винесені надзвичайним арбітром. Звичайно, якщо в Законі буде міститися застереження, що такі ухвали не будуть підлягати примусовому виконанню, вводити положення про виконання ухвал надзвичайного арбітра буде не потрібно. На думку автора, щоб інститут надзвичайного арбітра був ефективним, то тоді необхідно надати сторонам можливість виконати ухвали надзвичайного арбітра у примусовому порядку.

З вищенаведеного можна зробити висновок, що процес зміни законодавства про міжнародний комерційний арбітраж вже розпочався, але Проект Закону Закону № 4351 про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо питань судового контролю та підтримки міжнародного комерційного арбітражу ще потребує значного доопрацювання. Звичайно він вирішує головну проблему українського законодавства, пов'язану з забезпечувальними заходами і надає право сторонам звернутися до суду за забезпечувальними заходами. Але Проект Закону знову містить значну прогалину – він не містить положення про визнання і виконання ухвал про забезпечувальні заходи, які були винесені арбітражем.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24.02.1994 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4002-12>.

2. Проект змін до деяких законодавчих актів України (щодо питань судового контролю та підтримки міжнародного комерційного арбітражу) [Електронний ресурс] // Українська Арбітражна Асоціація. – 2014. – Режим доступу: http://arbitration.kiev.ua/Uploads/kucher/UAA%20Draft%20Law_10102014_final.pdf.

3. Проект Закону № 4351 про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо питань судового контролю та підтримки міжнародного комерційного арбітражу [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58601.

4. Интернет-интервью Председателя Международного Коммерческого Арбитражного Суда при Торгово-Промышленной палате Российской Федерации Александра Сергеевича Комарова [Электронный ресурс]. – 2007. – Режим доступа: <http://www.garant.ru/interview/10250/>.

5. Типовой закон ЮНСИТРАЛ о международном торговом арбитраже 1985 год с изменениями, принятыми в 2006 году [Электронный ресурс] // Комиссия Организации Объединенных Наций по праву международной торговли. – 2006. – Режим доступа: http://www.uncitral.org/pdf/russian/texts/arbitration/ml-arb/07-87000_Ebook.pdf.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ КОМПАНІЇ В УГОДАХ СЕК'ЮРИТИЗАЦІЇ

Угода із сек'юритизації в її класичній формі має місце у разі, якщо ініціатор сек'юритизації (як правило, банк) із значним портфелем активів (права грошової вимоги за різного роду зобов'язаннями: іпотечні кредити, споживчі кредити, автокредити і т. п.) здійснює відчуження таких активів спеціально створеній для цілей сек'юритизації компанії, яка випускає цінні папери, забезпечені відчуженими активами з наступним їх розповсюдженням серед інвесторів. Зупиняючись на питанні цілей та переваг сек'юритизації, Аластер Хадсон вміло відмітив, що угоди із сек'юритизації дають виключну можливість учасникам ринку із значними потоками фінансових надходжень перетворити такі надходження в основний капітал [1, с. 1379].

Як бачимо, одним із основних учасників сек'юритизації, особливостям правового статусу якого хотілося б приділити особливу увагу є спеціальна фінансова компанія («*special purpose vehicle*» або «*special purpose entity*»), яка виступає покупцем активів в угодах сек'юритизації. Д. Рамос Муньос відмічає, що використання спеціальної фінансової компанії дозволяє ізолювати певну групу активів чи грошових потоків від небажаних ризиків, зокрема пов'язаних з діяльністю інших учасників угод сек'юритизації [2; 3].

Досить часто спеціальна фінансова компанія не здійснює жодної господарської діяльності, крім тієї для цілей якої вона була створена, немає фізичного місцерозташування та працівників [3, с. 550]. З огляду на організаційно-правові форми, спеціальна фінансова компанія може бути партнерством, компанією з обмеженою відповідальністю, трастом, корпорацією [3, с. 550], акціонерним товариством, фондом або створюватися в будь-якій іншій формі, якщо така передбачена законодавством держави її інкорпорації для такого роду утворень. Як правило, спеціальна фінансова компанія

---

* Аспірант кафедри міжнародного приватного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: д. ю. н., доц. Виговський О. І.

створюється у формі публічної компанії задля можливості випуску цінних паперів серед необмеженого кола інвесторів [4, с. 458].

Розглядаючи моделі сек'юритизації в деяких країнах, звичною справою є створення спеціальної фінансової компанії у формі трасту (для прикладу, Франція, Аргентина) [4, с. 459]. Як зазначає Ф. Вуд, зазвичай учасниками спеціальної фінансової компанії виступають благодійні довірчі управителі або благодійні фонди з метою досягнення максимальної самостійності та незалежності такої компанії від продавця активів, яким виступає ініціатор сек'юритизації [4, с. 458].

Можна виділити такі характерні ознаки спеціальних фінансових компаній, залучених до угод сек'юритизації [3, с. 550]: (1) створюються з мінімальним розміром капіталу; (2) не мають самостійного менеджменту та працівників; (3) їх адміністративні функції виконуються довірчим управляючим, який слідує погодженому порядку отримання та розподілу коштів, інших функцій спеціальна фінансова компанія не виконує; (4) обслуговування активів, отриманих спеціальною фінансовою компанією в процесі сек'юритизації здійснюється шляхом залучення спеціального учасника, на якого покладаються такі функції, яким досить часто виступає ініціатор сек'юритизації [5, с. 365]; (5) спеціальна фінансова компанія структурується таким чином, щоб унеможливити випадки визнання такої компанії банкрутом.

Однією з особливостей спеціальної фінансової компанії є її захищеність від банкрутства. Так, спеціальна фінансова компанія повинна бути створена таким чином, щоб у разі визнання банкрутом ініціатора сек'юритизації, кредитори останнього не змогли здійснити задоволення своїх вимог за рахунок активів спеціальної фінансової компанії. Це також означає, що спеціальна фінансова компанія сама не може бути визнана банкрутом. Реалізація цього принципу досягається шляхом використання різних договірних технік (наприклад, включення до договорів між спеціальною фінансовою компанією та третіми особами застережень про відмову останніх ініціювати примусове банкрутство спеціальної фінансової компанії; застереження про обмежену

відповідальність спеціальної фінансової компанії лише групою певних активів), передбачення певних обмежень на законодавчому рівні держав (для прикладу, за правом США спеціальна фінансова компанія може бути створена у такій організаційно-правовій формі, відповідно до якої вона не може виступати боржником).

Цікавою особливістю законодавства Люксембургу в сфері сек'юритизації є можливість виокремити певні групи активів спеціальної фінансової компанії, розділивши їх на окремі ізольовані «відсіки», що акумулюють як певну частку активів, так і зобов'язань, що з ними пов'язані [6]. Таким чином, інвестори / кредитори спеціальної фінансової компанії можуть задовольнити свої вимоги лише за рахунок активів того «відсіку», щодо якого у них виникли певні права, без можливості звернення стягнення на активи інших «відсіків» спеціальної фінансової компанії [6]. Такий принцип сегрегації активів компанії є добре відомим англійському праву, не обмежуючись виключно угодами сек'юритизації. При цьому згаданий поділ та ізоляція активів спеціальної фінансової компанії мають належним чином визначатися в її установчих документах. Цікаво, що кожен «відсік» спеціальної фінансової компанії є свого роду незалежним утворенням. У такий спосіб досягається можливість здійснення різних сек'юритизацій з використанням окремих «відсіків» спеціальної фінансової компанії, з можливістю, у випадку необхідності, окремої ліквідації будь-якого з таких «відсіків» в подальшому [6].

У наукових колах є різні точки зору щодо правової природи спеціальної фінансової компанії. Так, Д. Рамос Муньос розглядає можливість віднесення спеціальної фінансової компанії до категорії кредитних установ [7, с. 221], інвестиційних компаній та організацій колективного інвестування (*collective investment undertakings*), незважаючи на відмінності між зазначеними категоріями, зокрема із останньою [7, с. 222]. Науковець також здійснює порівняння спеціальної фінансової компанії із страховою компанією, уточнюючи, що таке порівняння доцільніше здійснювати у розрізі саме синтетичної сек'юритизації.

Враховуючи вищевикладене, залежно від законодавства місця інкорпорації спеціальна фінансова компанія може набувати різних організаційно-правових форм, мати правосуб'єктність юридичної особи або не мати такої (наприклад, фонди). Діяльність такої компанії досить часто обмежується виключно метою її створення, тобто здійснення відповідних функцій в угодах сек'юрітизації, що разом з перерахованими вище особливостями формує особливий правовий статус спеціальної фінансової компанії.

Список використаних джерел

1. Hudson A. *The Law and Regulation of Finance* / Alastair Hudson. – London: Sweet & Maxwell, 2013. – 1572 p.
2. Ramos-Muñoz D. Bankruptcy-remote transactions and bankruptcy law – a comparative approach (part 1): changing the focus on vehicle shielding / David Ramos-Muñoz // *Capital Markets Law Journal*. – 2015. – № 4. – 36 p.
3. Souleles N. Special Purpose Vehicle and Securitization / N. Souleles, G. Gorton // *University of Chicago Press*. – 2007. – P. 549-602.
4. Wood Ph. *Law and Practice of International Finance* / Philip R. Wood. – London: Sweet & Maxwell, 2008. – 600 p.
5. Ramos-Muñoz D. In praise of small things: securitization and governance structure / David Ramos-Muñoz // *Capital Markets Law Journal*. – № 4. – P. 363–417.
6. Zanev V. Structured finance and securitisation in Luxembourg: overview [Електронний ресурс] / V. Zanev, A. Barchman. – 2016. – Режим доступу: <http://us.practicallaw.com/0-624-2615?q=&qp=&qo=&qe=>.
7. Ramos-Muñoz D. Living on the Edge: Securitization Supervision and Characterization Problems / David Ramos-Muñoz // *European Company Law*. – 2009. – № 5. – P. 218-227.

**ARMENIAN EXPERIENCE OF THE ACCESSION
TO THE GOVERNMENT PROCUREMENT AGREEMENT
OF THE WORLD TRADE ORGANIZATION**

In 2011, Armenia became the first country from CIS countries to join the Agreement on Government Procurement of the WTO. It promised not only certain benefits, in particular, an equal cooperation with all 45 Parties which signed the document, but also imposed certain obligations on Armenia.

In May 2011, Yerevan hosted the seminar on these issues. One of the speakers, Marian Lemke, an expert of the International SIGMA program drew attention to a particular fact that in Armenia, there is no independent body to monitor the process of public procurement, which does not guarantee full impartiality of the decisions taken. There were other «discrepancies» in Armenian legislation with European. To solve this problem, the Ministry of Finance was requested to submit the draft of amendments to the Law «On Public Procurement».

According to the amendments, the whole process of public procurement was decentralized, and each ministry received the right to purchase for itself everything that it needed. The Agency was transformed into the Support Center of public procurement. «However, little has changed. The well-organized mechanism for bribery and corruption continued to operate on the developed scenario with a small remark of new players in the game, being involved in different corruption schemes» [1].

Although it is still too early to state whether it was beneficial or detrimental for Armenia to accede to the GPA, some findings can still be made.

With respect to benefits, the most important one is, probably, the reduction of the level of corruption. According to the Index of Corruption,^{*} conducted by the

---

^{*} PhD student at Department of International Law and International Relations of National University «Odessa Law Academy».

Supervisor: PhD, Assoc. Prof. A. Troyanovsky

^{*} The Corruption Perceptions Index ranks countries and territories based on how corrupt their public sector is perceived to be. A country or territory's score indicates the perceived level of public sector corruption on a scale of 0-100, where 0 means that a country is perceived as highly corrupt and 100 means it is perceived as very clean. A country's rank indicates its position relative to the other countries and territories included in the index. This year's index includes 177 countries and territories (*Transparency International, Corruptin Perceptions Index 2010*).

transparency international, in 2010 (one year before the accession to the GPA), Armenia was ranked 123rd with the score 2.6 [2]. In 3 years, the situation has changed: Armenia was ranked 94rd with the score 3.6. The situation is changing slowly but unhesitatingly. For example, in 2012, Armenia's score was 3.4 [2].

Besides, the accession to the GPA gave an incentive for Armenian government to establish certain rules that help to reduce the risk of corruption and increase the level of transparency:

- a qualified majority of tenders already held electronically;
- previously, the process of procurement in the entire country was carried out by only one organization. When the decentralization was conducted, each state body began independently exercise its government procurements;
- a special government agency that oversees a supervision regarding lawful exercise of purchases by state agencies was established;
- an independent body – Complaints Board was established, which examines complaints of participants and makes binding decisions which may be dismissed only by court order.

Another benefit from the accession to the GPA is that its rules became a part of the Armenian legal system, which sufficiently contributed to the transparency and efficiency of purchases. In addition, representatives of the EU and the WTO are regularly visiting Armenia, where they hold seminars as well as oversee the implementation of GPA norms. A qualified majority of tenders already held electronically.

One of other benefits is an increase of the FDI into the country as a result of the accession to the GPA. However, as it shown in Table 10, every year after the accession, the FDI to Armenia was shrinking. So, the accession to the GPA did not help Armenia to attract more FDI.

Armenian experience is extremely important for Ukraine in light of the future accession of the latter to the GPA. Despite the fact that it is still very difficult to make an objective assessment of Armenia's joining to the Agreement, some conclusions can be done today. In particular, domestic legislation on public procurement was

reformed to become more transparent; competitiveness among suppliers was enhanced, which certainly leads to better quality and very often to cheaper public procurement. Moreover, the modernization of the public procurement system, the transition to e-procurement system in Armenia helped to increase transparency in this area. Even today, we see that the reforms of domestic legislation as well as Armenian accession to the GPA have already given some results. In particular, the level of corruption was significantly decreased.

Comprehensive analysis of the pros and cons of Armenian accession to the GPA will help Ukraine not only understand the importance and significance of the GPA, but also prepare for possible costs and challenges that GPA certainly has.

References

1. Information Portal «Top Tender» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://toptender.ucoz.ru/news/sistema_goszakupok_armenii_antikonkurentna_neproзрачна_i_neeffektivna/2012-09-25-509.

2. Transparency International, Corruptin Perceptions Index 2010 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.transparency.org/cpi2010/results>.

СПІВВІДНОШЕННЯ МЕДІАЦІЇ ТА МИРОВОЇ УГОДИ У ПРИВАТНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИНАХ

У зв'язку із змінами, які відбуваються у всіх сферах суспільного життя, все частіше, сьогодні, набуває актуальності можливість розв'язання конфліктів між сторонами у позасудовому порядку. Тому, зростає інтерес до медіації, як самостійного та досить ефективного способу вирішення приватно-правових спорів. Звичайно, проблемою запровадження інституту медіації в Україні є відсутність нормативно-правової бази щодо її регулювання та низький рівень обізнаності населення про можливість її використання як до початку розгляду справи в суді, так і під час судового розгляду справи. Можливість використання медіації під час судового розгляду справи, як у науковців, так і у практиків викликає безліч запитань. Зокрема, досить актуальним є питання співвідношення медіації та мирової угоди. Оскільки, одні вчені вважають, що медіація та мирова угода – це одне і теж [1, с. 2], інші, навпаки – медіація – це самостійний неюрисдикційний спосіб вирішення спорів, що можуть обрати сторони для його вирішення до відкриття провадження справи в суді, а мирова угода – це угода, яку можуть укласти сторони під час розгляду справи в суді [2, с. 158-173]. Враховуючи зазначене вважаємо за доцільне шляхом аналізу відповідних ознак розмежувати медіацію та мирову угоду.

Отже, медіація – самостійний, неформалізований, добровільний, позасудовий спосіб вирішення спору (врегулювання конфлікту) шляхом переговорів за участі нейтрального одного або декількох медіаторів з метою досягнення сторонами взаємоприйняттого рішення про вирішення спору (врегулювання конфлікту). Відповідно до статті 175 ЦПК України мирова угода укладається сторонами з метою врегулювання спору на основі взаємних поступок і може стосуватися лише прав та обов'язків сторін та предмета

---

* Аспірант кафедри міжнародного приватного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: к. ю. н., доц. Калакура В. Я.

позову. Сторони можуть укласти мирову угоду і повідомити про це суд, зробивши спільну заяву. Якщо мирову угоду або повідомлення про неї викладено в адресованій суду письмовій заяві сторін, ця заява приєднується до справи. До ухвалення судового рішення у зв'язку з укладенням сторонами мирової угоди суд роз'яснює сторонам наслідки такого рішення, перевіряє, чи не обмежений представник сторони, який висловив намір вчинити ці дії, у повноваженнях на їх вчинення. У разі укладення сторонами мирової угоди суд постановляє ухвалу про закриття провадження у справі. Закриваючи провадження у справі, суд за клопотанням сторін може постановити ухвалу про визнання мирової угоди. Якщо умови мирової угоди суперечать закону чи порушують права, свободи чи інтереси інших осіб, суд постановляє ухвалу про відмову у визнанні мирової угоди і продовжує судовий розгляд. Суд не визнає мирової угоди у справі, в якій одну із сторін представляє її законний представник, якщо його дії суперечать інтересам особи, яку він представляє. Отже, медіація може використовуватися як до відкриття провадження по справі, так і під час судового розгляду справи. Мирова угода – лише під час судового розгляду справи. С. І. Калашнікова говорячи про можливість використання медіації стосовно спору щодо якого вже було розпочато судове провадження, звертає увагу, що в законодавстві окремих країн зустрічаються різні підходи. Зокрема, в штаті Онтаріо (Канада) повідомлення суду про використання медіації та укладення медіаційної угоди є підставами для припинення цивільного судочинства, тоді як у Словенії медіаційна угода прирівнюється до судового рішення [3, с.128]. На нашу думку, було б правильно у ЦПК України зазначити наступні норми – сторони мають право на медіацію. Укладення медіаційної угоди, за результатами медіації є підставою для закриття провадження по справі. До медіації залучається один або декілька нейтральних медіаторів, які відповідно до Директив ЄС не приймають рішення по справі, а лише допомагають сторонам самим визначити варіанти вирішення спірної ситуації та прийти до єдиної угоди з урегулювання спору [4]. Використання сторонами мирової угоди участі медіатора не передбачає.

Медіація може застосовуватися навіть тоді, коли спір уже розглядається компетентним органом, і не завжди судом. Мирова угода може бути запропонована лише в суді. Використання медіації забезпечує швидкість розгляду справи, оскільки в суді розгляд справи може тривати місяцями, а іноді, і роками. Як зазначає з приводу цього Ю.Д. Притика, «головною метою при виникненні спору між сторонами в усі часи завжди було бажання розв'язати його якомога швидше і з найменшими втратами для себе. На жаль, судова система на сьогодні не передбачає граничних строків остаточного вирішення справи по суті (встановлюються лише строки судового розгляду справи), а система оскаржень призводить до того, що рішення щодо предмету спору може набрати чинності лише через кілька років після виникнення конфлікту і увесь цей час стосунки між сторонами будуть надмірно напруженими» [5, с. 55]. На економії часу при застосуванні медіації зосереджується увага і у Директиві ЄС про медіацію: медіація може забезпечити економічно вигідніше та швидше позасудове вирішення цивільних та комерційних спорів завдяки процесам, що адаптовані до потреб сторін [4]. Сторони повністю регулюють сам процес і, таким чином, можуть прискорити його у разі необхідності, а також відмовитися від продовження медіації у разі, якщо недоцільність її проведення стає очевидною. Медіація не передбачає чітких процедурних рамок її використання, і саме це сприяє більш вільній атмосфері та готовності сторін конфлікту до співпраці. Використання мирової угоди – це чітко визначена та регламентована нормами ЦПК України процедура про можливість використання якої наголошує суд роз'яснюючи сторонам їх права та обов'язки.

Медіативна угода відрізняється від мирової угоди тим, що мирова угода перевіряється і затверджується судом. Суд може відмовити в затвердженні, якщо встановить, що мирова угода містить такі положення, які суперечать закону або порушують права сторін (чи однієї сторони). Стаття 175 ЦПК України не містить обмежень щодо можливості укладання мирових угод по різних категоріях приватно-правових спорів. Але в даній статті зазначається,

що мирова угода укладається на основі взаємних поступок. А поняття «поступки» не з'ясовано в нормах закону і не роз'яснено в судовій практиці, а тому суди з обережністю відносяться до затвердження мирових угод не ризикуючи допустити судові помилки. Отже, завдання правозастосовної практики, сьогодні, полягає в тому, щоб правильно розтлумачити поняття взаємних поступок і розширити можливості для укладання мирових угод. Що стосується медіаційної угоди, то тут відсутня проблема підсудності, пропуску строку звернень, зниження конфліктності сторін, досягнення компромісу за відсутності застосування примусу, є домовленість про мову, рівність сторін. Усі питання вирішуються в договорі про медіацію. Як справедливо зазначає О.І. Настіна, якщо справа завершується мировою угодою, то можна вважати справу завершеною, конфлікт вичерпано, а медіація є незамінним інструментом вирішення конфліктної ситуації. Європа вже пройшла цей етап, а ми лише починаємо процес реклами, розповсюдження інформації про медіацію. Однак і гальмувати цей процес не слід [6, с. 129-134]. Згідно статті 175 ЦПК України мирова угода може стосуватися лише прав та обов'язків сторін та предмета позову. Але, неможна залишити поза увагою позицію В. Махінчука, який зазначає, що «можливості медіації значно ширші, від можливостей мирової угоди». Вчений ставить під сумнів можливість затвердження судом медіаційної угоди, як мирової, у разі, якщо вона виходить за межі предмету спору [7, с. 43]. Безумовно, використання медіації не тільки допомагає вирішити спір, а й, наприклад, зберегти ділові, родинні, сімейні, сусідські чи будь-які інші відносини. Ми погоджуємося з думкою народного депутата України О.І. Тищенко, який у «Пояснювальній записці» до Проекту Закону «Про медіацію» звертає увагу і на те, що медіація надасть можливість сторонам заощадити кошти, пов'язані з оплатою послуг юристів та дозволить зменшити обсяг роботи для суддів, які, зокрема, через надмірну завантаженість судовими справами не завжди вирішують їх швидко, ефективно та справедливо. Ці положення сприятимуть розвитку громадянського суспільства та формуванню

культури цивілізованого вирішення спорів на засадах взаємних інтересів та згоди. Медіація сприятиме попередженню корупції [8].

Список використаних джерел

1. Гайдук А. В. Проблеми законодавчого забезпечення медіації в Україні / А. В. Гайдук // Часопис Академії адвокатури України. – 2013. – № 2. – С.1-4.
2. Белінська О. В. Медіація – альтернативне вирішення спорів / О. В. Белінська // Вісник Вищої ради юстиції. – 2011. – № 1(5). – С. 158-173.
3. Калашникова С. И. Медиация в сфере гражданской юрисдикции: дис. кандидата юрид. наук: 12.00.15 «Гражданский процесс, арбитражный процесс» /С.И. Калашникова// – Екатеринбург, 2010. – 258 с.
4. Директива №2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах від 21.05.2008 [Електронний ресурс] //Офіційний портал Верховної Ради України. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=47710
5. Притика Ю. Д. Теоретичні проблеми захисту прав учасників цивільних правовідносин в третейському суді: дис. док. юрид. наук: 12.00.03 / Ю. Д. Притика. – К., 2006. – 632 с.
6. Настіна О. І. Медіація як альтернативний та ефективний спосіб вирішення межових земельних спорів / О. І. Настіна // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2014. – № 3. – С.129-134.
7. Махінчук В. Передумови та основні напрями формування вітчизняного законодавства про медіацію в підприємницьких спорах / В. Махінчук // Юридична Україна. – 2013. – № 4. – С.40-44.
8. Проект Закону України «Про медіацію» № 7481 від 17 грудня 2010 р. [Електронний ресурс] // Офіційний портал Верховної Ради України. – Режим доступу:http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=7481&skl=7.

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ЗЛОВЖИВАННЯМ ПРАВАМИ НА ПАТЕНТИ, ЯКІ НЕОБХІДНІ ДЛЯ ПРИВАТНИХ СТАНДАРТІВ, В УКРАЇНІ

Історично, заборона зловживання правом закріплювалась у цивільному законодавстві держав на рівні загального принципу і застосовувалась лише у випадках, коли єдиною метою такого зловживання було «використання суб'єктивного права зі шкодою іншим та без користі для себе» [1, с. 17]. Прикладом такого застосування концепції зловживання правом є Франція [1, с. 22].

До загальних положень цивільного права України, які регламентують заборону зловживання правом, належить п. 3 ст. 13 ЦК України, який закріплює, що «не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах» [2, ст. 13(3)]. Ідея протидії зловживанням правом, закріплена у п. 3 ст. 13 ЦК України, може застосовуватися для протидії випадкам шикани, коли єдиним наміром особи є завдання шкоди іншій особі. Однак проблематичним є застосування цього положення у випадках, коли намір завдати шкоди іншій особі є не єдиною мотивацією патентовласника.

Аналіз судової практики підкріплює висновок, що шикана монополізувала практичне втілення концепції зловживання правом. Відповідно до судової практики України, діяння кваліфікується як зловживання, коли воно «вчиняється з наміром завдати шкоди іншій особі». Для прикладу, колегія Львівського апеляційного господарського суду у справі № 18/157 від 15.03.11 дійшла висновку «що матеріали справи беззаперечно свідчать про зловживання відповідачем 2 наявним у нього правом участі у товаристві» [3]. При цьому судом не роз'яснюється, «намір завдати шкоди іншій особі», чи зловживання

---

* Аспірант кафедри міжнародного приватного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: д. ю. н., доц. Вигovskyй О. І.

правом в «інших формах» є підставою обвинувачення. Оскільки не пояснюється, яка «інша форма» призвела до втілення зловживання, доходимо висновку, що свідчення про зловживання з боку відповідача постали з «наміру завдати шкоди іншій особі».

У контексті пошуку правових механізмів протидії зловживанням правами на патенти, які необхідні для стандартів, важливою є постанова Київського апеляційного господарського суду у справі № 5011-58/15304-2012 від 10.07.2013, залишена без змін Постановою Вищого господарського суду від 13.09.2013 за позовом «Укрферротрейду» [4]. Важливо, що положення щодо заборони зловживання правом застосовується разом із ст. 1 ЗУ «Про захист від недобросовісної конкуренції», відповідно до якої, недобросовісною конкуренцією є «будь-які дії у конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності» [5, ст. 1]. У рішенні суду відсутній аналіз того, чи займав відповідач монопольне становище на ринку. Однак відповідача було звинувачено у тому, що, використовуючи деклараційний патент, він обмежує господарську діяльність позивача на території України.

Важливість цієї справи пояснюється тим, що, фактично, визнається зловживання правами на деклараційний патент на підставі п. 3 ст. 13 ЦКУ, однак це положення застосовується разом із положеннями антимонопольного законодавства. Таким чином, справа за позовом «Укрферротрейду» підтверджує наші висновки, що найефективнішим механізмом протидії зловживанням правами на патенти, які необхідні для стандартів, є застосування антимонопольного права. Як бачимо, відповідні норми можуть застосовуватися навіть за відсутності монополіста, але при здійсненні антиконкурентних дій. Правовим механізмом протидії цьому зловживанням стало визнання недійсним деклараційного патенту.

Для протидії зловживанням у формі нагромадження роялті за допомогою антимонопольного права України, може застосовуватися п. 2 ч. 2 ст. 13 ЗУ «Про захист економічної конкуренції» та ст. 29 ГК України. Власнику патенту,

який необхідний для стандарту, забороняється зловживання монополієм становищем шляхом встановлення таких цін чи інших умов придбання або реалізації товару, які неможливо було б встановити за умов існування значної конкуренції на ринку [6, ч. 2 ст. 13], а також «встановлення монополією високих або дискримінаційних цін (тарифів) на свої товари, що призводить до порушення прав споживачів або обмежує права окремих споживачів» [7, ст. 29]. Така заборона демонструє схожість системи антимонопольного права України з відповідною системою у ЄС, адже регламентується поведінка монополіста, а не спосіб, у який здобуто монополіє становище.

Для протидії зловживанням у формі відмови у наданні ліцензії, може застосовуватися п. 7 ч. 2 ст. 13 ЗУ «Про захист економічної конкуренції». Монополістам забороняється створювати перешкоди для доступу на ринок чи усунення з ринку продавців, покупців, інших суб'єктів господарювання [6, ч. 2 ст. 13]. Для застосування цього положення необхідна наявність зацікавленого ліцензіата, який намагається отримати ліцензію на патенти, який би мав змогу використовувати стандарт. Тоді відмова монополіста надати таку ліцензію може суперечити антимонопольному законодавству України.

Список використаних джерел

1. Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intellect21.cdu.edu.ua/wp-content/uploads/2011/12/%D0%97%D0%B0%D1%85%D0%B8%D1%81%D1%82%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%20%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%B2%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96.pdf>.

2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.

3. Справа № 18/157: Постанова Львівського апеляційного господарського суду від 15.03.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/14290670>.

4. Справа № 5011-58/15304-2012: Постанова Київського апеляційного господарського суду від 10.07.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/32354970>.

5. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.1996 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 36. – Ст.164.

6. Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2001. – №12. – Ст. 64.

7. Господарський кодекс України від 16.01.2003 // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – 44. – Ст. 356.

ЗАХИСТ ІНТЕРЕСІВ СТОРІН ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ДОГОВОРІВ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ САНКЦІЙ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНСТРУМЕНТАРІЮ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

Широке застосування механізму санкцій з метою впливу на держави, що допускають порушення міжнародно-правових зобов'язань, значно вплинуло на специфіку укладання міжнародних контрактів. Якщо спочатку суб'єкти господарювання виявилися неготовими до ведення діяльності в умовах впровадження економічних санкцій і перебували у певній розгубленості, то сьогодні юристи виробили ряд рекомендацій і точно знають, чи можна розірвати контракт, пославшись на санкції, і які застереження слід включити в текст договору, що дозволяють врахувати власні господарські інтереси.

Слід зазначити, що з введенням санкцій економічні відносини між українськими підприємствами і компаніями з держав, щодо яких або якими введено санкції, не зникли. Але до укладання контрактів їх учасники стали підходити набагато обережніше. У договорах стали з'являтися санкційні застереження, що встановлюють правові наслідки для обох сторін в разі впливу санкцій на договірні зобов'язання. Включення таких пунктів в договір передбачено і українським правом. Оскільки українське законодавство не забороняє комерційним організаціям самостійно визначати випадки зміни та розірвання договорів, з введенням санкцій в договорах все частіше стали з'являтися умови, що зміни в законодавчому регулюванні, в тому числі введення санкцій, є підставою для перегляду умов або для розірвання договору.

В останні роки в договорах стали з'являтися положення, що звільняють сторони від відповідальності в разі введення режиму санкції. Наприклад, в договорах поставки стали з'являтися пункти, відповідно до яких постачальник

---

* Аспірант кафедри міжнародного права та міжнародних відносин Національного університету «Одеська юридична академія».

Науковий керівник: к. ю. н., доц. Трояновський О. В.

не буде відповідальний за порушення термінів поставки, прямо або побічно викликаних санкціями, введеними конкретною державою або проти неї.

Крім того, в процесі укладання міжнародних контрактів знайшли застосування і засоби міжнародного приватного права. Сторони міжнародних контрактів вільні у виборі країни розгляду спору, а також в якості застосовного права законодавства будь-якої держави або недержавних регуляторів (*lex mercatoria*). Контрагенти намагаються мінімізувати вплив на договір законодавства країн, які запровадили санкції. У зв'язку з цим іноземним контрагентам пропонується підпорядкувати договір праву країни, де санкції не є частиною національного законодавства, а також узгодити розгляд можливих договірних суперечок в нейтральній країні.

Дія національних правових норм здійснюється як в межах території держави, яка прийняла норму, так і за її межами. Територіальна дія закону означає можливість його застосування до суб'єктів права, що здійснюють юридично значимі дії в межах території держави. Дія закону, що виходить за межі території держави, що його прийняла, в науці міжнародного права іменується екстратериторіальною. В юридичній літературі екстратериторіальну дію закону нерідко характеризується як властивість приватного права, здатного регулювати відносини, що обтяжені іноземний елемент. Це пов'язано з тим, що за межі державної території частіше виходять саме норми приватного права. Вихід за межі національних кордонів публічних норм розглядається скоріше як виняток [1, с. 13].

Виникає логічним питання, чи мають акти іноземних держав, що встановлюють економічні санкції, екстратериторіальну дію?

Як зазначає в цьому зв'язку Г. ван Хойта, держава володіє юрисдикцією *ratione loci* застосовувати спеціальні економічні заходи в межах своєї території, а також накладати заборони *ratione personae* на своїх громадян і організації [2, с. 147]. Іншими словами, характер приписів актів іноземних держав про застосування економічних санкцій (як норм публічно-правової природи) свідчать про їхню дію лише в межах території держав, які їх прийняли. Під дію зазначених актів

підпадають організації та фізичні особи, які перебувають під юрисдикцією цих держав, вони є обов'язковими для компетентних органів цих держав та їх посадових осіб.

Чи слід в такому випадку судам при розгляді спорів про дійсність зовнішньоекономічних договорів визнавати дію іноземних законів, що встановлюють заборони і обмеження, якщо вони є частиною застосовного права? Аналізуючи вплив економічних санкцій на зовнішньоекономічні відносини, І. Н. Крючкова приходять до висновку про те, що норми *lex causae* при застосуванні іноземного права, що включають норми про санкції, можуть бути не застосовані в державі *lex fori* в разі, якщо такі санкції будуть суперечити основоположним засадам або окремих галузей, або правової системи держави в цілому, оскільки представлятимуть порушення публічного правопорядку конкретної держави (публічного порядку) [3, с. 64]. Приклади, коли суди не визнавали дію іноземних законів, що містять торгові обмеження і заборони, відомі і судовій практиці.

З введенням санкцій сторони зовнішньоекономічного договору приділяють більше уваги вибору суду, в якому буде розглядатися спір. Юрисдикція, в якій буде розглядатися можливий спір, часто вибирається при укладенні контракту. Якщо говорити про закордонні юрисдикції, то сьогодні збільшується інтерес до азійських судів, які до того ж не так далекі в правовому відношенні. В основі правової системи Гонконгу лежить англійське право, звичне для міжнародних контрактів.

Однак в цілому працювати зовнішньоторговельним організаціям стало складніше. Іноземні контрагенти дуже часто стали вимагати надання всіляких гарантій, що забезпечують дотримання санкційних обмежень іноземними особами та захист даних осіб від відповідальності і збитків у зв'язку з можливим порушенням санкцій. Все це знайшло відображення в юридичній техніці укладення міжнародних контрактів.

Список використаних джерел

1. Хуснутдинов Р. Р. Территориальное и экстерриториальное действие уголовного закона: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Казань, 2007.
2. Van Houtte H. The Impact of Trade Prohibitions on Transnational Contracts / Hans Van Houtte // *Revue de droit des affaires internationales*. – 1988. – Issue 2. – Pp. 141–154.
3. Крючкова И. Н. Экономические санкции Совета Безопасности Организации Объединенных Наций в международном публичном праве и международном частном праве. Монография / Крючкова И. Н. – М.: МАКС-Пресс, 2005. – 146 с.

**ГОЛОВНІ ПОЛОЖЕННЯ РІШЕННЯ АРБІТРАЖНОЇ КОЛЕГІЇ
У СПРАВІ «PHILIP MORRIS ASIA LIMITED V.
THE COMMONWEALTH OF AUSTRALIA»**

17 грудня 2015 року Арбітражна колегія *ad hoc* ухвалила Рішення щодо юрисдикції та підсудності у міжнародному інвестиційному спорі *Philip Morris Asia Limited v. The Commonwealth of Australia*. Спір був ініційований на підставі двостороннього Договору про захист іноземних інвестицій між Гонг Конгом та Австралією від 15 жовтня 1993 року (надалі – «Договір») [1].

У своєму рішенні Арбітражна колегія визнала спір таким, що є непідсудним та не належить до її юрисдикції, і тим самим відмовилась від розгляду спору по суті.

Ця справа є одним із заходів у цілій кампанії, яку розгорнула корпорація «Філіп Морріс Інтернешнл» (*Philip Morris International – PMI*) проти Уряду Австралії у зв'язку із прийняттям наприкінці 2011 року Закону про стандартизоване немарковане пакування тютюнових виробів – *Tobacco Plain Packaging Act* (надалі – «Закон»).

Позивач у справі

Позивач у даному спорі – компанія *Philip Morris Asia Limited* (надалі – «*PM Asia*»), заснована за законодавством Гонг Конгу у 1994 році. Інвестиції, що підлягають захисту, – дві дочірні австралійські компанії *PML* та *PM Australia*, які здійснюють продажі продукції *PMI* на території Австралії.

У вересні 2010 року *Philip Morris International* розпочала масштабну реструктуризацію корпоративної структури афілійованих компаній *PMI Group*, у тому числі в Азійському регіоні. У результаті, дві австралійські дочірні компанії були передані у власність Позивача, про що уповноважені органи Австралії були належно повідомлені. Позивач стверджує, що він здійснював

---

*Аспірант кафедри міжнародного приватного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: к. ю. н., доц. Криволапов Б. М.

контроль та управління бюджетною, інвестиційною та стратегічною діяльністю австралійських компаній з 2001 року.

Рішення Арбітражної колегії

На думку Арбітражної колегії, ініціювання спору Позивачем становило «зловживання правом». Для того, щоб дійти до цього висновку, Суд проаналізував такі питання:

1. Чи здійснювала *PM Asia* контроль над австралійськими компаніями? 2. Чи були «інвестиції» прийняті Урядом Австралії? 3. Коли виник спір і чи підпадає він під юрисдикцію Арбітражної колегії за дією в часі (*ratione temporis*)? 4. Чи становить Скарга позивача на підставі Договору «зловживання правом»?

Контроль Позивача над інвестиціями

Стаття 1(с) Договору визначає інвестиції як активи, що перебувають у власності або під контролем інвестора. При цьому «фізична або юридична особа вважається такою, що контролює компанію або інвестиції, якщо такій фізичній або юридичній особі належить «предметний інтерес» у цій компанії або інвестиціях [1].

У якості аналогу для тлумачення поняття «контроль» Позивач запропонував рішення у справі «*S. D. Mayers vs. Canada*», де Суд визнав, що функції нагляду та управління є достатніми елементами для наявності контролю [3, п. 229].

Арбітражна колегія не погодилася із Позивачем. Вона наголосила на тому, що у Договорі між Гонг Конгом та Австралією, навідмінно від Договору НАФТА, відносини «котролю» у інвестора неминуче пов'язані з наявністю «предметного інтересу» (*substantial interest*). Саме цим даний кейс принципово відрізняється від інших інвестиційних спорів [2, п. 501]. Тлумачачи «предметний інтерес», Арбітражна колегія підтримала Уряд Австралії, який вкладав у це поняття, у першу чергу, «економічний інтерес у зв'язку з інвестиціями». Зокрема, належний інвестор за Договором повинен володіти

правом на інвестиції, а також дієздатністю реалізувати це право, тобто розпоряджається активами та отримувати дохід від них [2, п. 502].

У 2001-2011 роках *PM Asia* жодним чином не претендувала на «економічний дохід» у зв'язку з управлінням компаній *PM Australia* та *PML*. Тому, на думку Арбітражної колегії, таке управління не може вважатися «контролем» у розумінні статті 1(с) Договору.

У якості альтернативного кроку, Арбітражна колегія дослідила, чи *PM Asia* здійснювала управлінський контроль над австралійськими дочірніми компаніями на практиці. Арбітражна колегія дійшла висновку, що такий «контроль» був радше номінальним. Директор *PM Asia* не мав повноваження ані самостійного бюджетного планування, ані незалежного прийняття рішень щодо діяльності *PML* та *PM Australia*. Австралійські компанії звітували безпосередньо керівництву *PMI*, штаб-квартира якої розташовується в Лозанні (Швейцарія) [2, п. 507].

Висновки щодо інших питань

Стосовно другого питання – Арбітражна колегія, всупереч аргументам Відповідача, підтвердила факт прийняття інвестицій, який був належно засвідчений Офіційним листом від уповноваженого відомства Австралії про відсутність заперечень щодо зміни корпоративної структури *PML* та *PM Australia*.

Також Група арбітрів не підтримала позицію Відповідача у тому, що стосується моменту виникнення спору. На думку Уряду Австралії, спір – це питання змісту, а не форми. Тому даний спір виникнув не у момент прийняття Закону, а у квітні 2010 році – ще до реструктуризації. На той час *PM Asia* не контролювала австралійські компанії, а тому не має права ініціювати спір на підставі Договору.

З цього приводу слід зауважити, що згідно із практикою міжнародного інвестиційного арбітражу дата ініціювання спору не може передувати «критичній даті» порушення договору. Критичною датою вважається момент, коли Держава приймає (або ухвалює) відповідний оспорюваний акт, навіть

якщо цьому передують ціла низка тривалих підготовчих процесів, перш ніж вони «кристалізуються» у конкретний захід, що порушує права іноземного інвестора [4, п.149]. Саме тому, на думку Арбітражної колегії, у даному спорі критичною датою був день ухвалення Закону. З цього моменту в іноземного інвестора виникають підстави розпочати спір.

«Зловживання правом»

Однак в останній частині свого аналізу Арбітражна колегія все-таки дійшла висновку, що даний спір був ініційований *PM Asia* із зловживанням права. Для того, щоб отримати захист на підставі Договору, *Philip Morris International* навмисне здійснила корпоративну реструктуризацію саме тоді, коли можна було передбачити виникнення спору.

Спір можна передбачити, якщо існує принаймні «розумна перспектива» (*reasonable prospect*) реалізації заходу, який є предметом скарги [2, п. 585]. Аналіз фактів справи продемонстрував, що корпоративна реструктуризація австралійських компаній мала на меті винятково створення підстав для ініціювання спору за Договором [2, п. 587]. На думку Арбітражної колегії, іноземний інвестор міг реально передбачити виникнення спору у квітні 2010 року, коли Прем'єр-Міністр та Міністр охорони здоров'я Австралії оголосили про беззастережний намір прийняти та ввести в дію Закон [2, п. 586].

На основі останнього висновку і було прийняте рішення про відсутність юрисдикції та непідсудність даного спору Арбітражній колегії. Цим Рішенням Арбітражна колегія суттєво зменшила шанси корпорації *Philip Morris International* на перемогу у боротьбі проти правил немаркованого пакування тютюнових виробів. Тепер чи не остання надія – це міжнародно-правовий спір у рамках СОТ, розпочатий деякими державами проти Австралії саме за лобіювання *Philip Morris International*.

Список використаних джерел

1. Agreement between the Government of Australia and the Government of Hong Kong for the Promotion and Protection of Investments of 15 October 1993 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1993/30.html>.
2. PCA Case No. 2012-12: Award on Jurisdiction and Admissibility, Philip Morris Asia Limited v. The Commonwealth of Australia [Електронний ресурс] // UNCITRAL. – Режим доступу: <http://www.italaw.com/cases/851>.
3. 742416:01: Partial Award on S.D. Myers, Inc vs. Canada [Електронний ресурс] // NAFTA Tribunal. – Режим доступу: <http://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/ita0747.pdf>.
4. Case No. ARB/11/17: Award on Renée Rose Levy and Gremcitel S.A. v. Republic of Peru [Електронний ресурс] // ICSID. – Режим доступу: <http://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/italaw4105.pdf>.

КОЛІЗІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕДДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Встановлення права, що застосовується до переддоговірних відносин з іноземним елементом, стикається з двома проблемами колізійного характеру. По-перше, визначення права, що застосовується до переддоговірних відносин, ускладнено різною правовою кваліфікацією – як договірних, деліктних або квазідоговірних, – даного виду зобов'язань в праві різних державах. По-друге, визначення права, що застосовується в переддоговірних відносинах, ускладнено проблемами визначення відповідних колізійних прив'язок відносин, що виникають у зв'язку з переддоговірної відповідальністю – зокрема, щодо місця заподіяння шкоди, місця проведення переговорів, місця, де сторони переддоговірних відносин були розташовані, тощо.

Намагаючись запобігти та вирішити зазначені труднощі, Європейський законодавець при прийнятті Регламенту ЄС про право, що застосовується до недоговірних зобов'язань [1], (надалі – «Регламент Рим II») передбачив окрему статтю 12, що встановлює спеціальне колізійне правило, яке визначає застосовуване право до *culpa in contrahendo*. Європейський законодавець вирішив, що загальне правило, передбачене статтею 4 Регламенту Рим II для визначення права, що застосовується до недоговірних зобов'язань, не підходить для визначення права, що застосовується до переддоговірної відповідальності. У зв'язку з цим було запропоновано більш конкретне правило, яке більше відповідає даному виду відносин. В результаті, стаття 12 Регламенту Рим II була поміщена в окрему главу, яка передбачає спеціальні правила для відносин, які опосередковують позадоговірні зобов'язання, що впливають з безпідставного збагачення, *negotiorum gestio i culpa in contrahendo*.

Відповідно до статті 12 «*Culpa in contrahendo*» Регламенту Рим II, правом, що підлягає застосуванню до недоговірних зобов'язань, що виникають

* Аспірантка кафедри міжнародного приватного права Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: к. ю. н., доц. Калакура В. Я.

внаслідок ділових переговорів, які передували укладенню договору, незалежно від того, чи був фактично укладений договір чи ні, є право, що застосовується до договору або яке підлягало б застосуванню до нього, якби договір був укладений.

Перше, на що звертає увагу аналіз цієї статті, це те, що формулювання статті 12 Регламенту Рим II розрізняє два типи зобов'язань, які виникають на стадії переговорів: договірні зобов'язання і недоговірні зобов'язання. Відповідно, в європейському міжнародному приватному праві можна виділити два типи переддоговірної відповідальності: договірний тип переддоговірної відповідальності, який виникає з порушення договірних зобов'язань, і недоговірні тип переддоговірної відповідальності, який не виникає з порушення договірного зобов'язання. Стаття 12 Регламенту Рим II поширюється тільки на останній тип переддоговірної відповідальності. По-друге, вирішивши на користь недоговірної характеристики *culpa in contrahendo* в європейському міжнародному приватному праві, Європейський законодавець обрав в дійсності договірну колізійну прив'язку для визначення права, що застосовується до даного виду відносин. Замість того щоб підпорядкувати колізійні питання переддоговірних відносин прив'язці *lex delicti*, яка є загальним правилом, що застосовується до випадків позадоговірної відповідальності, Законодавець вирішив підпорядкувати цю категорію закону договору в стадії переговорів – *lex contractus in negotio*.

Залежно від того, чи був в результаті переговорів договір укладений чи ні, *lex contractus in negotio* є одним з двох законів. По-перше, якщо договір все ж таки був укладений, закон, який регулює укладений договір, також регулює переддоговірну відповідальність сторін. У цьому першому випадку *lex contractus in negotio* є *lex contractus finalis*, або законом остаточного договору. У разі якщо договір не був укладений, закон договору, укладення якого було передбачено сторонами під час проведення переговорів, регулює переддоговірну відповідальність сторін. У цьому випадку, *lex contractus in negotio* є *lex contractus putativus*, або закон «передбачуваного контракту».

Отже, включивши положення про *culpa in contrahendo* в Регламент Рим II, Європейський законодавець вирішив кваліфікувати цей вид відповідальності як недоговірний. Крізь призму цієї характеристики, Європейський законодавець мав намір покласти край дебатам про кваліфікацію переддоговірної відповідальності в праві різних держав-членів ЄС та прагнув досягти уніфікованості між джерелами міжнародного приватного права в Європейському Союзі. Дійсно, недоговірна характеристика *culpa in contrahendo* в Регламенті Рим II спрямована на досягнення однаковості між європейськими інструментами міжнародного приватного права і знаходиться в єдиній канві з прецедентною практикою Європейського суду справедливості з питань юрисдикції [2; 3], а також з Регламентом про право, яке застосовується до договірних зобов'язань, (Рим I) [4].

Список використаних джерел

1. Регламент (ЄС) № 864/2007 від 11 липня 2007 р. про право, що застосовується до недоговірних зобов'язань (Рим II) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eulaw.edu.ru/documents/legislation/collision/vnedogovornoe.htm#_ftnref1
5.

2. Регламент (ЄС) № 44/2001 від 22 грудня 2000 р. про юрисдикцію, визнання та виконання судових рішень у цивільних і кримінальних справах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a84.

3. Case C-334/00, Fonderie Officine Meccaniche Tacconi SpA v. Heinrich Wagner Sinto Maschinenfabrik GmbH (HWS), 2002 E.C.R., I-7357, I-7396 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://curia.europa.eu>.

4. Регламент (ЄС) № 593/2008 від 17 червня 2008 р про право, що застосовується до договірних зобов'язань (Рим I) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eulaw.edu.ru>.

ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАННЯ ТА ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ МЦВІС

За ініціативи Світового банку в 1965 р. була прийнята «Конвенція про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами» [1]. Учасницею цієї конвенції, станом на жовтень 2016 р., є 161 держава, включаючи Україну [2]. Внаслідок прийняття конвенції було створено Міжнародний центр з вирішення інвестиційних спорів (надалі – «МЦВІС»).

Серед зарубіжних науковців дослідженням проблемних питань визнання та виконання міжнародних арбітражних рішень по інвестиційним спорам приділяли увагу Н. Рубінс, К. Шроєр, С. Тьюпе, Н. Сорнарайях, І. З. Фархутдинов, Д. О. Фірсова. Окремі аспекти висвітлювалися у працях українських вчених, а саме Г. В. Галущенко, І. М. Злакоман, І. Побірченко, Т. Сліпачук, Р. А. Джабраїлов.

Станом на серпень 2016 року МЦВІС розглянув 376 справ, ще 216 перебувають у статусі очікування до розгляду, що разом становить 592 справи [3]. Певна частина прийнятих рішень в добровільному порядку не виконується, і сторонам доводиться звертатися до відповідних органів з метою їх примусового виконання.

Приведення до виконання рішень МЦВІС врегульовано в розділі IV ч. 6, ст. 53-55 Вашингтонської конвенції 1965 р. [1]. Виходячи зі змісту цих статей можна частково погодитися з думкою Р. А. Джабраїлова, що творці системи МЦВІС по виконанню рішень прагнули до заснування «автономної» системи, вільної від контролю національних судів, однак повною мірою це їм не вдалося, так як виконання рішень відповідно до Вашингтонської конвенції здійснюється національними судами відповідно до національного права [4, с. 125]. Такий стан речей також ставить під сумнів позицію, відповідно до якої арбітражні процедури відносять до «делокалізованих» чи «денаціоналізованих» [5, с. 202].

---

* Аспірант кафедри міжнародного приватного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: к. ю. н., доц. Калакура В. Я.

Одним із проблемних питань виконання рішень МЦВІС є проблема тлумачення вищезазначених статей сторонами спору. У 2005 році арбітрами МЦВІС було винесено рішення по справі *CMS vs. Argentine republic* [6]. Після винесення рішення Аргентина відмовилася його виконувати посилаючись на власний юрисдикційний імунітет. Проблематика юрисдикційного імунітету також згадана у монографії С. Тьюпе «Змішаний міжнародний арбітраж», де він зазначає, що «конвенція не виключає застосування національній правових теорій про імунітет держави, що може стати перешкодою при виконанні рішень МЦВІС, що винесені проти держави-реципієнта» [7, с. 248]. Позиція Аргентини ґрунтувалася, в першу чергу, на тлумаченні ст. 53 і ст. 54 Вашингтонської конвенції. Представники Аргентини зазначили, що згідно зі ст. 53 рішення МЦВІС є обов'язковими, але вказали, що дана стаття повинна застосовуватися з урахуванням ст. 54, тобто рішення МЦВІС повинні виконуватися саме в тому порядку, в якому виконуються й рішення національних судів держави-відповідача. Тобто, якби застосування ст. 53 було обумовлено дотриманням статті 54, то сторони також були б пов'язані ст. 55, то ж у разі визнання на території держави-відповідача юрисдикційного імунітету рішення не могло б бути виконано. Згодом було зазначено про помилковий варіант такого тлумачення та роз'яснено, що держава зобов'язана виконати рішення МЦВІС, що прямо передбачено ст. 53, і жодна інша стаття не може виключити її застосування [8, с. 238].

Наступною проблемою, що зазначається в літературі та прослідковується на практиці, є нерівний статус сторін міжнародного інвестиційного спору. Держава на міжнародному договірному рівні несе обов'язок виконати арбітражне рішення МЦВІС, а інвестор – лише на рівні згоди про передачу спору до арбітражу [4, с. 126]. Тобто на органи держави, резидентом якої є інвестор, покладається обов'язок виконати рішення, прийняте внаслідок розгляду спору МЦВІС. У разі невиконання державою такого обов'язку Вашингтонська конвенція наділяє інвестора еквівалентним дипломатичному засобу механізмом захисту своїх прав та надає державі інвестора право

передати невирішений спір на розгляд Міжнародного суду ООН (ст. 64 Конвенції). Тобто, для забезпечення виконання рішень МЦВІС Вашингтонська конвенція надає право застосовувати міжнародні публічно-правові заходи для виконання арбітражних рішень, що свідчить про переведення такого спору у площину міжнародного публічного.

Враховуючи вищевикладене можна зробити висновок, що одна із найважливіших стадій вирішення міжнародного інвестиційного спору, а саме виконання рішення, на сьогоднішній день не є однозначною та містить ряд проблемних питань. Наслідком таких проблем є не лише правові питання процесуального характеру, а й те, що описана у статті проблематика має неабиякий вплив на глобальні економічні процеси. Проблематика виконання рішень міжнародних інвестиційних арбітражів та пов'язані з нею питання рівності сторін, юрисдикційного імунітету, відмови виконувати рішення, які, на думку однієї зі сторін, є несправедливими та необ'єктивними, ставлять як перед приватними інвесторами, так і перед державами, а отже і перед усією світовою спільнотою, цілий ряд складних політичних і правових питань, що потребують подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Конвенція про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами 1965 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_060.

2. Database of ICSID Member States [Електронний ресурс] // International Centre for Settlement of Investment Disputes. – 2016. – Режим доступу: <https://icsid.worldbank.org/apps/ICSIDWEB/about/Pages/Database-of-Member-States.aspx?tab=AtoE&rdo=BOTH>.

3. ICSID cases [Електронний ресурс] // ICSID. – 2016. – Режим доступу: <https://icsid.worldbank.org/apps/icsidweb/cases/pages/advancedsearch.aspx?gE=s>

4. Джабраилов Р. А. Правовые проблемы признания и исполнения международных арбитражных решений по инвестиционным спорам / Р. А. Джабраилов. // Форум права. – 2008. – № 3. – С.122-127.

5. Maniruzzaman A. F. International Commercial Arbitration: The Conflict of Laws Issues in Determining the Applicable Substantive Law in the Context of Investment Agreements / A. F. Maniruzzaman // Netherlands International Law Review. – 1993. – № 40. – P. 201-237.

6. CMS vs. Argentine republic [Электронный ресурс] // ICSID. – 2005. – Режим доступа: https://icsid.worldbank.org/ICSID/FrontServlet?requestType=CasesRH&actionVal=showDoc&docId=DC504_En&caseId=C4.

7. Toope S. J. Mixed International Arbitration: Studies in Arbitration between States and Private Persons / Stephen J. Toope. – Cambridge University Press, 1990. – 436 p.

8. Tanzi A. International investment law in Latin America: problems and prospects / Attila Tanzi. – Leiden, 2016. – 869 p.

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ НЕТІНГУ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

В світовій практиці сформувалось два основних підходи до законодавчого закріплення механізму нетінгу в національних правових системах.

Перший підхід – «про-кредиторський» (*pro-creditor*) – характеризується орієнтацією законодавства на підвищення ефективності задоволення вимог кредиторів та відстоюванням інтересів кредиторів, надаючи їм всі необхідні правові засоби для зменшення ризику дефолту боржника за допомогою попереджувальних контрактних механізмів, спрямованих на забезпечення виконання зустрічних зобов'язань сторін [1, с. 137].

Особливість такого підходу полягає в тому, що держава намагається вести політику захисту корпоративного сектора від негативних наслідків неспроможності учасників приватних правовідносин та «ефекту доміно».

Другий підхід – «про-дебіторський» (*pro-debtor*) – надає перевагу захисту інтересів боржника і полягає у забороні проведення нетінгу та процедури зарахування зустрічних вимог після оголошення боржника неплатоспроможним. Даний підхід зосереджений на створенні однакових умов для усіх кредиторів у відносинах із неплатоспроможним боржником [1, с. 137].

Характерною рисою даного підходу є використання державою «філософію порятунку» неплатоспроможних учасників приватних правовідносин з метою забезпечення економічної стабільності фінансового сектора.

Прокредиторський підхід домінує в країнах англосаксонської правової системи (Англія та Уельс, Канада, Австралія та інші держави, що входять в Британську Співдружність) та окремих державах романо-германської правової сім'ї (Німеччина, Італія, Китай, Японія), в той час як продебіторський підхід знайшов своє основне втілення в правових системах держав, які формувалися

---

* Аспірант кафедри міжнародного приватного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: д. ю. н., доц. Виговський О. І.

під впливом Кодексу Наполеона (Франція, Іспанія, більшість країн Латинської Америки, а також більша частина країн Близького Сходу та Африки) [2, с. 6].

Певною специфікою в даному питанні характеризується підхід, сформований в США. Зокрема, незважаючи на те, що правові норми та інститути США формувалися під впливом англійських правових традицій (за винятком права штату Луїзіани, яке розвивалось на основі французького права), в США закріпився так званий «гібридний підхід» до правового регулювання, який характеризується домінуванням продебіторського підходу із застосуванням значних винятків та особливостей, що притаманні для прокредиторського підходу.

Обидві моделі законодавчого закріплення неттінгу містять в своїй основі два принципово різних підходи до розуміння поняття справедливості. З точки зору прокредиторського підходу у випадку наявності зустрічних вимог між платоспроможним кредитором та неплатоспроможним боржником будь-які вимоги останнього щодо виконання зобов'язань платоспроможного кредитора, при умові одночасної відмови від виконання власних зобов'язань, вважаються несправедливими та такими, що порушують статус-кво у відносинах обох контрагентів.

Крім цього, з позиції даного підходу сторони фінансових трансакцій повинні бути наділені правом вільно обирати спосіб захисту від можливого дефолту контрагента шляхом використання різних узгоджених договірних механізмів, серед яких неттінг, зарахування зустрічних вимог, забезпечувальні зобов'язання (застава, іпотека, порука, гарантія) тощо.

В свою чергу продебіторський підхід вбачає в застосуванні неттінгу формування привілейованого класу кредиторів. Наявність відповідного класу нівелює інтереси інших кредиторів, оскільки використання механізму неттінгу надає таким кредиторам можливість отримувати більше переваг, ніж вони могли б отримати, будучи в однаковому становищі та в рівних умовах з іншими кредиторами. У випадку здійснення неттінгу зустрічних зобов'язань між

боржником та кредитором, інші кредитори несуть порівняно більше фінансових втрат у зв'язку з неможливістю застосування аналогічної процедури нетінгу.

Саме тому з позиції продебіторського підходу фундаментальна несправедливість полягає в дискримінації одних кредиторів перед іншими. В цьому контексті договір нетінгу розглядається, як інструмент так званого «прихованого забезпечення», що застосовується лише окремим штучно сформованим класом кредиторів. Дана несправедливість посилюється тим фактом, що інші кредитори не знають про існування договорів нетінгу між окремими кредиторами та боржником, і таким чином, не можуть адекватно оцінити суму власних втрат від дефолту боржника оскільки його активи стають недоступними для задоволення вимог існуючих кредиторів [3, с. 272].

Незважаючи на діаметрально протилежні підходи до законодавчого регулювання нетінгу, на практиці прокредиторська та продебіторська моделі досить часто співіснують в рамках однієї національно-правової системи, доповнюючи одна одну. Це відбувається в основному в тих випадках, коли в юрисдикціях, де превалує продебіторський підхід, приймаються нормативно-правові акти, що мають чітко визначену сферу дії, поширюються на конкретні види правовідносин та забезпечують захист інтересів кредиторів на основі прокредиторського підходу (*carve outs*). До таких правовідносин, як правило, відносяться трансакції, пов'язані з похідними фінансовими інструментами (деривативами), операціями РЕПО, кредитуванням цінними паперами, а також з купівлею-продажем іноземної валюти, цінних паперів, дорогоцінних металів та іншими видами операцій, які мають тенденцію нести високий ринковий ризик та ризик неплатоспроможності контрагента.

У зв'язку з тим, що правові системи зарубіжних країн в даний час носять відносно розрізнений та фрагментарний характер, можливість поєднання обох моделей в рамках однієї правової системи на думку багатьох науковців є одним з небагатьох успіхів у питанні міжнародної правової гармонізації нормативно-правового регулювання механізму нетінгу.

Простота, чіткість та зрозумілість нормативних положень світової правової системи повинна бути однією з основних цілей розвитку законодавства держав, особливо в питаннях забезпечення виконання зобов'язань та врегулювання заборгованості шляхом використання неттінгу, зважаючи на те, що фінансовий сектор займає центральне місце в сучасній економіці та глибоко проникає у комерційні відносини і не може виступати відокремленою технічною сферою.

Список використаних джерел

1. Wood P. Set-off and Netting, Derivatives, Clearing Systems / Phillip Wood. – London: Sweet & Maxwell, 2007. – 415 p.
2. Bergman W. Netting, Financial Contracts, and Banks: The Economic Implications / W. Bergman, R. Bliss, C. Johnson, G. Kaufman. – Loyola University Chicago and Federal Reserve Bank of Chicago, 2003. – 45 p.
3. Simkovic M. Secret Liens and the Financial Crisis of 2008 / Michael Simkovic // American Bankruptcy Law Journal. – 2009. – No. 83. – P. 253–289.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОЗАБІРЖОВИХ ДЕРИВАТИВІВ

Після світової фінансової кризи 2008-2009 рр. провідні держави світу погодили ряд заходів, спрямованих на зменшення ризиків, пов'язаних із позабіржовими фінансовими інструментами. Зокрема, у заяві лідерів Великої 20-ки за результатами Пітсбурзького саміту 24-25 вересня 2009 р. були погоджені наступні засади реформування у сфері фінансового регулювання:

- укладення всіх стандартизованих позабіржових деривативів через біржі чи електронні торгівельні майданчики;
- запровадження до кінця 2012 р. клірингу таких деривативів через центрального контрагента;
- внесення інформації про такі деривативи до торгових репозитаріїв;
- додаткові вимоги до капіталу сторін деривативів, що не підлягають централізованому клірингу;
- інші заходи, спрямовані на підвищення прозорості та зменшення системних ризиків і випадків маніпулювання [1, с. 9].

У зв'язку із запровадженням вказаних правил виникає цілий ряд нових юридичних проблем, які поки що не мають однозначного вирішення.

Наприклад, центральний контрагент – це елемент інфраструктури ринків капіталу, установа, яка забезпечує кліринг за фінансовими інструментами шляхом набуття прав та обов'язків покупця стосовно кожного продавця і, навпаки, прав та обов'язків продавця стосовно кожного покупця [2, с. 60]. Обов'язкове використання центрального контрагента при укладенні певних видів позабіржових деривативів особами з місцезнаходженням в одній з держав-членів Європейського Союзу передбачене, наприклад, регламентом ЄС №648/2012 про позабіржові деривативи, центральних контрагентів і торгіві

---

* Аспірант кафедри міжнародного приватного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: д. ю. н., проф. Довгерт А. С.

репозитарії, відомим за аббревіатурою «EMIR», та технічними стандартами, прийнятими на його виконання Європейською службою з ринків цінних паперів (ESMA) [3, с. 17]. Крім створення очевидних проблем, викликаних заміною сторони кожного договору, фактичним перетворенням його на два окремі договори, це правило, фактично, має екстратериторіальну дію, оскільки також впливає на права і обов'язки осіб, які знаходяться поза межами Європейського Союзу. Зокрема, при укладенні відповідних фінансових інструментів з європейськими сторонами особи, які знаходяться поза межами ЄС, все одно повинні користуватися послугами центрального контрагента, який відповідає вимогам EMIR [3, с. 29].

Вимога про використання торгового репозитарію, тобто установи, яка накопичує інформацію про укладені позабіржові договори стосовно фінансових інструментів для використання органами державного регулювання, викликає подібні проблеми екстериторіальної дії імперативних норм. Зокрема, сторони договору можуть знаходитися у різних країнах і, як наслідок, вимоги щодо розкриття інформації можуть бути різними. В одній країні може вимагатися розкриття інформації однією зі сторін, в той час як у другій – обома сторонами. Наслідки невиконання вимоги про розкриття інформації також можуть відрізнятися. Наприклад, EMIR передбачає у такому випадку накладення штрафу [3, с. 24]. У російському законодавстві діє норма, згідно з якою невиконання вимоги про розкриття інформації унеможливорює застосування сторонами механізму «ліквідаційного неттінгу» [4]. Цей механізм передбачає у випадках, встановлених генеральною (рамковою) угодою (зокрема, при істотному порушенні своїх обов'язків однією зі сторін), оцінку прав і обов'язків сторін за договорами, укладеними на підставі цієї генеральної (рамкової) угоди та їх заміну одним «нетто-зобов'язанням», тобто, фактично, платіжним зобов'язанням з конкретною сумою. Якби вимога про розкриття інформації була введена у законодавство України, то, за відсутності спеціальних норм, наслідком її невиконання могла б бути недійсність договору [5]. Таким чином,

обсяг прав і обов'язків сторін може істотно відрізнитися залежно від права, яке підлягає застосуванню.

Інтерес також викликає ряд положень директиви №2014/59/EU Європейського парламенту і Ради ЄС від 15 травня 2014 р. про встановлення правил для відновлення платоспроможності й ліквідації кредитних установ та інвестиційних фірм, відомої за аббревіатурою «BRRD», якою також змінюються і доповнюються ряд інших директив і регламентів ЄС. Зокрема, вказана директива встановлює правило про зупинення дії положень приватно-правових договорів щодо дострокового виконання зобов'язань у разі, якщо кредитна установа або інвестиційна фірма, яка є стороною таких договорів, знаходиться в державі-члені ЄС, та стосовно неї компетентним органом прийнято рішення про початок процедури ліквідації. Дія цих положень зупиняється до кінця наступного робочого дня після публікації повідомлення про рішення [6, с. 299]. Вказане правило має бути імплементовано до національного законодавства кожної держави-члена, і, подібно до розглянутих вище, воно також застосовуватиметься до договорів, сторонами яких можуть бути іноземні особи.

Цікавою є проблема визнання рішення компетентного органу держави-члена ЄС щодо фінансової установи, яка є частиною міжнародної групи, у державах, які не є членами ЄС, де знаходяться інші фінансові установи, що належать до тієї ж самої групи, і, відповідно, зупинення дії положень договорів, сторонами яких є такі інші фінансові установи. Ця проблема наразі не має законодавчого чи міжнародно-договірного вирішення, однак альтернативне (приватно-правове) рішення було запропоноване Міжнародною асоціацією свопів і деривативів (ISDA). Вона розробила спеціальний додатковий протокол щодо такого визнання до генеральної угоди (*ISDA Master Agreement*), яка широко застосовується для укладення позабіржових деривативів у всьому світі [7].

Список використаних джерел

1. Leaders' Statement: The Pittsburgh Summit September 24-25 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.treasury.gov/resource-center/international/g7g20/Documents/pittsburgh_summit_leaders_statement_250909.pdf.
2. Domanski D. Central clearing: trends and current issues / D. Domanski, L. Gambacorta, C. Picillo // BIS Quarterly Review. – December 2015.
3. Regulation (EU) No 648/2012 of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 on OTC derivatives, central counterparties and trade repositories [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:201:0001:0059:en:PDF>.
4. О несостоятельности (банкротстве): Федеральный закон от 26.10.2002 г. № 127-ФЗ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_39331/.
5. Цивільний кодекс України // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.
6. Directive 2014/59/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 establishing a framework for the recovery and resolution of credit institutions and investment firms and amending Council Directive 82/891/EEC, and Directives 2001/24/EC, 2002/47/EC, 2004/25/EC, 2005/56/EC, 2007/36/EC, 2011/35/EU, 2012/30/EU and 2013/36/EU, and Regulations (EU) No 1093/2010 and (EU) No 648/2012, of the European Parliament and of the Council [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0059&from=en>.
7. ISDA 2015 Universal Resolution Stay Protocol [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://assets.isda.org/media/ac6b533f-3/5a7c32f8-pdf/>.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ КОЛАПС У МІЖНАРОДНОМУ ІНВЕСТИЦІЙНОМУ СПОРІ

Теорія та практика міжнародного права, а саме напрям в сфері міжнародного інвестиційного права, має одну особливість: міжнародне право не має, в жодному разі і ніяк, протиріччати, нівелювати та перешкоджати дії нормам національного законодавства (це за умови верховенства норм міжнародного права), при застосуванні його у вирішенні міжнародного інвестиційного спору, наприклад. Так, міжнародна юридична практика склалася, що в «побуті» використання положень та норм міжнародного права виникла необхідність у врегулюванні різних правових відносин не зачіпаючи та без протиріч національному законодавству сторін. Так почали з'являтися застереження. Починаючи збір та аналіз існуючих матеріалів з теми міжнародного інвестиційного арбітражу, а особливо загострюючи питання на суб'єктах міжнародного інвестиційного арбітражу, виникає досить значуща проблема у застосуванні відповідних, а ще й адаптованих термінів.

Терміни, що вживається у англомовній та франкомовній науковій літературі та у рішеннях арбітражів кардинально відрізняється від вживаної як у російськомовних, так і в україномовних наукових творах та процесуальних документах. Вони не просто відрізняються, деяких «аналогів» попросту не існує, або вони мають абсолютно інше значення та тлумачення ніж їх анголомовному вираженні. Взагалі, якщо порівнювати англійську та українську мови, то англійська мова має таку особливість, як одним словом називати різні явища та процеси, в залежності від контексту, а при перекладі українською мовою доводиться вигадувати нові слова-образи, оскільки інше слово-образ вже «зайнято» і має власний зміст, що створює в доктрині та на практиці

---

* Аспірант кафедри міжнародного приватного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: д. ю. н., проф. Цірат Г. А.

суттєво неприйнятні незручності в сфері міжнародного інвестиційного арбітражу.

Розглянемо найчастіше використовувані застереження у міжнародних інвестиційних договорах та міжнародних договорах з питань сприяння та захисту іноземних інвестицій (БІТ), як приклад проблематики питання.

Стабілізаційні застереження (*stabilization clauses*) – інструмент забезпечення стабільності правових умов інвестиційної діяльності іноземних інвесторів; це такі умови договорів між іноземними інвесторами і приймаючими державами, які регулюють питання застосування змін законодавства приймаючої держави протягом життєвого циклу інвестиційного проекту [1, с. 10]. Це зобов'язання приймаючого уряду не змінювати нормативно-правову основу реалізації проекту інакше, ніж за визначених обставин (як згода іншої сторони договору, відновлення економічної рівноваги та/або виплата компенсації) [2, с. 4].

Застереження «*stabilization clauses*» є «різновид стимулюючих заходів, спрямованих на заохочення приймаючою іноземні інвестиції державою прямих іноземних капіталовкладень шляхом надання їм сприятливого інвестиційного режиму». В цьому випадку переклад можна зробити майже дослівний – стабілізаційні застереження.

«*Freezing clauses*» – перша категорія стабілізаційних застережень, в силу яких нове законодавство стає незастосовним до інвестиційної діяльності в рамках відповідного проекту, – «заморожується» станом на момент започаткування проекту [3]. Вважаємо більш грамотним перекладом «блокуючі застереження», – застосування нового законодавства блокується в рамках дії відповідного проекту.

«*Economic equilibrium clauses*» – друга категорія стабілізаційних застережень, що передбачає, що, хоч нове законодавство і застосовуватиметься до інвестиційного проекту, інвестору будуть компенсовані витрати на приведення діяльності у відповідність до нового законодавства [4, с. 20]. Тут вживаємо переклад «застереження про економічну рівновагу».

«*Hybridclauses*» – третя категорія стабілізаційних застережень, що зобов'язує державу відновити становище інвестора, яке існувало до змін законодавства, при цьому в договорі прямо зазначається, що незастосування нового законодавства є одним з способів зробити це. Також можливо перекласти як «змішані застереження», але і «гібридні застереження» заслуговують на вживання.

«*Umbrella clause*» – «парасолькове» застереження, які покликані захищати інвестиції. У будь-яких двосторонніх інвестиційних договорах (надалі – «ДІД») присутні такі умови «гарантування» дотримання інвестиційних договорів, як, наприклад, наявність у ДІД, та обов'язок цього дотримання, принципу *pacta sunt servanda* [5]. «Парасолькове» застереження – одне з норм міжнародних двосторонніх інвестиційних угод [6]. Воно надає можливість державі, права інвестора якої були порушеними згідно інвестиційного договору, і це було доведено у арбітражному суді, звернутися до держави-партнеру по ДІД із претензією про порушення її міжнародно-правових обов'язків, недотримання яких стало підґрунтям невиконання договору із інвестором [7]. При перекладі «парасолькового застереження» варто використовувати дослівний переклад, оскільки зміст та тлумачення цього застереження прямо походить із конструкції та принципу звичайної парасолі. Навіть російська доктрина не вигадувала іншого, а використовують «зонтичные оговорки».

Такий термін як «*attribution*» має невизначений переклад, хоча із зрозумілим тлумаченням. В Проекті статей Комісії міжнародного права про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння 2001р. (надалі – «Статті КМП»), викладених російською мовою, використовується термін «присвоение». В перекладах українською мовою це застереження перекладають дослівно – «присвоєння». Але термін «присвоєння» не є підходящим, оскільки не передає повністю його змістове навантаження [8]. Поняття «*attribution*» як визнання дії чи бездіяльності державних або недержавних осіб діянням держави для встановлення міжнародної відповідальності [9] має на увазі

«приписування» державі певної дії або бездіяльності за її державні утворення чи поведінку приватних осіб (недержавних суб'єктів) [10, с. 103-110]. «*Attribution*» це є процес та ряд дій «визнання», а не встановлення факту вини та відповідальності держави (від лат. *attributio* – приписування). Тож запропоновано використовувати термін «атрибуція» (переклад) та похідне від нього – «атрибутувати».

Переклад термінів з мов оригіналів на українську (і навіть російську) мову є не повним відображенням суті цих термінів, – різна лексикологію, відсутність усталеного порядку фіксування таких термінів в українській доктрині та юридичній практиці, які вже відповідно адаптовані та вживані, в міжнародній доктрині не вся використовувана термінологія відповідає його суті, немає єдності і в термінах, які вживаються в міжнародно-правових документах (напр., порівняти тексти «Коментарів Комісії міжнародного права до Статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння» та «Конвенції ООН про юрисдикційні імунітети держави та їх власності»).

Список використаних джерел

1. Притика Ю. Д., Амборський Я. В. Щодо поняття і складових арбітрабельності: теоретичний аналіз [Електронний ресурс] / Ю. Д. Притика, Я. В. Амборський // Юридичні науки, науковий вісник Херсонського Державного університету. – 2016. – С. 10 – Режим доступу: http://www.lj.kherson.ua/2016/pravo01/part_2/1-2_2016.pdf.

2. Ruggie J. Stabilization clauses and human rights [Електронний ресурс] / Ruggie J. – Режим доступу: <http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/9feb5b00488555eab8c4fa6a6515bb18/Stabilization%2BPaper.pdf?MOD=AJPERES>.

3. Поєдинок В. В. Правове регулювання інвестиційної діяльності: теоретичні проблеми. Монографія. – Аспект-Поліграф, 2013. – 479 с.

4. Stabilization Clauses and Human Rights, A research project conducted for IFC and the United Nations Special Representative of the Secretary-General on Business and Human Rights (May 27, 2009) [Електронний ресурс]. – Режим

доступу:

<http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/9feb5b00488555eab8c4fa6a6515bb18/Stabilization%2BPaper.pdf?MOD=AJPERES>.

5. Christer Söderlund Intra-EU BIT Investment Protection and the EC Treaty [Електронний ресурс] // TDM 5, Energy Charter Treaty Arbitration. – 2007. – Режим доступу: <https://www.transnational-dispute-management.com/article.asp?key=1139>.

6. Вельяминов Г. М. Международно-правовая и частноправовая ответственность государств // Закон. – 2012. – № 6.

7. Shaw M. N. International Law. – Cambridge University Press. – 433 p.

8. Сліпачук Т. В. Відповідальність держави за дії державних утворень: український аспект [Електронний ресурс] / Т. В. Сліпачук // Юридичний журнал. – № 5/2010. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3513>.

9. Андрейченко С. С. Denial of justice як підстава для атрибуції державі поведінки судових органів [Електронний ресурс] / С. С. Андрейченко // Науково-інформаційний вісник права. – № 12/2015. – Режим доступу: <http://visnyk.iful.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/11-12-15.pdf>.

10. Федорова М. В. Присвоение поведения международной организации / М. В. Федорова // Вестник Московского университета. – 2007. – Сер. 11/ Право. – № 4. – С. 103-110.

ФОРМА УГОДИ ПРО ВИБІР ПРАВА У КОМЕРЦІЙНИХ ВІДНОСИНАХ У СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ДОКУМЕНТАХ І В УКРАЇНІ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Розглянемо, як регулюється форма угоди про вибір права у Регламенті ЄС № 593/2008 «Про право, що застосовується до договірних зобов'язань» 2008 р. (надалі – «Регламент Рим I») та в Україні у порівнянні з Гаазькими Принципами вибору права у міжнародних комерційних договорах (надалі – «Гаазькі Принципи»).

Регламент Рим I [5], наслідуючи підхід Римської конвенції про право, що застосовується до договірних зобов'язань 1980 р. (надалі – «Римська конвенція»), передбачає, що договір, укладений між двома особами, які, або агенти яких, знаходяться в одній і тій же країні на час укладення договору, є формально дійсним, якщо він відповідає формальним вимогам права, яке регулює цей договір по суті (*lex causae*) відповідно до цього Регламенту або відповідно до права країни, де він укладений (*lex loci actus*) (ч. 1 ст. 11). Договір, укладений між двома особами, які, або агенти яких, знаходяться в різних країнах на час укладення договору, є формально дійсним, якщо він відповідає формальним вимогам права, яке регулює цей договір по суті відповідно до цього Регламенту або відповідно до права будь-якої з країн, де на час укладення договору знаходиться будь-яка особа або її агент, або відповідно до права будь-якої з країн, де на час укладення договору будь-яка особа мала звичайне місце проживання (ч. 2 ст. 11). Таким чином, формальну дійсність угоди про вибір права визначає або *lex causae*, або *lex loci actus*. Така концепція стала компромісом між *favor negotii* і дотриманням формальних вимог [1, с. 29].

В Україні втілена інша концепція, яка визначається не на підставі колізійних прив'язок, як у Регламенті Рим I та його попередниці, Римській

---

* Аспірантка кафедри міжнародного приватного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: д.ю.н., проф. Довгерт А. С.

конвенції, а зводиться до вимоги про письмову форму угоди про вибір права у комерційних відносинах. Так, згідно з ч. 2 ст. 5 Закону України «Про міжнародне приватне право» (надалі – «закон про МПрП») [9] вибір права має бути явно вираженим або прямо випливати з дій сторін правочину, умов правочину чи обставин справи, які розглядаються в їх сукупності, якщо інше не передбачено законом. Більш деталізовані вимоги до форми угоди про вибір права у комерційних відносинах можемо знайти у ст. 31 закону про МПрП. Якщо інше не передбачено законом, форма правочину має відповідати вимогам права, яке застосовується до змісту правочину, але достатньо дотримання вимог права місця його вчинення, а якщо сторони правочину знаходяться в різних державах, – права місця проживання сторони, яка зробила пропозицію, якщо інше не встановлено договором (ч. 1 ст. 31). Це правило є *lex generalis*. У наступних частинах цієї статті вказаний *lex specialis*: у ч. 2 регламентується форма угод (правочинів) щодо нерухомого майна, а в ч. 3 – зовнішньоекономічних договорів. Згідно з ч. 3 ст. 31 зовнішньоекономічний договір, якщо хоча б однією стороною є громадянин України або юридична особа України, укладається в письмовій формі незалежно від місця його укладення, якщо інше не встановлено законом або міжнародним договором України. Так, *lex specialis derogat generali*, а тому переважну силу мають правила, що містяться у ч. 3 ст. 31 закону про МПрП. Оскільки угода про вибір права невід’ємно пов’язана, незалежно від того, оформлена вона у тексті основного договору або окремо, із зовнішньоекономічним договором, на неї поширюються вимоги, що висуваються до зовнішньоекономічних договорів, зокрема вимоги, що стосуються форми [4, с. 70-71]. Це правило відтворено і в спеціальному законі – Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [10]. Згідно зі ст. 1 зовнішньоекономічний договір укладається суб’єктом зовнішньоекономічної діяльності у простій письмовій формі, якщо інше не передбачено міжнародним договором України чи законом. Таким чином, український закон чітко передбачає письмову форму для угод про вибір права.

Судова практика [6; 7; 8] України підтверджує правило про те, що угода про вибір права може бути вчинена лише у письмовій, а не в усній формі.

Гаазькі Принципи, затверджені Гаазькою конференцією з міжнародного приватного права 19 березня 2015 р., є не обов'язковим інструментом правового регулювання, який, втім, як очікується, справить значний вплив на поширення принципу автономії волі сторін у міжнародних комерційних відносинах.

Гаазькі Принципи містять ряд нововведень, зокрема, положення щодо відмови від формальних вимог до угоди про вибір права: вибір права не підпорядковується жодним вимогам стосовно форми, якщо тільки про інше не домовилися сторони (ст. 5) [2]. Якщо ж сторони домовилися про певну форму угоди про вибір права, вони повинні дотримуватися такої форми. Це означає, що угода про вибір права може бути укладена усно, письмово або може підтверджуватися свідченнями свідків. Розробники Гаазьких Принципів прагнули максимально усунути всі можливі перепони на шляху до реалізації волі сторін обрати певне право, і в силу того, що Гаазькі Принципи регулюють виключно комерційні відносини, а відносини, де однією зі сторін є більш слабка сторона, виключені зі сфери їх застосування, немає необхідності у суворих вимогах до форми, які покликані, зокрема, захищати інтереси більш вразливої сторони. В частині формальних вимог розробниками Гаазьких Принципів було використано досвід міжнародних документів, які такі вимоги не встановлюють (ст. 1.2, ст. 3.1.2 Принципів УНІДРУА, ст. 11 Віденської конвенції). Попри це відмова від формалізму є значною новацією Гаазьких Принципів порівняно з положеннями Регламенту Рим I та законодавства України. У Гаазьких Принципах втілена концепція *favor negotii*, націлена на сприяння дійсності угоди сторін про вибір права, що включає, *inter alia*, ліберальний підхід до дотримання формальних вимог.

На нашу думку, Україна ще не готова до введення таких «радикальних» нововведень, проте український законодавець міг би запровадити більш гнучкий підхід Регламенту Рим I або поєднати його разом із вимогою про письмову форму, надавши таким чином сторонам альтернативу.

Список використаних джерел

1. Giuliano M. Report on the Convention on the law applicable to contractual obligations [Електронний ресурс] / Mario Giuliano, Paul Lagarde // Official Journal of the European Communities. – No. C 282. – 31.10.1980. – 50 p. – Режим доступу:<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:1980:282:0001:0050:EN:PDF>.

2. Principles on Choice of Law in International Commercial Contracts [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=135>.

3. Задорожна С. М. Угода про вибір права, застосовного до цивільно-правових відносин, ускладнених іноземним елементом [Електронний ресурс] / С. М. Задорожна // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2010. – Вип. 538. Правознавство. – С. 68-72. – Режим доступу: <http://lawreview.chnu.edu.ua/visnuku/st/538/12.pdf>.

4. Regulation (EC) No 593/2008 of the European Parliament and the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:32008R0593>.

5. Постанова Харківського апеляційного господарського суду від 14.06.2016 р. у справі № 922/885/16 за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Украгротрейдгруп» до FENIX RRS INC., Republic of Liberia про стягнення коштів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58376530>.

6. Рішення Господарського суду Харківської області від 26.09.2016 р. у справі № 922/885/16 за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Украгротрейдгруп» до FENIX RRS INC., Republic of Liberia про стягнення коштів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61784213>.

7. Рішення Господарського суду м. Києва від 06.10.11 р. у справі № 18/372-13/162 за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «СРГ» до

Товариства з обмеженою відповідальністю «Укос» про стягнення коштів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/18659776>.

8. 1980 Rome Convention on the law applicable to contractual obligations (consolidated version) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A41998A0126\(02\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A41998A0126(02)).

9. Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>.

10. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/959-12>.

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО

I МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Терещенко Г.*

РОЛЬ МФО У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

З початку 2014 року фінансовий сектор в Україні сильно постраждав від поєднання політичних та безпекових чинників, а також тиску від обмінного валютного курсу. Банківська система, яка представляє більше 95% всіх фінансових активів, має структурні недоліки (високі ставки кредитування пов'язаних осіб, коротка відкрита валютна позиція багатьох банків, високий рівень проблемних кредитів у загальному обсязі банківських активів), що збільшує її вразливість до потрясінь, та є результатом застосування стримуючих заходів і неефективного врядування в системі. Ці структурні проблеми були посилені за рахунок розгортання кризи в країні.

З початку 2014 року банки зіткнулися із загальним відтоком депозитів на рівні майже 20%. Банки були додатково послаблені триваючим падінням гривні, яка з початку 2014 року втратила близько 50% своєї вартості. Девальвація створює миттєвий тиск на коефіцієнт достатності капіталу банків через збитки, що утворюються внаслідок відкритої короткої валютної позиції, а у довгостроковій перспективі, через погіршення якості кредитного портфеля. З початку 2014 року чотирнадцять банків були проголошені плато неспроможними, і існує дуже великий ризик, що банкрутства зазнає велика кількість інших банків, створюючи тягар на Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВ), якому може знадобитися робити суттєві виплати вкладникам для швидкого вирішення проблеми кількох банків [1].

До сьогодні не розв'язані проблеми системної кризи, з якими стикнувся фінансовий сектор України у 2014-2016 роках. Аналітики зауважують, що

---

* Завідувач відділу фінансових ринків ДННУ «Академія фінансового управління, кандидат економічних наук, старший науковий співробітник.

Україні буде важко подолати кризу фінансового сектора без зовнішньої допомоги.

Так, рада виконавчих директорів Світового банку у 2015 році затвердила рішення про надання позики МБРР у розмірі 500 мільйонів доларів США на фінансування Другої програмної позики на політику розвитку фінансового сектору в Україні. Цю позику надано на підтримку реалізації пріоритетних заходів із реформування банківського сектору у відповідь на фінансову кризу в Україні. Зокрема, заходи з реформування, що фінансуватимуться за рахунок цієї позики, яка є другою в серії з двох позик, зміцнять спроможність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб належно виконувати свої критично важливі функції з виведення неплатоспроможних банків з ринку та виплати відшкодування за гарантованими вкладами, розміщеними в таких банках.

Ця позика сприятиме також стабілізації банківського сектору шляхом проведення діагностики найбільших банків країни та втілення в життя планів рекапіталізації й реструктуризації банків, що мають недостатній капітал. І, нарешті, ця операція покликана підтримати правові та інституційні реформи, необхідні для підвищення фінансової стійкості та ефективності банківської системи в середньостроковій і довгостроковій перспективі, зокрема, шляхом обмеження кредитування пов'язаних осіб у банківській системі.

Список використаних джерел

1. Партнерство Світовий банк – Україна. Огляд програм в країні квітень 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org/>.

ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ГЛОБАЛЬНОГО ТА ЛОКАЛЬНОГО ПІДХОДІВ У МАРКЕТИНГОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК

Поняття «глокальний маркетинг» використовується для позначення феномену поєднання глобального та локального підходів у маркетингу, коли враховуються процеси та зміни маркетингового середовища, породжені діалектикою єдності та боротьби глобального та локального.

Перевагами глобального підходу є:

- використання досвіду, отриманого в різних країнах;
- економія на масштабах завдяки стандартизації та масовому маркетингу;
- тяжіння до використання новітніх технологій, а також тих класичних засобів здійснення маркетингу, які є популярними та ефективними практично в усьому світі;
- достатньо швидке реагування на глобальні зміни, які легко передбачити, якщо слідкувати за глобальними тенденціями;
- можливості глобальної мобільності та навчання персоналу;
- відповідність маркетингової стратегії процесам глобалізації.

Перевагами локального підходу є:

- достатньо швидке реагування на ті зміни на локальному рівні, які не співпадають з глобальними;
- достатньо детальна сегментація ринку споживачів;
- достатній контроль за ефективністю здійснених маркетингових заходів на локальному рівні;
- належна увага до особливостей місцевого попиту, традицій, смаків і вподобань місцевих споживачів;
- можливість використання досвіду діяльності на певному ринку для подальшого вдосконалення маркетингової діяльності саме на цьому ринку;

---

* Аспірант кафедри міжнародного бізнесу Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: к. е. н., проф. Мазуренко В. П.

- можливість приділяти належну увагу постійним покупцям (клієнтам), створення ілюзії піклування про кожного споживача своїх товарів (послуг);
- чутливість до змін у маркетинговому середовищі на локальному рівні та можливість швидкого реагування на такі зміни;
- відповідність маркетингової стратегії процесам локалізації, повага до релігійної, національної, етнічної та індивідуальної ідентичності споживачів;
- можливість використання духу патріотизму споживачів на свою користь у маркетингових кампаніях;
- економічно обґрунтована індивідуалізація товарів (послуг);
- врахування економічних, соціальних, політичних, правових, технологічних, культурних і інших особливостей локального ринку.

Глокальний маркетинг має переваги глобального та локального підходів і практично повністю уникає недоліків, які проявляються, якщо застосовувати тільки глобальний або тільки локальний маркетинг.

Яскравим прикладом застосування глокального маркетингу є діяльність транснаціональної корпорації (ТНК) «*Apple*». Бренд «*Apple*» зайняв перше місце в рейтингу «*Best Global Brands 2016*» («Найкращі глобальні бренди 2016») компанії «*Interbrand*» і є найдорожчим глобальним брендом (178 119 млн. дол. США) [1]. Водночас ТНК «*Apple*» веде свою діяльність в умовах різних маркетингових середовищ різних країн світу, тому змушена адаптувати свою товарну політику відповідно до цих умов, особливо тих, що стосуються захисту прав інтелектуальної власності, та використовувати глокальний маркетинг.

Зокрема, ТНК «*Apple*» програла суд проти компанії «*Xintong Tiandi*» щодо використання бренду «*iphone*» на виробках зі шкіри в Китаї. «*Xintong Tiandi*» виробляє гаманці, чохли для телефонів і сумочки під ТМ «*iphone*», яка офіційно зареєстрована в Китаї в 2007 році. Хоча перший «*iPhone*» «*Apple*» випустила в США в цьому ж році, в Китаї він почав продаватися лише з 2009 року [2].

ТНК «*Apple*» мала проблеми і з китайською компанією «*Shanghai Zhizhen Network Technology Co.*». Коли в 2012 році корпорація «*Apple*» оголосила, що в

«Siri» стала доступною і китайська мова, компанія «Zhizhen» звинуватила корпорацію «Apple» в порушенні своїх інтелектуальних прав на подібну технологію – «Little I Robot» – яка схожа на «Siri» і була запатентована в 2006 році, в той час як технологія «Siri» була розроблена на рік пізніше, а у смартфонах «iPhone» з'явилась у 2011 році. Компанія «Zhizhen» виграла суд проти ТНК «Apple», проте сподівається на повне вирішення проблеми, що стосується захисту її інтелектуальної власності, поза судом, не виключаючи можливість співпраці з ТНК «Apple» [3].

У 2014 році Мексиканське агентство інтелектуальної власності винесло рішення на користь місцевої фірми «iFone S.A. de C.V.», яка зареєструвала свою назву в 2003 році. Згідно з цим рішенням, у мексиканських рекламах телекомунікаційних послуг не можна згадувати про смартфони «iPhone» ТНК «Apple», які порушують права інтелектуальної власності компанії «iFone». Постраждала, зокрема, і компанія «América Móvil», яка вимушена була заплатити штраф у розмірі близько 104 тис. дол. США і припинити використовувати слово «iPhone» у назвах своїх тарифних планів. Подібна ситуація була і в Бразилії в 2013 році, де патентне відомство визнало, що патентні права на ім'я «iPhone» належить місцевій компанії «Gradiente SA» [4].

«The Swatch Group AG» – швейцарська корпорація, найбільший виробник годинників у світі, який володіє такими брендами, як «Swatch», «Omega», «Breguet», «Tissot» і «Longiness» – вважає, що бренд «iWatch» ТНК «Apple» становить загрозу патентним правам «Swatch» на бренд «iSwatch». І якщо в Монако зареєстрували торгову марку «iWatch», то в Ісландії корпорації «Apple» було відмовлено в реєстрації цієї торгової марки саме через те, що ім'я «iWatch» дуже схоже на «iSwatch» [5].

У підсумку зазначимо, що глокальний маркетинг має переваги глобального та локального підходів і практично повністю уникає недоліків, які проявляються, якщо застосовувати тільки глобальний або тільки локальний маркетинг. «Apple» – яскравий приклад ТНК, яка веде свою діяльність в умовах різних маркетингових середовищ різних країн світу, тому змушена адаптувати

свою товарну політику відповідно до цих умов, особливо тих, що стосуються захисту прав інтелектуальної власності, та використовувати глокальний маркетинг.

Список використаних джерел

1. 01 Apple [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://interbrand.com/best-brands/best-global-brands/2016/ranking/apple>.

2. Apple loses «iphone» leather goods case in Chinese court [Електронний ресурс] // The Guardian. – 4 May 2016. – Режим доступу: <https://www.theguardian.com/technology/2016/may/04/chinese-court-rules-against-apple-allowing-iphone-handbags>.

3. Apple suffers Siri patent case defeat in China [Електронний ресурс] // BBC News. – 9 July 2014. – Режим доступу: <http://www.bbc.com/news/technology-28226582>.

4. iFone trumps iPhone in Mexico trademark ruling [Електронний ресурс] // India Today. – 09 June 2014. – Режим доступу: <http://indiatoday.intoday.in/technology/story/ifone-trumps-iphone-in-mexico-trademark-ruling/1/366017.html>.

5. Apple Needs to «Watch» Out as Swatch Contests Trademark [Електронний ресурс] // American University Intellectual Property Brief. – 22 May 2014. – Режим доступу: <http://www.ipbrief.net/2014/05/22/apple-needs-to-watch-out-as-swatch-contests-trademark>.

ОФШОРИНГ ТА ПРЯМІ ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ

Прискорення змін у технологіях, комунікаціях, економічних інтеграціях, та інноваціях управління є частиною феномену глобалізації. Глобалізація виглядає як новий економічний феномен або «нова економіка» [1]. Альянси, партнерство, субпідрядність, аутсорсинг та офшоринг є інтегральною частиною «нової економіки». Ця «нова економіка» представляє можливості та зміни не тільки для багатонаціональних корпорацій (БНК), а й для супровідних країн.

Офшоринг використовується як загальний термін для опису всіх видів підприємницької діяльності в країні, крім вітчизняної (країна, в якій базується фірма), і в цілях підтримки бізнесу компанії. Вихід на інші ринки може бути пов'язаним із різними факторами, але головним мотивом фірм є використання відмінностей в оплаті праці між країнами.

Офшоринг має ефекти на глобальну економіку, але в основному на ринки праці. Наприклад, деякі індустрії в США не можуть конкурувати з вартістю робочої сили і технологіями з країнами, що розвиваються. Згідно У. Апте [2], американські галузі втратили свою конкурентну перевагу по відношенню до роботи «синіх комірців» протягом 70-х і 80-х років. Протягом 1990-х років індустрії США втратили деякі конкурентні переваги щодо роботи «білих комірців». Багато ТНК у США розглядають або активно використовують стратегію офшорингу, як інструмент для зниження витрат на робочу силу, щоб досягти нових технологічних переваг і спробувати залишатися конкурентоспроможними глобально.

Теорії прямих іноземних інвестицій (ПІІ) допомагають зрозуміти як офшоринг впливає на глобальні економічні стратегії, що прийняті БНК. ПІІ допомагає зміцнити діяльність БНК як вертикальних структур. Офшоринг в свою чергу служить ланцюгом для регіонів з низькими витратами і гарантує перенесення технологій через ПІІ з іноземних країн до локальних. Як приклад,

---

* Аспірант кафедри міжнародного бізнесу Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: к. е. н., доц. Расшивалов Д. П.

у США імпорт необхідних продуктів та послуг надходить переважно з Індії, Китаю та Бразилії. Ці країни мають технологічні переваги і конкурентоспроможні людські ресурси. Крім того їх регуляторна інфраструктура полегшує введення бізнесу в цих країнах.

Офшоринг сприяє переміщенню продукції до іншої країни під впливом економічних, технологічних і політичних чинників. Різниця у оплаті праці та відповідно і вигодах у промислово розвинутих країнах та інших країнах, таких як Індія, дійсно важлива. Таким чином, міжнародні компанії перерозподілили інтенсивність використання праці для країн, які мають достатньо трудових ресурсів, таких як Індія і Китай, і зосередилися на інтенсивній діяльності у виробництві послугах високого технологічного змісту.

Вертикальна спеціалізація є індикатором феномену глобалізації. Інтернаціоналізація продукції сприяла більш широкому використанню вертикальної спеціалізації. Спеціалізація сприяє збільшенню взаємозв'язку між зовнішньою інвестиційною політикою і політикою міжнародної торгівлі. Також поліпшення технологій комунікації та транспортування визначають зміни у глобальній економіці [3].

Через ПІ багатонаціональні компанії шукають нові ринки з потенційним зростанням. Країни що демонстрували зростання у ВВП на душу населення, можуть запропонувати вищі рівні доходу для БНК. Розмір ринку це вже інший фактор, що включає в себе переваги в розміщенні для БНК.

Е. Ейпел стверджує, що офшоринг є більш поширеним в капіталомістких галузях капіталодефіцитних країн, в той час як дослідження і розробки пов'язані з офшорингом поширені більше в працемістких країнах [4]. Таким чином, важливість гетерогенності фірм в міжнародній організації виробництва, велика дисперсія в продуктивності між фірмами в рамках однієї галузі в значній мірі пов'язана з ПІ. Інші фактори, що впливають на релокацію певних сегментів виробництва послуг – це: ступінь комерціалізації ринку, навички працівників і виробничі витрати. Природні ресурси, політичні, соціальні та

культурні чинники є також факторами, які в тій чи іншій мірі визначають географічне розташування ПП.

Проте, відносна важливість кожного з цих факторів не є статичною. Глобалізація несе нові стратегії і сприяє підвищенню конкурентоспроможності. Це тисне на БНК щоб шукати нові ринки, ресурси та створення активів за кордоном. Створені активи включають в себе комунікаційну інфраструктуру, мережі, технології та інноваційний потенціал [5; 6].

ПП створюють вигоди для зарубіжних країн, сприяючи збільшенню накопичення капіталу, розвитку людського капіталу, а також для передачі технологій. Усунення обмежень на потоки капіталу дозволяє інвесторам знизити ризики за рахунок диверсифікації інвестицій. Мобільність капіталу впливає на міжнародні практики управління, правила бухгалтерського обліку та правове регулювання.

Лібералізація руху капіталу не завжди означає зростання ПП в країнах, що розвиваються, поки не створені необхідні умови для успішної діяльності підрозділів міжнародних компаній. Таким чином, лібералізація розглядається як достатня, але не як необхідна умова для залучення ПП.

Визначення локації ПП для БНК залежить від поглинаючої можливості (можливість локальних компаній здобувати знання у інших місцях). Можливості приймаючої країни вимірюються величиною та інтенсивністю модернізації технології. Якщо між локальними та закордонними дочірніми компаніями існує технологічний розрив, рівень ефективності ПП буде мінімальний за відсутності обміну технологіями.

Офшоринг став глобальною стратегією, що широко використовується БНК. Через офшоринг БНК ідентифікують регіони та країни які мають потенціал розвитку. Офшоринг є стратегією, яка тісно пов'язана із вертикальною інтеграцією, яку БНК застосовують зокрема в Індії, Китаї та Бразилії. Також офшоринг сприяє інтенсифікації та динаміці світової торгівлі професійними послугами.

Список використаних джерел

1. Stiglitz J. Globalization and Its Discontents / Joseph Stiglitz. – New York, 2003.
2. Apte U. Global Outsourcing of Information System and Processing Services / Uday Apte // The Information Society. – 1991. – № 7. – С. 287-303.
3. Hummels D. Vertical Specialization and the Changing Nature of World Trade / D. Hummels, D. Rapoport, Kei-Mu Yi // Economic Policy Review of New York. – 1998. – С. 79-99.
4. Yeaple E. Offshoring, Foreign Direct Investment and the structure of US trade / Estephen Yeaple // Journal of the European Economic Association. – April-May 2006. – № 4. –С. 602-611.
5. Mallampally P., Sauvant K. P. Foreign Direct Investment in Developing / P. Mallampally, K. P. Sauvant // Finance and Development. – March 1999. – 36 p.
6. Caves R. E. Multinational Enterprise and Economics Analysis / R. E.Caves. – Cambridge University Press, 2007.

ОЦІНКА РИНКУ ПОСЛУГ АСЕАН В СИСТЕМІ СВІТОВОГО РИНКУ ПОСЛУГ

Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) об'єднує десять країн з сукупним населенням більш ніж 620 мільйонів людей і сукупним ВВП більше 2,5 трильйонів доларів США. Ці країни добре інтегровані в світову економіку і вдало отримують вигоди від цієї інтеграції. Зокрема, інтеграція АСЕАН допомогла підвищити регіональні торгові потоки без диверсифікації торгівлі, поліпшити торговельну логістику, знизити сукупні торговельні витрати і збільшити регіональні інвестиційні потоки. Зазначивши амбітну мету сформувати Економічне співтовариство АСЕАН (АЕС) вони мають намір поглибити свою регіональну інтеграцію [1].

Визнаючи роль послуг в стимулюванні економічного зростання і створення нових робочих місць, в тому числі в обробній промисловості і сільському господарстві, регіональні політики зобов'язалися до амбітного плану по інтеграції своїх секторів послуг в якості основного елементу АЕС. Вже помітні успіхи в деяких секторах – в секторі охорони здоров'я в Таїланді, освіти в Малайзії і фінансів в Сінгапурі – на чому можна будувати майбутній план дій. Проте, внутрішньорегіональна торгівля послугами залишається на низькому рівні у контексті розмірів економік, взаємодоповнюваності та географічної близькості країн-членів АСЕАН. Проте досі існує цілий ряд обмежень в економіках країн АСЕАН, які перешкоджають інтеграції послуг. В цілому, беручи до уваги значний прогрес в прийнятті зобов'язань по інтеграції торгівлі послугами, лишається ще багато до реалізації в повній мірі цілей, викладених в Концепції АЕС [2].

Для економік АСЕАН сектор послуг є важливими рушієм як у виробництві так і зайнятості в останні роки. В середньому на послуги припадає біля 40

---

* Аспірант кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: д. е. н., проф. Заблоцька Р. О.

відсотків від загальної доданої вартості і більше 50 відсотків від загального числа зайнятих. Торгівля послугами також різко зросла, хоча існують помітні відмінності між країнами через різний рівень цих країн в економічному розвитку, забезпеченості природними ресурсами, а також торговельною відкритістю.

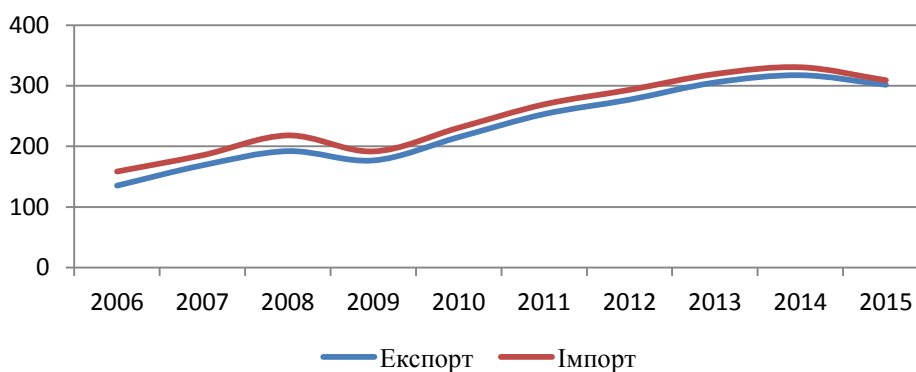
В майбутньому, зі зростанням економік АСЕАН до рівня з середнім і вище середнього доходів, сектор послуг буде набувати більшої важливості як джерело зростання і зайнятості. По-перше, збільшення частки послуг у ВВП і зайнятості означає значне зростання в сфері послуг, що буде необхідним для загального зростання. По-друге, зростання продуктивності в сфері послуг призведе до зростання продуктивності в інших секторах економіки.

Питання зростання сектору послуг для країн АСЕАН тісно пов'язано з ще однією великою проблемою, що стоїть перед країнами, а саме як подолати етап рівню країни з середнім доходом. Ця проблема полягає у тому, що більшість країн із середнім рівнем доходу не можуть пропорційно підвищувати свою продуктивність, залишаючись конкурентоспроможними в міру збільшення їх заробітної плати. Більшість країн із середнім рівнем доходу не в змозі впроваджувати інновації та диверсифікувати свою економіку для більш продуктивного виробництва і послуг. В результаті, країни з середнім рівнем доходу поступаються в традиційних секторах іншим країнам, що розвиваються, де рівень заробітної плати є нижчим. З іншого боку, країни з середнім рівнем доходу не можуть конкурувати з економіками з високим рівнем доходів, де продуктивність і технологічний розвиток набагато вище. Збільшення продуктивності та конкурентоспроможності сектора послуг буде займати центральне місце, оскільки послуги є вагомим внеском для підвищення інновацій та продуктивності у всіх секторах економіки.

У цьому контексті міжнародна торгівля та інтеграція в сфері послуг також відіграють ключову роль. Торгівля послугами може сприяти створенню можливостей для країн у розширенні присутності своїх послуг в тих секторах, де вони мають порівняльні переваги, створюючи тим самим робочі місця,

сприяючи зростанню і отриманню іноземної валюти. Таким чином експорт послуг може бути важливою частиною стратегії зростання країни, що розвивається. Торгівля послугами може суттєво поліпшити економічні показники, посилюючи конкуренцію, досвід міжнародної практики, залучаючи передові технології і інвестиційний капітал. Відкритість для іноземних, в тому числі регіональних, постачальників послуг може принести більш якісні послуги для вітчизняних споживачів за зниженими цінами, тим самим стимулюючи підвищення продуктивності і конкурентоспроможності вітчизняних підприємств за рахунок зниження їх виробничих витрат.

З точки зору торгівлі послугами, експорт АСЕАН зріс з 135,2 млрд. дол. США у 2006 році до 301,7 млрд. дол. США у 2015 році, або в середньому на 9,9% щорічно. У той же період, імпорт послуг АСЕАН збільшився з 158,5 млрд. дол. США до 308,8 млрд. дол. США або в середньому на 8,2% щорічно. Отже за останнє десятиріччя експорт збільшився у 2,23 рази, а імпорт у 1,95 рази, що свідчить про стійку тенденцію до зростання (див. Рис. 1). Варто відзначити зниження обсягів торгів протягом 2008-2009 років, на які припала глобальна економічна криза. Станом на 2015 рік частка регіону від світового експорту послуг складає 6,3%, та 6,7% від імпорту, що робить його одним з основних центрів торгівлі послугами [3].

Рис. 1 Експорт та імпорт послуг АСЕАН у 2006-2015 рр., млрд. дол. США

Джерело: Міжнародний торговельний центр (ІТС)

Варто відзначити, що протягом 2010-2015 років, країни-члени АСЕАН експортували в середньому 18,6% від усіх послуг іншим країнам-членам, а імпортували близько 18,1% з інших країн-членів.

Туристичні, транспортні та інші бізнес-послуги домінують в експорті та імпорті послуг АСЕАН. Розглядаючи експорт окремо, то перше місце займають туристичні послуги, в той час як в імпорті переважають транспортні послуги. Якщо лідируючі три складових зовнішньої торгівлі послугами стали, то починаючи з четвертого по рейтингу місця починається різниця, де в експорті посідають фінансові послуги, в той час як в імпорті збори за використання інтелектуальної власності. Крім того, на сектор послуг було залучено значний обсяг прямих іноземних інвестицій (ПІІ) за останнє десятиліття, що досягнули майже 50 відсотків від загального потоку ПІІ в АСЕАН.

В розрізі окремих країн, очевидно, що більшу частку експорту послуг генерує Сінгапур, на який за останнє десятиріччя припадало в середньому 46% від загального обсягу експорту [3].

Список використаних джерел

1. Спільний звіт Секретаріату АСЕАН та Світового Банку з інтеграції послуг в АСЕАН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.asean.org/storage/images/2015/November/asean-services-integration-report/ASEAN_Services_Integration_Report.pdf.

2. Огляд економічного співтовариства АСЕАН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.asean.org/asean-economic-community/>.

3. Служба статистики Міжнародного торговельного центру [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.intracen.org/itc/market-info-tools/trade-statistics/>.

«М'ЯКА» СИЛА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

«М'яка» сила є одним з ключових аспектів міжнародного впливу Великої Британії і використовується для досягнення бажаних зовнішньополітичних цілей і просування позитивного образу країни за кордоном.

Успіх британської «м'якої» сили пов'язаний з поширенням і популярністю англійської мови, історичними зв'язками з багатьма народами в силу історії і мультикультурності британського суспільства, престижністю британської освіти, а також важливою роллю Великої Британії в світовій історії та культурі. Велика Британія має в своєму розпорядженні істотний набір матеріальних і нематеріальних активів «м'якого» впливу. Країна по праву вважається «культурною наддержавою», з багатою культурною та природною спадщиною, найдовшою історією парламентської демократії, і вагомим списком провідних світових мислителів, вчених і літераторів. Система вищої освіти у Великобританії займає перші позиції в світі і привертає десятки тисяч іноземних студентів щороку. Глобальне охоплення *BBC* також відіграє важливу роль в просуванні іміджу Великобританії за кордоном. Британська Рада працює з більш ніж 30 мільйонами людей по всьому світу, досягнувши майже 600 мільйонів людей через цифрові ЗМІ, радіо і телебачення. Важливим інструментом «м'якої сили» Великобританії є її проактивна позиція в рамках міжнародних мережевих структур та інститутів.

Британська дипломатична служба має вагому міжнародну репутацію і є однією з найбільш розгалужених у світі. Діюча мережа посольств і консульств в понад 85% країн і місій світу має великий потенціал впливу і одночасно використовується як фундамент для будівництва комерційних та бізнес мереж. Торгова дипломатія Великобританії стає одним із пріоритетів зовнішньої політики країни.

---

* Доцент кафедри міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Велика Британія є світовим лідером в області науки, технологій, медицини, енергетики та творчих індустрій. Британські компанії є лідерами в області інновацій, наукових досліджень і розвитку нових технологій, елітних товарів і послуг.

Ефективним інструментом «м'якої» сили Великої Британії є політика сприяння міжнародному розвитку (СМР) – основний інструмент надання країнам фінансової, технічної, гуманітарної та іншої допомоги, яка має сприяти соціально-економічному розвитку держав-реципієнтів, врегулювання кризових ситуацій, що виникають внаслідок стихійних лих та/або міжнародних конфліктів. Англійська модель сприяння міжнародному розвитку визнана однією з найбільш ефективних у світі, а основний механізм її реалізації – Міністерство міжнародного розвитку Великобританії – «найкращим в світі агентством з розвитку» [1].

Політика «м'якої» сили Великої Британії централізовано координується державою, але велика частина ресурсів залишається не залежними від уряду, що надає їй певної міцності. Неурядові та квазіавтономні неурядові організації, вільні від політичного впливу та з прозорими механізмами підзвітності й оцінки результатів, дозволяють реалізувати політику «м'якої» сили найбільш ефективно. Однак, в певних галузях британський уряд все ж інвестує в людей і організації, які відіграють не останню роль у створенні взаєморозуміння між країнами та сприяють обміну інформацією та ідеями.

Комітет з «м'якої» сили і впливу Великобританії (*The Committee on Soft Power and the UK's Influence*), створений в Палаті лордів у 2013 році, забезпечує високу підзвітність і прозорість реалізації політики «м'якої» сили, а його основним завданням є аналіз ефективності «м'якої» сили Великобританії в контексті просування національних інтересів і престижу країни [2].

Таким чином, Велика Британія має достатній потенціал для збереження і посилення міжнародного впливу через інструменти «м'якої» сили, незважаючи на те, що стикається з низкою викликів: вихід країни з Європейського союзу; недостатньо активна взаємодія Британії з «мережевими структурами

майбутнього», такими як Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), Африканський союз, ліга Арабських держав; обмеження повноважень і можливостей посольств по здійсненню політики «м'якої сили» за кордоном; жорстка візова політика країни, що створює проблеми для розвитку культурної дипломатії, туризму, академічних обмінів тощо.

Список використаних джерел

1. Barder O. Reforming Development Assistance: Lessons from the UK Experience [Електронний ресурс] / O. Barder. – L.: The Center for Global Development, 2005. – Режим доступу: http://www.cgdev.org/files/4371_file_WP_70.pdf.

2. The Committee on Soft Power and the UK's Influence [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.parliament.uk/soft-power-and-uks-influence>.

ПРОГРАМНІ АСПЕКТИ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ

Для України необхідність реалізації тих чи інших форм публічної дипломатії пов'язана з декількома чинниками. По-перше, перед Україною після здобуття незалежності, як і перед іншими колишніми радянськими, а також югославськими республіками, стояла задача формування своєї ідентичності та забезпечення своєї впізнаваності, адже як незалежна держава Україна фактично виникла заново, навіть якщо брати до уваги попередні періоди державності. Іншими словами, необхідно було забезпечити іноземні аудиторії певною базовою інформацією, т.зв. «фоновими знаннями» про Україну, які б могли забезпечувати, проводячи аналогії із масовими комунікаціями, ефект праймінгу, коли певні згадування про Україну активуватимуть у свідомості людей певні схеми, викликати певні асоціації, а відтак скеровуватимуть у потрібному руслі увагу та впливатимуть на інтерпретацію інформації про Україну та на реакцію на цю інформацію. По-друге, реалізація стратегії публічної дипломатії разом із іншими комунікативними засобами, зокрема, національним брендингом, могли б забезпечити певну підтримку серед зарубіжних аудиторій зовнішньополітичних акцій України, що особливо є актуальним, зокрема, в контексті реалізації євроінтеграційної політики України та у нинішніх умовах воєнної агресії з боку Росії.

Аналізуючи нормативні аспекти публічної дипломатії України, необхідно насамперед зауважити, що як окремий вектор зовнішньополітичної стратегії вона ніколи не виділялася. Але водночас у державних програмних документах з проблем формування позитивного іміджу України елементи публічної дипломатії були все ж присутні. Так, серед завдань Державної програми забезпечення позитивного міжнародного іміджу України на 2003-2006 роки були присутні завдання «пропагування та поширення інформації про здобутки

---

* К. політ. н., доцент, доцент кафедри міжнародних відносин та суспільних комунікацій Університету економіки та права «КРОК» (м. Київ).

української культури, духовні цінності нашого народу; сприяння проведенню культурного обміну, міжнародному туризму» та проведення комплексної інформаційно-пропагандистської політики з метою забезпечення і підтримання позитивного ділового та інвестиційного іміджу України» [1]. Серед завдань наступної програми – Державної цільової програми формування позитивного міжнародного іміджу України на період до 2011 року зазначено «формування іміджу українців як представників високоосвіченої європейської нації, яка має глибоке історичне коріння, визнані у світі високі досягнення в освіті, науці, культурі, спорті» [2]. Варто зауважити, що у цій програмі суттєво більша увага була приділена використанню медійного потенціалу. Цікавим елементом Програми, що має безпосереднє відношення до публічної дипломатії, є передбачений в рамках реалізації завдання «Формування іміджу українців як представників високоосвіченої європейської нації, яка має глибоке історичне коріння, визнані у світі високі досягнення в освіті, науці, культурі, спорті» такого заходу як створення інформаційної продукції іноземними мовами про Україну для зарубіжної молодіжної аудиторії, а також сприяння відвідуванню нею України.

У 2011 році Комітет з питань формування міжнародного іміджу України Громадської ради при МЗС України запропонував Концепцію Державної цільової програми формування позитивного міжнародного іміджу України на 2012-2014 роки [3]. Однак подальшого розвитку цей документ мав. Також необхідно зауважити, що зазначена концепція фактично лише повторювала Концепцію Державної цільової програми формування позитивного міжнародного іміджу України на 2008-2011 роки, на основі якої була розроблена згадувана Державної цільової програми формування позитивного міжнародного іміджу України на період до 2011 року.

11 жовтня 2016 року український уряд затвердив Концепцію популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі, розроблену Міністерством інформаційної політики України. У документі серед цільових аудиторій, на які мають бути спрямовані заходи із

просування інтересів України, зазначені студенти та викладачі, підприємці, подорожні та шукачі пригод, вчені та дослідники, інвестори, творчі люди. Крім того, реалізація концепції передбачає залучення громадських неурядових організацій та експертів для реалізації проектів за визначеними цією Концепцією напрямками [4].

Таким чином, на сьогоднішній день ще не можна говорити про присутність публічної дипломатії як інтегрального елемента зовнішньополітичної стратегії України. Але має місце усвідомлення необхідності включення її елементів задля забезпечення просування інтересів України на світовій арені.

Список використаних джерел

1. Державна програма забезпечення позитивного міжнародного іміджу України на 2003-2006 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 15 жовтня 2003 року № 1609 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1609-2003-п>.

2. Державна цільова програма формування позитивного міжнародного іміджу України на період до 2011 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 3 червня 2009 р. № 554 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/554-2009-п>.

3. Проект Концепції Державної цільової програми формування позитивного міжнародного іміджу України на 2012-2014 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk-ua.facebook.com/permalink.php?story_fbid=351678821514458&id=34836822851.

4. Концепція популяризації України в світі. Просування інтересів України [Електронний ресурс] // Міністерство інформаційної політики. – 2016. – Режим доступу: http://mip.gov.ua/files/pdf/MIP_Pop_Ukr_04.pdf.

ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ БРЕНДУ БІЛОРУСІ

Бренд країни є базовим елементом її стратегічного капіталу. Він впливає на всі сторони функціонування держави як суб'єкта міжнародних відносин, як економічного гравця в системі глобальної конкуренції, як об'єкта для інвестицій, як політичного гравця на світовій арені тощо. В наш час провідні країни світу використовують технології національного брендингу для управління сприйняттям країни з метою сприяння просуванню власних інтересів на міжнародній арені. Перевагою використання брендингових технологій є те, що вони можуть принести користь не лише державам-світовим лідерам, а й менш розвиненим країнам, які не можуть напряму конкурувати з великими, більш потужними країнами.

Можна виділити декілька ключових особливостей ситуації, в якій опинились країни ЦСЄ у цьому контексті. По-перше, міжнародні та регіональні «ринки» освітніх та туристичних послуг, залучення інвестицій, промислових та продовольчих товарів на той момент, коли посткомуністичні країни на них увійшли, вже були досить висококонкурентними, що потребувало й досі потребує від цих країн серйозних зусиль та креативних підходів. По-друге, зазначена конкуренція мала й має місце не лише із західноєвропейськими країнами, але й між собою. По-третє, для успішного конкурування країнам ЦСЄ необхідно було провести серйозну роботу над модернізацією промисловості та сфери послуг, адже за брендинговою (іміджевою, маркетинговою) кампанією повинні стояти якісні товари та послуги. Окрім зазначених факторів, формування бренду Білорусі значною мірою визначається диктаторським режимом О. Лукашенка, який спричинив негативне ставлення до країни з боку західного світу, а відтак – і до її брендингових (іміджевих) ініціатив.

У Білорусі Президентською адміністрацією з метою розробки програми

---

* Асистент кафедри міжнародних відносин та суспільних комунікацій Університету економіки та права «КРОК» (м. Київ).

державного маркетингу Білорусі в липні 2008 року було підписано річний контракт з лордом Т. Беллом, головою британської PR-агенції «*Bell Pottinger Group*», який запропонував бренд-стратегію для Білорусі. Контракт передбачав проведення двох кампаній – інформаційної та маркетингової. Метою інформаційної кампанії було «донести більш достовірну уяву про Білорусь на противагу образу, створеному у світових ЗМІ». Маркетингова кампанія була покликана сприяти підвищенню інвестиційної привабливості країни. Проте через рік контракт не був продовжений [1]. У деяких джерелах зазначалося, що причиною припинення співпраці стало те, що офіційний Мінськ був незадоволений тим, як *Bell Pottinger Group* провела кампанію по поліпшенню іміджу Білорусі і Олександра Лукашенка в країнах Євросоюзу [2].

31 грудня 2008 року прем'єр-міністр Білорусі С. Сидорський підписав розпорядження «Про створення міжвідомчої робочої групи для вироблення плану дій з розвитку державного маркетингу Республіки Білорусь». Групу очолював заступник міністра закордонних справ А. Євдоченко. До робочої групи увійшли 14 осіб, 5 з яких були представниками недержавного сектору. Робочою групою був розроблений «План дій з розвитку державного маркетингу Республіки Білорусь у 2009–2010 роках» [1; 3]. Відомості про подальшу долю проекту уривчасті, відомо, що проект Плану був представлений уряду країни, зокрема, на неофіційному інтернет-ресурсі доступний документ, в якому зазначено, що він був представлений А. Євдоченком на засідання уряду Республіки Білорусь 26 січня 2009 року [4]. Варто зауважити, що в цьому документі основний акцент в іміджевий стратегії Білорусі зроблений на просуванні інвестиційної привабливості країни.

У вересні 2009 року у ЗМІ з'явилась інформація, що інша британська компанія – Інститут державних ідеологій (*Institute for State Ideologies, INSTID*) – веде перемовини з приводу підписання контракту на формування іміджу країни [5]. Зокрема, у 2012 році було офіційно оголошено, що INSTID буде займатись розробкою бренду білоруської столиці Мінська [6].

Крім того, у Білорусі починаючи з 2010 по 2014 рік проводилися

міжнародні форуми під назвою «Імідж Республіки Білорусь», присвячені різним аспектам розбудови іміджу та брендингу країни, її міст та регіонів [7].

Таким чином, можна стверджувати, що брендингові зусилля Білорусі не мають ані системного, ані цілеспрямованого характеру. Враховуючи характер політичного режиму держави, є підстави стверджувати, що головною причиною є відсутність політичної волі керівництва країни активно задіювати комунікативний інструментарій із просування бренду країни, зокрема, з метою підтримки національних інтересів за кордоном.

Список використаних джерел

1. Как лорд Белл спасал репутацию Беларуси [Электронный ресурс] // Белорусские новости. – 13 декабря 2012. – Режим доступа: http://naviny.by/rubrics/politic/2012/12/13/ic_articles_112_180205.

2. Кто выиграл грант на разработку бренда Минска [Электронный ресурс] // Наша ніва. – 10 сентября 2012. – Режим доступа: <http://nn.by/?c=ar&i=79816&lang=ru>.

3. Почему у белорусов не получается создать положительный имидж страны? [Электронный ресурс] // Tut.by. – 17 февраля 2012. – Режим доступа: <http://news.tut.by/society/274359.html>.

4. План действий по развитию странового маркетинга Республики Беларусь в 2009-2010 годах. Представлен А. А. Евдоченко на заседании 26 января 2009 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://refdb.ru/look/3263988.html>.

5. Лорду Беллу нашли замену? [Электронный ресурс] // Хартия'97. – 3 сентября 2009. – Режим доступа: <http://charter97.org/ru/news/2009/9/3/21635/>.

6. Сможет ли Беларусь «подкорректировать» свой имидж с помощью INSTID? [Электронный ресурс] // Бизнес лидер. – 20 августа 2012. – Режим доступа: <http://charter97.org/ru/news/2009/9/3/21635/>.

7. Открытый профессиональный интернет-проект «Имидж Республики Беларусь» [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.imagebelarus.by/>.

АВТОРИТАРНІ РЕЖИМИ ТА ВІРТУАЛЬНИЙ ПРОСТІР: ВЗАЄМОДІЯ ТА АДАПТАЦІЯ

Разом із поступовим набуттям Інтернетом статусу глобальної мережі поширювалися сподівання на те, що він зіграє вирішальну роль у процесі поширення демократичних ідеалів та цінностей на весь світ. Твердження вчених, політиків та громадських діячів щодо віртуального простору, як посібника у боротьбі із тиранією, засобу підриву легітимності авторитарних режимів та створення відкритого, демократичного суспільства, мали майже аксіоматичний характер, та тривалий час не ставилися під сумнів. Проте вже давно зрозуміло, що авторитарні режими із різним успіхом, але адаптувалися до викликів та загроз, що несе з собою віртуальний простір, та навіть навчилися використовувати Інтернет для власних цілей.

Дійсно, хоча всесвітня мережа й несе певну загрозу для світових автократій, надаючи населенню доступ до найрізноманітнішої інформації та ставлячи під сумнів доктрини правлячих партій, за умови виваженого та комплексного підходу недемократичний режим може поставити можливості віртуального простору собі на службу одразу по декільком напрямкам.

По-перше Інтернет – це джерело інвестицій та можливість створення робочих місць для найбільш обізнаних та прогресивних верств населення. В багатьох країнах із авторитарною формою правління електронна комерція є одним із найважливіших джерел поповнення державного бюджету, до того ж сприяючи ліквідації так званого «*digital divide*» – соціальної та економічної нерівності, що існує між найбільш технологічно розвиненими та найбільш відсталими регіонами тієї чи іншої країни. По друге, Інтернет сприяє кращому виконанню типового для авторитарного режиму суспільного договору – соціальна захищеність в обмін на обмеження прав та свобод. Такі держави, як

---

* Аспірант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Донецького національного університету ім. В. Стуса (м. Вінниця).
Науковий керівник: к. і. н., доц. Чарських І. Ю.

Китай чи Сінгапур, слугують прекрасним прикладом розвитку електронного управління та встановлення зворотного зв'язку між правлячими органами та громадянами країни. По третє Інтернет надає широкі можливості для політичної мобілізації населення. Особливо успішно цим користуються мусульманські країни, адаптувавши старий принцип ісламу – Хісба, або відповідальність, прихильники якого проголошують девіз «Долучайся до хорошого, та заперечуй погане» [1]. Користуючись цим девізом тисячі волонтерів у країнах Близького Сходу присвячують свій час відстеженню та блокуванню доступу до контенту, що вважається непристойним або шкідливим із політичної точки зору.

При цьому зрозуміло, що під впливом інтернет-активістів та дисидентів народ може мобілізуватися й проти діючого режиму. Тож до яких заходів вдаються правлячі круги, щоб скористатися перевагами, що надає Інтернет, не ставлячи при цьому під загрозу свою владу? Тут є декілька можливих стратегій дії.

Далеко не всі держави використовують механізми інтернет-цензури для встановлення повноцінного контролю над діяльністю національного сегменту Інтернету. Для багатьох з них важливими є тільки окремі теми. Наприклад, Сінгапур переважно концентрує свої зусилля на протидії розповсюдженню порнографічного контенту. Саме в цьому напрямку ведеться найбільш систематична робота, постійний збір даних та фільтрація неблагонадійних в цьому відношенні сайтів. При цьому певні західні експерти вважають, що розвинена система фільтрації порнографії використовується владою Сінгапуру як попередження іншим порушникам спокою національного інтернет-простору та механізм заохочення само цензури [2].

Часто усі закони та позаконні методи, що доступні державі для здійснення контролю над Інтернетом, перебувають у такому собі «дрімотному» стані, рідко та неохоче застосовуючись до певного важливого моменту. Частіше за все таким «моментом» стають чергові вибори. Спектр заходів, що застосовуються, може бути найрізноманітнішим. Це й вимоги шпигування за

відвідувачами інтернет-кафе, й арешти та фізичний напад на онлайн-активістів, й навмисне погіршення якості інтернет-зв'язку, а також хакерські та *Ddos*-атаки на сайти опозиційних партій.

Органи влади деяких країн вважають за краще здійснювати фільтрацію контенту на регіональному, а не національному рівні. Такий підхід більш ефективний з багатьох причин. По-перше регіональна фільтрація привертає менше уваги ЗМІ та її простіше приховати. Тут також можна протестувати ті методи фільтрації, які поки що небажано тестувати у масштабі цілої країни, як це робилося в Росії [3].

Отже, для того, щоб Інтернет став дійсно ефективним зряддям демократизації та примусу авторитарних режимів до більш уважного ставлення до прав і свобод людини, треба вжити цілу низку заходів. Вирішальну роль тут матиме позиція провідних інтернет-корпорацій та їх готовність або неготовність співпрацювати із тими урядами, що проводять репресивну політику щодо віртуального простору. На наш погляд, участь активної частини громадського суспільства у процесі моніторингу та блокування шкідливого контенту, а також створення певного механізму нагляду за діяльністю урядових структур та, в першу чергу, ІТ-корпорацій, є ключовими факторами тиску на авторитарні режими у віртуальному просторі.

Список використаних джерел

1. Noman H. In The Name Of God: Faith-based Internet Censorship in Majority Muslim Countries / Helmi Noman. – Cambridge: The MIT Press, 2011. – 14 p.

2. Zittrain J., Palfrey J. Internet Filtering: Politics and mechanisms of control / Jonathan Zittrain, John Palfrey // Access Denied. The Practice and Policy of global Internet Filtering. – Cambridge: The MIT Press, 2008. – Pp. 29-57.

3. Greenberg A. Russia's Slick Internet Repression Makes China's Look Clumsy By Comparison [Електронний ресурс] /Andy Greenberg // Forbes. – 2010. – Режим доступу: <http://www.forbes.com/sites/firewall/2010/05/19/russias-slick-internet-repression-makes-chinas-look-clumsy-by-comparison/#679abf0d17ef>.

ПЕРСПЕКТИВИ ЛІДЕРСТВА США В СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ 2015 РОКУ

У лютому 2015 р. Президент США Б. Обама представив Конгресу нову Стратегію національної безпеки (СНБ). Вона є другим і останнім офіційним і обов'язковим документом після СНБ США 2010 р., що відображає стратегічне бачення демократичною адміністрацією сучасного світового порядку, а також місця і ролі США в ньому. Успіхи демократичної адміністрації, що представлені в ній позиціонуються як вектор подальшого розвитку країни. При цьому вийшла швидше адаптація першої Стратегії Обами 2010 р. до міжнародних умов, що змінилися, ніж нове стратегічне бачення. Вона повністю побудована на концепції, сформульованій в 2010 р., ключові моменти якої не зазнали істотних змін. СНБ США 2010 р. виявилась концепцією національного оновлення і повернення США до глобального лідерства. Стратегія була націлена на вибудовування основ американської сили і глобального впливу. В її основі покладена ідея «розумної сили», що представлена адміністрацією Б. Обами в 2009 р., яка передбачала, що сила і вплив у світі починаються з оновлення всередині країни. Саме так Б. Обама поклав в основу стратегії національної безпеки всі основні соціальні пріоритети свого президентства – сильна економіка, доступна освіта і охорона здоров'я, енергетична безпека, інновації [1].

У СНБ США 2015 р. повністю збережено ідею внутрішньої сили як основи глобального впливу. При цьому формулювання «розумна сила» в тексті відсутнє, так само як і будь-які її варіації, що зустрічалися в попередньому документі. У даній Стратегії взагалі немає концептуальної частини, всі розділи присвячені окремим аспектам реалізації концепції, сформульованій у СНБ США 2010 р. Основна ідея документа незмінна – глобальне лідерство США.

---

*Здобувач кафедри міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: д. політ. н., проф. Рижков М. М.

Однак на відміну від СНБ США 2010 р., яку можна назвати стратегією планованого лідерства, СНБ США 2015 р. є стратегією лідерства, що реалізується. В ній американське лідерство представлено як основа глобальної стабільності і безпеки. СНБ 2015 р. вже не відповідає на питання «бути чи не бути» США глобальним лідером, вона являє бачення того, як це лідерство реалізується зараз і як буде реалізовуватися в майбутньому [1].

Стратегія національної безпеки 2015 р. зобов'язує Сполучені Штати захищати і відстоювати свої національні інтереси за рахунок сильного і стійкого лідерства. У ній викладаються принципи та пріоритети щодо використання американської сили і впливу в світі. Висунуто модель американського лідерства, що заснована на економічних і технологічних перевагах і цінностях американського народу. У ній підтверджується відданість США своїм союзникам і заявляється про готовність стримати і розгромити можливих супротивників. У стратегії йдеться про роль американського лідерства в рамках заснованого на правилах міжнародного порядку, який працює найкращим чином тоді, коли повноваженнями і владою наділяються громадяни, відповідальні держави, а також ефективні регіональні та міжнародні організації. США має величезний, що перевершує всі інші країни потенціалом, що дозволяє їй адаптуватися і відновлюватися після невдач і труднощів. Ключовим елементом сили США є єдність і впевненість в тому, що американське лідерство залишиться «непорушним» [2].

Дослідження послань президента Б. Обама до конгресу США 2012-2015 рр., за оцінками експертів, свідчить, що США як глобальна держава й надалі відіграватиме вирішальну роль у світовій політиці, а концептуальне і прикладне забезпечення політичних і безпекових стратегій США, які впливають на міжнародну політику, є невід'ємною складовою геополітичних інтересів Америки [3].

Наразі варто зазначити, що нова стратегія глобального лідерства може бути реалізована через збереження провідних позицій США в основних міжнародних інститутах – ООН, МВФ, СОТ, НАТО та ін. Управління

регіональними процесами та організацію особливих двосторонніх зв'язків з провідними державами світу, що не входять у військово-політичні союзи під егідою США – Китаєм, Індією і Росією, що виключило б, або максимально ускладнило, появу рівного за потужністю США центру сили або зближення цих держав на антиамериканських позиціях.

Однак, стратегія лідерства США піддається все більшій критиці. Зазначається, що спроби одноосібно вирішувати глобальні військові, економічні та ідейно-політичні проблеми стали причиною «перенапруги» сил США і втрати ними домінуючої ролі в глобалізаційних процесах. Крім інтеграційної складової, в умовах глобалізації став чітко проявлятися дезінтеграційний вектор – регіоналізація світової економіки і політики. Виникла потенційна загроза лідерству США в світовій економіці. До початку третього року війни в Іраку статус світового морального лідера, який дістався США після розпаду Радянського Союзу, було остаточно втрачено. Виникла потреба у формулюванні нової стратегії США. Американські політологи запропонували нове бачення стратегії глобального лідерства: оголосити світ «безполосним» і, взявши під контроль ключові з ресурсної та стратегічної точки зору регіони планети, фактично повернути собі важелі глобального управління. Головною метою оголошується поширення свободи і ліберальної демократії.

Список використаних джерел

1. Журавлева В. Ю. Эволюция подходов администрации Обамы к обеспечению национальной безопасности [Электронный ресурс] / В. Ю. Журавлева // Институт мировой экономики и международных отношений имени Е. М. Примакова. – 06.04.2015. – Режим доступа: http://www.imemo.ru/index.php?page_id=502&id=1602&ret=640.

2. National Security Strategy 2015 [Електронний ресурс] / Washington D. C.: The White House. – May 2015. – Режим доступа:

https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy.pdf.

3. Макаренко Є. А. Геополітичний вимір президентських послань конгресу США: 2012-2015 роки [Електроний ресурс] / Є. А. Макаренко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Серія міжнародні відносини. – 2015. – Режим доступу: http://www.journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2501.

СПРИЙНЯТТЯ УКРАЇНИ ЯК МІЖНАРОДНОГО АКТОРА В ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЇЇ ІМІДЖУ

Феномен іміджу сьогодні досліджують і розробляють в багатьох наукових і практичних сферах. Першими з іміджем почали працювати зарубіжні економісти й підприємці. Зокрема, американський економіст К. Боулдінг в 1960-х роках увів в обіг поняття «імідж» і обґрунтував його необхідність для ділового успіху [1].

В рамках загальної і соціальної психології в цьому напрямку проводилися наукові дослідження, результати яких лягли в основу вивчення й формування іміджів представників професійної й громадської діяльності: військових, державних службовців, викладачів і т. д.

Закони ринку й економічних відносин змушують підприємства, організації й установи займатися своїми іміджевими стратегіями, спираючись на такі галузі знання, як маркетинг, економіка, PR. Розробка слогана, символіки й у цілому корпоративного іміджу є одним із ключових факторів позиціонування компанії на ринку та просування пропонованого товару або послуги – брендінга.

Серед дослідників не існує єдності в розумінні явища іміджу. Вчені пропонують різні його визначення, пропоную деякі з них:

- безпосередньо або навмисно створюване візуальне враження про особистість і соціальну структуру [2], врешті, державу як цілісність;
- спрощення реальності, яка описується [3], що в українському випадку останнім часом на міжнародній арені проявляється у концентрації інформації про кризові явища;
- специфічна єдність типових ознак, що керують індивідуальною, груповою й масовою свідомістю [4].

---

*Аспірантка кафедри міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: д. політ. н., проф. Рижков М. М.

В умовах інформатизації міжнародних політичних процесів і активного використання інформаційних технологій для раціонально сконструйованих уявлень, вражень, репутацій, думок і образів про державу, суспільство, владу своєї чи іноземної держави підходить слово іноземного походження «імідж».

В українському випадку дуже значимим є апріорний імідж, тобто думка про об'єкт, що формується, як правило, без усякої інформації (імідж-формуючої) про об'єкт. Приміром, коли йдеться про Україну, то нерідко маємо справу з апріорним сприйняттям її за кордоном як держави, вкрай залежної від Росії, такої, що здобула свою незалежність випадково тощо.

Апостеріорний імідж – імідж, що виник у результаті сприйняття людьми певних характеристик якого-небудь об'єкта [5]. Щодо України такий імідж формується у світі переважно через публікації та аналітичні матеріали, які готуються російськими і західними фахівцями і журналістами.

Залежно від характеру одержання імідж-формуючої інформації можна розрізнити первинний, вторинний і наведений іміджі.

Первинний імідж про Україну виникає як думка про неї, що з'явилася при безпосередньому сприйнятті тих або інших характеристик об'єкта, яким найчастіше буває влада. Вторинний імідж тут виникає, коли носії думки про об'єкт (Україну) починають самі або через засоби масової інформації поширювати свою думку серед громадян інших держав. Так, вторинний імідж виникає в результаті буквального сприйняття вже не самого об'єкта (прототипу іміджу), а його образу. Наведений імідж може виникати внаслідок впливу на аудиторію іміджу лідера думки [5].

До програмно-інституціонального забезпечення державного іміджу України, на мою думку, можна віднести програми іміджування окремих міст та територій.

Дослідження «*Bohush Communications*» стосувалося іміджування України в цілому, оскільки неперспективний імідж України в світі впливає на просування держави до ЄС, НАТО, на отримання міжнародної допомоги в умовах фінансової кризи, на забезпечення національних інтересів у світі.

З'ясування можливостей та загроз для позитивного іміджу України виявило велику кількість можливостей сформувати позитивний імідж для України. Водночас, проблеми щодо брендування та іміджування держави виникають через відсутність ефективної державної політики, стратегічного бачення, системного підходу і, головне, політичної волі владних інститутів для реалізації численних іміджевих програм [6].

Таким чином, проблема програмно-інституціонального забезпечення іміджування України полягає в малоефективності існуючих державних програм та конкретної практики державних інституцій. Проблемою іміджування також є відсутність єдиного базового документу, який визначає брендінгову стратегію країни. Натомість низка різних документів, які підпорядковані іншим цілям та завданням, містить окремі положення про іміджування та брендування, які виступають похідними від інших потреб держави. Більшість положень існуючих програм спрямовані на формування міжнародного іміджу України, проте в жодній з них не визначається необхідність формування оригінального іміджу України як всередині самої країни, так і за кордоном. Вважаю доцільним наголосити на необхідності чіткого позиціонування України в міжнародному інформаційному просторі, що досягається шляхом проведення єдиної, скоординованої інформаційної політики. Для утвердження позитивного державного іміджу України необхідно постійно створювати інформаційні приводи позитивного характеру, насамперед, щодо культурного, економічного та суспільно-політичного життя країни.

Список використаних джерел

1. Даниленко С. І. Інформаційно-роз'яснювальна робота / С. І. Даниленко // Українська дипломатична енциклопедія: у 2-х т.; [голова редкол. Л. В. Губерський]. – К.: Знання України, 2004. – Т. 1. – С. 561–562.

2. Губерський Л. В. Імідж України Міжнародний / Л. В. Губерський / Українська дипломатична енциклопедія: у 2 т. / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин. – К.: Знання України,

2004. – Т. 1. – 760 с.

3. Гуцал А. Украина-Россия: проблемы информационного взаимодействия [Электронный ресурс] / А. Гуцал // Российско-украинский бюллетень. – 1999. – № 2. – Режим доступа: http://www.niurr.gov.ua/ru/ukr_rus/bulletin_2/guzal.htm.

4. Панасюк А. Ю. Имидж: принципы классификации и основные виды // Имиджелогия-2006: актуальные проблемы социального имиджмейкинга: междунар. симпозиум по имиджелогии / [под ред. Е. А. Петровой]. – М.: РИЦ АИМ, 2006. – С. 200–209.

5. Журавлев Д. В. Образ, стиль, имидж / Д. В. Журавлев // Известия Академии имиджелогии / [под ред. Е. А. Петровой]. – М.: РИЦ АИМ, 2005. – Т.1. – С. 185–188.

6. Богданов Е. Н., Зазыкин В. Г. Психологические основы «Паблик рилейшенз» / Е. Н.Богданов, В. Г.Зазыкин. – СПб.: Питер, 2003. – 208 с.

МІЖНАРОДНІ МЕДІАКОМУНІКАЦІЇ ТА КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Гмирянська К.*

ЕКОНОМІЧНА СКЛАДОВА БЕЗПЕКОВОГО ВИМІРУ СУЧАСНИХ УКРАЇНО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИН

Актуальність теми доповіді продиктована сучасним станом україно-російських відносин, зокрема тими змінами, які відбуваються в економічному житті обох держав. За мету поставлено огляд ключових проблем економічного протистояння України і РФ та їх вплив на стан національної безпеки.

Взаємне економічне співробітництво в основному спирається на успадковану від СРСР виробничу базу, а також широкі соціальні комунікації. Нове виробництво, створюване на основі технологій з третіх країн, не формує розгалужених виробничо-збутових ланцюжків, які лежать в основі економічної інтеграції. Старі ж зв'язки поступово руйнуються під впливом імпортозаміщення та військово-політичного протистояння. Економічне протистояння України та Російської Федерації негативно впливає на стан національної безпеки нашої держави в цілому, так як взаємні торговельні санкції значно скоротили ринки збуту для ключових галузей економіки обох країн. В цьому контексті Україна прагне розширити доступ до зовнішніх ринків шляхом багатовекторного співробітництва [1].

Логічно, що політичні відносини між країнами, безумовно, позначаються на економічному розвитку України, яка прагне скоротити свою залежність від Росії в стратегічних для неї галузях економіки. Цей процес здійснюється в рамках довгострокових державних стратегій розвитку транспорту, енергетики, сільського господарства, окремих галузей машинобудування.

Особливу роль у відносинах між Росією і Україною має газова проблема. Для України питання імпорту газу з Російської Федерації перетворилося на

---

* Здобувач кафедри міжнародних медіакомунікацій та комунікативних технологій Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: д. політ. н., доц. Даниленко С. І.

питання збереження її суверенітету. З іншої сторони, для Росії це не тільки головне джерело фінансів, а й ключовий інструмент геополітичного впливу, яким вона активно користується протягом останнього десятиліття. Завдяки газовому клінч з Україною, Росія пішла на реалізацію крупних газотранспортних проектів в обхід нашої території. В результаті цього може кардинально змінитися географія транс'євразійських магістралей енергоносіїв. Критичні наслідки цих змін стануть зрозумілими в недалекому майбутньому, проте самі по собі ці процеси можуть спровокувати тектонічні зрушення у державотворенні України. Для нашої держави боротьба з газовим монополізмом РФ не тільки драйвер модернізації економіки та проведення глобальних реформ, а й засіб політичної мобілізації та консолідації суспільства. Для цього необхідно змінити договірно-правову базу україно-російських відносин, яка майже повністю була сформована за період з 1991 по 2013 роки. Однак, сучасні виклики та загрози, інтеграційний курс України вимагають серйозного перегляду цієї системи норм [2].

В цьому контексті важливу роль можуть зіграти Західні партнери України – ЄС та США, які можуть виступити каталізаторами тотального реформування та євроатлантичної інтеграції України, яка сьогодні обтяжена великою зовнішньою заборгованістю, відсталим науково-технічним базисом та виробничими потужностями, які потребують невідкладної модернізації. Варто підкреслити, що близьке сусідство України з Росією буде постійно створювати значну геополітичну напругу і лише чітка та скоординована співпраця з ЄС та НАТО зможе забезпечити необхідний рівень національної безпеки [3].

Список використаних джерел

1. Гарань О. В. Україна-Росія і провал імперського проекту / О. Гарань // Монографія. – К.: Стілос, 2011. – 258 с.
2. Договірно-правова база двостороннього співробітництва України з Російською Федерацією [Електронний ресурс] / Сайт Міністерства закордонних справ України. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/russia/ua/29162.html>.

3. Гайдуцький П. Україна і Митний Союз: проблеми інтеграції [Електронний ресурс] / П. Гайдуцький // Сайт інтернет-видання «Дзеркало тижня». – Режим доступу: http://zn.ua/columnists/ukraina-i-tamozhennyu-soyuz-problemy-integracii-119431_.html.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВИМІР ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ США

Останнім часом роль та значимість публічної дипломатії набирає стрімких обертів, зважаючи на загально визнаний факт того, що ефективно та вміло використання принципів публічної дипломатії здатне забезпечити реалізацію зовнішньополітичних цілей та задач, розширити сфери впливу, та підвищити імідж на міжнародній арені. Вагому роль у цій тенденції відіграє розвиток інформаційно-комунікативних технологій, що спричинив виникнення нового методу впливу з залученням новітніх засобів Інтернету.

Метою даної роботи є визначення особливостей використання інформаційних технологій в сфері публічної дипломатії США, що допоможе досягти загального розуміння здійснення зовнішньополітичної діяльності США.

Публічна дипломатія, будучи одним із методів впливу на погляди та установки іноземних громадян, зазнала трансформацій в результаті розвитку інформаційно-комунікативних технологій. Якщо раніше акцент робився на використанні радіо, телебачення, інформаційно-пропагандистської діяльності стосовно окремих груп, то зараз ядром практичної реалізації публічної дипломатії є використання інформаційних технологій, здебільшого мережі Інтернет. Публічна дипломатія США – це урядовий механізм, націлений на реалізацію зовнішньополітичних завдань США і включає в себе такі методи, як інформаційні проекти, освітні і культурні обміни, та проекти в мережі Інтернет [1].

Сучасні механізми реалізації публічної дипломатії США здійснюються в рамках цифрової дипломатії шляхом розміщення аудіовізуального контенту в мережі Інтернет, поширення у відкритому доступі літератури в цифровому форматі, моніторингу дискусій в блогосфері, розсилки інформації через

---

* Аспірант кафедри міжнародних медіакомунікацій та комунікативних технологій Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: д. політ. н., доц. Даниленко С. І.

мобільні пристрої, а також створення персоніфікованих сторінок урядовців в соціальних мережах.

Інформаційні аспекти публічної дипломатії США відображені в документі Держдепартаменту США «Державність 21 сторіччя». Згідно документу, стрімкий розвиток інформаційних технологій і значне зростання користувачів Інтернету в країнах, що розвиваються вимагають від США зміни методів зовнішньої політики і її переорієнтації на можливості сучасних інформаційно-комунікативних технологій [2].

Наступні онлайн сервіси виконують функцію підвищення ефективності зовнішньополітичної діяльності США:

- соціальна мережа «*Corridor*», що орієнтована на користування нею співробітниками Департаменту, надає можливість публікувати звіти про професійні досягнення, розширювати базу професійних контактів, ознайомлюватись з досвідом діяльності колег з інших країн, формувати групи та обговорення професійних тематик;

- блог *DipNote*, що має на меті цілеспрямований збір позитивних та негативних відгуків учасників дискусій, та подальший їх аналіз з метою оцінювання ставлення до США іноземної публіки;

- внутрішній блог *The Sounding Board* слугує платформою для співробітників Держдепартаменту для обговорення та впровадження інновацій в дипломатичну практику з можливістю отримати цільове фінансування;

- онлайн енциклопедія «*Diplopedia*», внутрішня інформаційна платформа Держдепартаменту США та база для обміну знаннями та досвідом щодо програм та діяльності в рамках Департаменту;

- пошуковий сервіс Держдепартаменту «*SearchState*» дозволяє співробітникам оперативно знаходити релевантну інформацію з внутрішньої бази [3].

США використовують інформаційно-комунікаційні технології для забезпечення власних інтересів закордоном. Так, в 1994 р радіостанція «Голос Америки» запустила власний сайт, де транслювалися аудіозаписи програм на

15 іноземних мовах, та були доступними для завантаження всіма охочими. Роком пізніше Інформаційне агентство США також створило офіційну сторінку в Інтернеті, зміст якої був направлений на роз'яснення зовнішньої політики американського уряду.

Активна діяльність також ведеться в соціальних мережах (*Twitter, Facebook, YouTube, Flickr, Instagram, Tumblr, Pinterest, Google*). Особливої уваги заслуговують віртуальні місії в країнах, де в США відсутнє офіційне представництво (Іран, Сомалі), що представляють собою веб-сторінки з відповідною дипломатичною інформацією.

Інформаційні елементи публічної дипломатії США також використовуються з метою запобігання міжнародним конфліктам. Так, в 2006 році була створена Команда по цифровій пропаганді (*Digital Outreach Team*) з метою протидії ідеології тероризму в арабському сегменті Інтернету. З моменту свого створення, команда провела вже понад 17 тисяч операцій в мережі та продовжує функціонувати в окремих проектах, наприклад, в інформаційній кампанії Аль-Каїди (2011) та Пакистану (2012) [4].

Звичайно, інформаційна складова публічної дипломатії не здатна замінити дипломатію в цілому, але вона надає можливість вийти за рамки традиційних кордонів, охопити більшу аудиторію та збільшити коло методик її здійснення. Використання інформаційних технологій в публічній політиці США дозволяє значно розширити спектр реалізації м'якої сили в рамках загальної зовнішньополітичної стратегії США, збільшити її спектр та масштаби впливу.

Список використаних джерел

1. Кубышкин А. И. Публичная дипломатия США: учеб. пособие для вузов. / А. И. Кубышкин, Н. А. Цветкова. – М: Аспект-пресс. – 260 с.
2. 21-st Century Statecraft [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.state.gov/statecraft/overview/>.
3. Major Programs of IRM's Office of eDiplomacy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.state.gov/m/irm/ediplomacy/c23840.htm>.

4. Digital Outreach Team (DOT) [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
<https://www.counterextremism.org/resources/details/id/410/digital-outreach-team-dot>.

КЛЮЧОВІ ПРИНЦИПИ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ НАТО

У даний час НАТО, як і країни Західної Європи та США починають докорінно переглядати свої погляди на форми і способи ведення військово-політичних протистоянь. Інформаційний простір все більше розглядається як сфера ведення бойових дій. При цьому постійно зростає вплив громадської думки і суб'єктивного фактору вищого керівництва на підготовку, планування, хід і результат військових операцій. Загальновідомо, що збитки, завдані противнику на ідеологічному фронті, можуть істотно перевищити пряму вигоду, отриману в ході військових дій.

В цьому контексті варто детально зупинитися на сучасних стратегічних комунікаціях НАТО, роль яких у сучасних міжнародних медіакомунікаціях виходить на перший план.

Тут доцільно пояснити, що НАТО розуміє під сучасним терміном «стратегічні комунікації». У першу чергу, з принципової точки зору, це світогляд, який базується на тому, що все, що ти говориш, робиш або не робиш, впливає на інформаційний простір, а через нього – на уми людей, на суспільство і соціальні групи. З огляду на це, стратегічні комунікації – це метод, що дозволяє одночасно використовувати всі можливі стратегії, щоб досягти поставлені цілі.

Проте є принципова різниця між пропагандою і стратегічними комунікаціями: у пропаганди немає моральних меж, тоді як для стратегічної комунікації це дуже важливо.

Ще одним важливим принципом стратегічних комунікацій НАТО є те, коли Альянс несе відповідальність за сказане та зроблене. Це можна назвати словом «відповідальність», а з цього випливає необхідність всю свою стратегію комунікацій базувати на правді [1].

---

* Здобувач кафедри міжнародних медіакомунікацій та комунікативних технологій Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: д. політ. н., доц. Даниленко С. І.

Яскравим ілюстратором принципів стратегічних комунікацій НАТО можна вважати Партнерство України та Північноатлантичного Альянсу у сфері стратегічних комунікацій, яке передбачатиме, але не обмежуватиметься досягненням таких цілей:

- розвиток спроможностей українських органів влади у галузі стратегічних комунікацій та усіх її складових на стратегічному і операційному рівнях шляхом надання консультативної і практичної підтримки;

- підтримка співпраці України з експертами, які мають відповідний досвід у галузі стратегічних комунікацій;

- сприяння розвитку в Україні культури стратегічних комунікацій на інституційному рівні, підтримка більш тісного співробітництва між неурядовими суб'єктами й розвитку їх спроможності здійснювати стратегічні комунікації в інтересах України;

- підтримка й досягнення найвищих стандартів точності та етики для забезпечення довіри до державної комунікативної політики [2].

Отже, стратегічні комунікації не просто новий напрямок інформаційних війн, а скоріше нова концепція ведення самих інформаційних протистоянь, прийнята в розвиток теорії інформаційних операцій, яка активно розроблялася у Сполучених Штатах Америки. Під нею розумівся комплекс заходів щодо цілеспрямованого впливу на військово-політичне керівництво, різні суспільно-політичні сили, міжнародні організації, тобто на так звану цільову аудиторію інших країн.

Підсумовуючи слід зауважити, що раціонально використовуючи інформаційні ресурси, можна керувати громадською думкою аж до зміни системи цінностей. Маніпуляції інформацією дозволяють навіть добитися ефекту, коли реципієнт «переплутає» військову перемогу з поразкою. Інформаційна перевага таким чином є необхідною умовою для досягнення перемоги в сучасній війні, однак, як ми бачимо НАТО відмовляється від такого підходу, відкидаючи його в сторону пропаганди [3].

Список використаних джерел

1. Панченко Ю. Глава НАТО Stratcom: Россия и ИГИЛ вдвоем атакуют ценности Европы [Электронный ресурс] / Ю. Панченко // Матеріали інтернет-видання «Європейська правда». – Режим доступа: <http://www.eurointegration.com.ua/rus/interview/2015/12/18/7042343>.

2. Дорожня карта Партнерства у сфері стратегічних комунікацій між Радою національної безпеки і оборони України та Міжнародним секретаріатом НАТО [Електронний ресурс] / Сайт Міністерства закордонних справ України. – Режим доступа: http://mfa.gov.ua/mediafiles/sites/nato/files/Roadmap_Ukr.pdf.

3. Колесов П. Ведение США информационных войн. Концепция «Стратегических коммуникаций» [Электронный ресурс] / П. Колесов // Live Journal. – Режим доступа: <http://ss69100.livejournal.com/1713642.html>.

**THE ROLE OF AUDIO-VISUAL MEDIA
IN THE INTERNATIONAL POLITICAL RELATIONS:
UNIVERSAL CODE ELEMENTS OF THE POLITICAL IMAGE**

Donald Trump had become a major topic on the news lately – even those who weren't paying attention to his antics before are at least vaguely informed of his political career nowadays, as presidential elections in the United States are what is usually called «a big deal». But a lot of people outside the USA may still feel that they were familiar with Trump before and in many cases they will be absolutely right and it might be, that it was not any kind of news coverage. For example, each winter holiday season in many countries movie «Home Alone 2: Lost in New York» (Dir. Chris Columbus, Written by John Hughes, 20th Century Fox, Hughes Entertainment, 1992) is something inevitable to see on television or elsewhere. In that movie future presidential candidate could be seen in a very small role (almost as himself), helping protagonist by giving him directions. And that's not the only time when Donald Trump was in the movie – his acting filmography has at least 20 appearances in movies and television series among with countless documentaries, a hit reality show, (which he produced and hosted) and even a softcore pornographic movie [2; 10].

What is of interest here is that Trump is not the only presidential candidate who had appeared in movies over the years – for example Senator John McCain had appeared in at least four movies [5]. Are there any reasons why serious presidential candidates are so eager to appear on the movie or television screen, even in bit parts on light-hearted comedy movies and shows? Maybe there are, maybe not, but we can theorize that such behavior might result in politicians familiarizing international audiences with themselves in an intricate way, those creating something of a passive, preventive international political communication, becoming much more prominent figures than they are today. Being a figure of pop-culture has some massive benefits.

---

* Аспірант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Донецького національного університету ім. Василя Стуса.
Науковий керівник: к. і. н., доц. Чарських І. Ю.

Is there any surprise in the fact that Trump has spent on his campaign much less than his rival Hillary Clinton (\$ 403.1 mln opposite \$ 795 mln) [3], considering the fact that his figure is all over the media, with hit TV Show «Gotham» (Developed by Bruno Heller, based on characters created by Bob Kane, Bill Finger and others, Primrose Hill Productions, DC Comics, Warner Bros. Television, 2014-) comparing arch-villain Oswald Cobblepot to Trump as the latter succeeds becoming the mayor with a rather familiar slogan «Make Gotham Save Again» [6; 8] and Japanese viral videos like «Spider-Man Ride Donald Trump Banana Car Candy Finger Family & more» gaining views on the Internet [7]. Considering that, despite being a villain, character of Cobblepot actually has a really big fandom (not to mention that he gets elected in the show), it might be paradoxically good publicity for Trump.

We have a habit to think of media attention as something led by news coverage, which, surely, could at least be theorized as a true fact of life. But works of fiction may also be a very crucial part of media coverage. And the obvious problem that arises here is that facts of real life are easily replaced by scripted works of fiction, which are, at best, a kind of mythology, somewhat based on the facts of real life. The problem is in the fact we cannot be certain to which extent such formation of digital era mythology could be bended and controlled. Even if it is, to some extent, it seems that processes of media formation in the internet are too chaotic to say for sure and the internet now is a main key to modern audio-visual media, not only holding some new formations on it's own, but also aiding the older formats of television and movies in any possible way, including unprecedented cataloguing of audio-visual media, provided by such resources as Internet Movie Database (IMDb) [4].

What IMDb essentially does is making anybody capable of providing information about audio-visual media (including, in many cases, that of their own creation) and considering that the website had recently hit a mark of 26 years and is still going strong, lack of attention it receives in scientific circles is rather puzzling, especially since unlike Wikipedia, which is mainly financed by donations, IMDb, being a part of mogul Amazon seeks for another kind of donations – verified

information and enthusiasm. IMDb had become not only a very strong part of industry on the international scale, but also an instrument of civilian diplomacy.

If you look at IMDb pages of some famous politicians, a lot of them (including Vladimir Putin [9] and even Adolf Hitler [1]) have photographs, media coverage and supplemental content on their pages, which is provided by paid services such as IMDb Pro for industry professionals, such as actors.

The problem is that we don't know for sure, whether acting appearances really influence politician's image on the international scale, or not. We should not exclude such probability, but it should be mentioned that movies, audio-visual media might have their own meanings for such appearance of politicians, as a part of information layer of the film or some cultural code. It could be said that certain units of such a code could even be considered having certain universality: while there might be a lot of different interpretations, it may still satisfy the needs of politician, filmmakers and the audience, effectively being multi-functional structural elements in the big, multi-layered complex that audio-visual work of fiction is.

Список використаних джерел

1. Adolf Hitler [Електронний ресурс] // Internet Movie Database. – Режим доступу: <http://www.imdb.com/name/nm0386944/>.

2. Donald Trump (I) [Електронний ресурс] // Internet Movie Database. – Режим доступу: <http://www.imdb.com/name/nm0874339/reference#actor>.

3. How much money is behind each campaign? [Електронний ресурс] // The Washington Post. – Режим доступу: <http://www.washingtonpost.com/graphics/politics/2016-election/campaign-finance/>.

4. Internet Movie Database (IMDb) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imdb.com/>.

5. John McCain (I) [Електронний ресурс] // Internet Movie Database. – Режим доступу: <http://www.imdb.com/name/nm0564587/reference#actor>.

6. Oswald A. The «Gotham» cast compared Donald Trump to a Batman villain at Comic Con [Електронний ресурс] / Anjeleica Oswald // Business Insider. – 10

Ост. 2016. – Режим доступа: <http://www.businessinsider.com/gotham-cast-compares-donald-trump-to-penguin-2016-10>.

7. Spider-Man Ride Donald Trump Banana Car Candy Finger Family & more [Электронный ресурс] // TOYS in Japan, YouTube. – 16 June 2016. – Режим доступа: <http://www.youtube.com/watch?v=o-u8xsYDYmk>.

8. Venable N. Even Gotham is making ridiculous Donald Trump references, here's what happened [Электронный ресурс] / Nick Venable // CinemaBlend. – Режим доступа: <http://www.cinemablend.com/television/1562790/>.

9. Vladimir Putin [Электронный ресурс] // Internet Movie Database. – Режим доступа: <http://www.imdb.com/name/nm1269884/>.

10. Walker T. Donald Trump once appeared in a softcore porn movie [Электронный ресурс] / Tim Walker // Independent. – 1 October 2016. – Режим доступа: <http://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-elections/donald-trump-porn-softcore-playboy-movie-a7340376.html>.

ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ

Революційний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та інструментів активно впливає на політичні системи і світову громадську думку. Завдяки цьому, зміни в еволюції громадської свідомості впливають на методи і результати міжнародної комунікативної практики, трансформують систему чинників, основоположних для прийняття і реалізації зовнішньополітичних рішень, перегляду пріоритетів інформаційної політики окремих країн і внесення до порядку денного практичної діяльності світового співтовариства нових актуальних завдань, пов'язаних, в першу чергу, з глобальними проблемами інформаційно-комунікаційного характеру. Саме тому, питання сучасного стану інформаційної політики Європейського Союзу за умов кризових ситуацій є надзвичайно актуальним та потребує детального дослідження [2].

Витоки інформаційної політики Європейського Союзу можна простежити через історію Європейського економічного співтовариства (ЄЕС). Рада міністрів ЄЕС прийняла перші п'ять річних пілотних програм ще у далекому 1978 році, які включали в предмет розвиток інформаційного суспільства, і над якими працювало кілька дослідницьких груп. Перша комплексна програма інформатизації, що охоплює все суспільство, почалася у Франції на початку 1980-х років: це була система Мінітель, яка поєднала абонентів телефонної мережі, пропонуючи безліч послуг, через кілька мільйонів безкоштовних, терміналів з екранами – попередників епохи Інтернету, що масово пов'язало населення за допомогою телекомунікаційних технологій.

Після цього, інформаційна стратегія на європейському рівні, розвивалася через процеси в рамках системи комітету Європейського союзу: науково-

---

* Здобувач кафедри міжнародних медіакомунікацій та комунікативних технологій Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: д. політ. н., доц. Даниленко С. І.

дослідницької політики, поміщена інформатизація в його центр була інтегрована, щоб задовольнити потреби подальшого розвитку підприємств, які рухаюлися в тому ж напрямку розвитку інформаційно-комунікативних технологій. Отже, інформаційні технології, а потім інформаційні та комунікаційні технології стали займати центральне місце в програмах розвитку в Європі з 1980-х років [2].

Зараз сучасна інформаційна політика ЄС має за мету сформувати, врахувавши і вивчивши громадську думку, дискурс, що пов'язаний з утвердженням демократичних цінностей як загальноцивілізаційних. Інформаційна політика стала окремою галуззю, інструментом реалізації як внутрішньо, так і зовнішньополітичного курсів політики Європи. Однак, в сучасних умовах, де інформаційні виклики стають дедалі серйознішими, інформаційна політика Євросоюзу перебуває на стадії своєї еволюції і динамічної трансформації, що викликане змінами інформаційних загроз та викликів національній безпеці країн-членів.

Не зважаючи на це, Європейський Союз вже зараз можна вважати одним із прикладів для розгляду процесів формування та реалізації багаторівневої інформаційної політики та взаємоузгодження цих рівнів між собою за умов кризового напруження на Близькому Сході та у відносинах з Російською Федерацією. Інститути, через які реалізується загальна політика в галузі інформації та комунікації реалізується через основні органи і спеціалізовані структури організації – Європейську Раду, Європейську Комісію, Генеральний Директорат з інформаційного суспільства, Форум інформаційного суспільства ЄС, Генеральний Директорат з освіти і культури та через інформаційні центри у країнах-членах організації та за її межами.

Тож інформаційна політика ЄС є важливим об'єднуючим фактором для політичної Європи, коли зовнішні загрози постійно розхитують політичну монолітність Союзу граючи на національних інтересах окремих членів. Це викликано самою суттю сучасних гібридних протистоянь, де пропаганда та дезінформація активно використовуються. Характер формування нового

світового устрою створюється взаємодією двох об'єктивних процесів розвитку – глобалізації та інформатизації. Забезпечення національних інтересів кожної із держав-членів ЄС потребує сьогодні поєднання зусиль. Отже, з одного боку, всі держави є втягнутими в глобалізаційні процеси, що на організаційному рівні проявляється в участі в універсальних структурах. Проте, необхідність забезпечувати конкурентну адекватність в цих умовах і протистояти глобальним викликам змушує їх утворювати регіональні міждержавні об'єднання, поступаючись при цьому часткою суверенних повноважень держави. Сучасна існуюча дійсність світового порядку пов'язана як із новою структурою поняття національного інтересу, так і національної безпеки. Інформаційна політика в цих процесах сьогодні відіграє одну з ключових ролей. Адже її мета – формувати інформаційний простір і протидіяти інформаційним загрозам. Отже, на сьогоднішній день Європейський Союз перебуває на стадії формування єдиної інформаційної політики задля можливості реагувати на нові виклики і загрози, та забезпечення своєї провідної ролі у світі.

Формування єдиного інформаційного простору, свого роду інформаційна інтеграція, здійснюється на основі концепції єдиної інформаційної політики Європейського Союзу, а також реалізується через імплементацію стратегій, програм і проектів міжурядових регіональних організацій, у рамках яких розглядаються і вирішуються проблеми становлення інформаційного суспільства в Європі, розвитку інформаційною інфраструктури, інформаційних комунікаційних магістралей, телекомунікаційних мереж, проблеми інформаційної економіки, електронної торгівлі, тощо.

Загалом підсумовуючи матеріал можна стверджувати, що зростаюча потреба в нових інформаційно-комунікативних інструментах для боротьби з актуальними загрозами національній безпеці урядів, міжнародних організацій та корпорацій в межах нашої обмеженою гуманітарної структури Європейського Союзу досягла критичних рівнів в глобальному масштабі, що ставить під загрозу благополуччя самих європейців, їх спосіб життя і свободу в

демократичному суспільстві. А такі загрози, як глобальне потепління, тероризм і зростаюча нестабільність системи світової безпеки призводять до породжують численні глобальні виклики, які можуть спровокувати гуманітарну кризу в безпрецедентних масштабах в майбутньому. Саме тому, сучасна інформаційна політика ЄС повинна працювати таким чином, щоб зменшити ймовірність виникнення кризи, її розвитку та поширення в контексті транскордонної системи безпеки [3].

Список використаних джерел

1. Juhász L. The information strategy of the European Union [Електронний ресурс] / L. Juhász // The Information Society and Trend Research Institute. – Режим доступу: http://www.ittk.hu/netis/doc/ISCB_eng/08_Juhasz_final.pdf.

2. Макаренко Є. А. Європейські комунікації: посібник / Є. А. Макаренко, М. А. Ожеван, Є. Б. Тихомирова, М. М. Рижков. та ін. – К.: Центр вільної преси, 2007. – 536 с.

3. European Centre for Information Policy and Security (ECIPS) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ecips.eu>.

УЧАСТЬ РАДИ ЄВРОПИ У ВПРОВАДЖЕННІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Становлення інформаційної політики в Україні знаходиться в умовах постійного зіткнення інтересів як внутрішніх, так і зовнішніх. Однією з провідних концепцій щодо осмислення нових тенденцій у розвитку інформаційної політики є політика європеїзації, під якою розуміється процес формування багаторівневого управління, властивого для західноєвропейської політико-правової системи. Участь Ради Європи у впровадженні інформаційної політики в Україні впливає на внутрішню політику і зосереджує роботу українського правління в окресленому міжнародному правовому полі, однак суттєвий вплив на становлення інформаційної політики в Україні Рада Європи здійснила у зв'язку з політичними змінами на європейському континенті.

Починаючи з 1999 року за участю спостерігачів від моніторингового комітету Ради Європи із забезпечення прав людини регулярно проводяться парламентські слухання. Сильний міжнародний відклик мали парламентські слухання 2001 року «Проблеми інформаційної діяльності, свобода слова, дотримання законності та інформаційної безпеки України». Більшість експертів заявили, що в Україні були відсутні незалежні ЗМІК, та політики свободи слова не дотримувалися [1, с. 47].

Показовим стало проведення в Україні Сьомої Європейської Конференції Комітету Міністрів РЄ у 2005 році у галузі комунікації та інформації «Інтеграція та різноманітність: нові тенденції європейської політики у сфері ЗМІ та нових комунікаційних послуг». Учасники засідання обговорювали наступні проблеми:

- свобода вираження та інформації у кризових ситуаціях;
- культурне розмаїття та плюралізм медіа за доби глобалізації;

---

* Аспірантка кафедри міжнародних медіакомунікацій та комунікативних технологій Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: д. політ. н., доц. Даниленко С. І.

– права людини та регулювання діяльності медіа і нових комунікаційних послуг в інформаційному суспільстві;

– медіа в Україні [1, с. 52].

Саме початок проведення конференцій в Україні здійснив вплив на розвиток активної участі України у сфері прав і свобод людини, започаткував становлення нової інформаційної політики як складової єдиного європейського інформаційного простору і перспективи діяльності держави та нової влади в інформаційній сфері.

На сьогоднішній день в рамках Плану дій Ради Європи для України впроваджується проект «Зміцнення свободи медіа та створення системи суспільного мовлення в Україні» на 2015-2017 роки.

План дій для України на 2015-2017 роки є спільною ініціативою Ради Європи та української влади. Його мета підтримати Україну у виконанні її статутних і специфічних зобов'язань як держави-члена Ради Європи та сприяти вирішенню фундаментальних питань у сфері прав людини та верховенства права в Україні. Ця ініціатива поновлює зобов'язання Ради Європи допомагати Україні в проведенні необхідних реформ у сферах, що належать до компетенції Ради Європи – прав людини, верховенства права та демократії.

План дій охоплює пріоритети країни, а також питання, визначені в нещодавніх звітах моніторингових органів Ради Європи, резолюціях та рекомендаціях щодо України.

На даному етапі Рада Європи підтримує процес створення Суспільного мовлення в Україні. Резолюцією 1466 (2005) «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною» було виділено обов'язки України перед організацією, більш того цілі перетворення державних мовників у канали суспільного мовлення відповідають стандартам Ради Європи. Основним пріоритетом згідно Плану дій залишиться допомога в становленні повноцінного суспільного мовника.

Минуло більше двох років після запуску системи суспільного мовлення. Створення юридичної особи суспільного мовника було заплановано на початок

2016 року, однак нині обговорюється питання чи з'явиться суспільний мовник з 01. 01. 2017. Нормативно-правова база у сфері медіа потребує удосконалення. Важливою складовою є реформування регіональних компаній суспільного мовника, які повинні відповідати стандартам суспільного мовлення і позитивно впливати на медіа-середовище на регіональному рівні.

У поточному році ми отримали ухвалення Стратегії розвитку законодавства України з питань свободи слова та діяльності ЗМІ відповідно до європейських стандартів в якості стратегічного документу для перегляду українського законодавства.

Закон України «Про доступ до публічної інформації» функціонує із 2011 року. З моменту його прийняття нормативно-правову базу щодо доступу до публічної інформації було суттєво покращено шляхом внесення змін до законодавчих актів. У той же час, як зазначають національні спеціалісти, експерти Ради Європи і представники громадянського суспільства, залишаються деякі недоліки в застосуванні закону на практиці, які повинні бути вирішеними, особливо зважаючи на те, що доступ до публічної інформації є важливою умовою подолання корупції [2]. Після проекту очікується покращення розуміння представників органів законодавчої і виконавчої влади існуючих європейських стандартів і практик у сфері свободи медіа та суспільного мовлення, а також поліпшення доступу до офіційних документів та інформації, якою володіють органи влади для медіа та суспільства загалом.

Україна зацікавлена в ґрунтовних змінах інформаційного стану держави та здобутті значущої ролі у європейському і світовому інформаційному просторі, що є передумовою оптимізації європейської інтеграції для України, тому важливо, щоб кожний відповідний орган та установа мали чітко визначені обов'язки, які б не накладалися одне на одне з іншими інституціями, тобто, щоб не було дублювання функцій установ. Підготовча робота для запровадження повноцінної системи впровадження інформаційної політики в Україні була проведена на високому концептуальному рівні, визначено головні пріоритети та цілі державної інформаційної політики.

Список використаних джерел

1. Губерський Л. В. Інформаційна політика України: європейський контекст / Л. В. Губерський. – К.: Либідь. – 2007.
2. План дій для України на 2015-2017 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.coe.int/uk/web/kyiv/strengthening-freedom-of-media-and-establishing-a-public-broadcasting-system-in-ukraine>.

ЗМІСТ

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА

Фесенко М.

ООН як інституційна основа нового міжнародного порядку 4

Васильченко О.

Методологічні можливості постструктуралізму в дослідженні міжнародних конфліктів..... 8

Гаспарян А.

Політика ФРН щодо «українського питання»..... 12

Зименкова В.

Сучасна концепція політики США по відношенню до Центральної Азії..... 15

Мельник Т.

Трансформація ядерної стратегії НАТО: політична воля чи змушуючі обставини?..... 19

Приймак Б.

Особливості відносин Німеччини з Вишеградською групою у контексті східноєвропейської політики ФРН 22

Пурій М.

Влада і політика національної держави в умовах формування нового світового порядку на початку ХХІ століття 26

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДИПЛОМАТІЯ

Гончаревський В.

«Між Сходом і Заходом»: цивілізаційні перспективи України в концепціях А. Дж. Тойнбі та С. Хантінгтона 30

Клименко К.

Актуальні питання щодо співробітництва України з Міжнародним валютним фондом..... 34

Савостьяненко М.

Нові акценти у кредитному співробітництві України з міжнародними фінансовими організаціями (МФО)..... 38

<i>Ціватий В.</i>	
Дипломатичний інструментарій у зовнішній політиці України ХХІ століття: інституціональний вимір	42
<i>Ціватий В., Чекаленко Л.</i>	
Безпековий вимір зовнішньої політики України	47
<i>Гавриленко І.</i>	
Здійснення м'якої сили через багатосторонню дипломатію у зовнішньополітичному дискурсі США.....	51
<i>Опанасюк О.</i>	
Новітні тенденції сучасної дипломатії.....	55
<i>Авер'янов С.</i>	
Спільнота безпеки АСЕАН: особливості інтеграційних процесів.....	60
<i>Басистий А.</i>	
Роль управління ООН з проблеми наркотиків і злочинності в реалізації Японією концепції «людської безпеки»	64
<i>Костюк Д.</i>	
Визначення та особливості функціонування таємної дипломатії у міжнародних відносинах	68
<i>Сморжевська А.</i>	
Проблема зміни клімату у зовнішній політиці Індонезії	72

КРАЇНОЗНАВСТВО

<i>Гергієва В.</i>	
Енергетична безпека в контексті регіональної політики Туреччини	77
<i>Дирда А.</i>	
Роль принципу нейтралітету в контексті взаємодії Швейцарії та ЄС.....	80
<i>Нагорняк І.</i>	
Європейський інструмент сусідства ЄС в країнах Східного партнерства.....	84
<i>Мандзюк О.</i>	
Концептуальні засади політики безпеки Республіки Польща.....	89

Mieliestsev K.

The Issue of National Ideology and Historical Memory in Polish-Ukrainian Relations..... 93

Пак Н.

Міграційна політика Європейського Союзу: досвід для України..... 98

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Мануїлова К.

Застосування принципу імунітету держави за позовами про відшкодування шкоди..... 101

Боднар Н.

Цілі співпраці України з Європейським Союзом у сфері правосуддя: судова реформа 104

Крилов М.

Дипломатичний захист у документах та проектах міжнародних організацій..... 108

Любашенко В.

Принципи «обов'язку відновлювати» в концепції «обов'язок захищати»..... 112

Павко Я.

НАТО – новий актор в арктичному регіоні..... 116

Прядко А.

Правовий аналіз системи НАССР як ключового елементу для ефективного функціонування системи безпеки харчових продуктів..... 120

Савчук С.

Міжнародно-правові механізми регламентації банківської діяльності на рівні Міжнародного валютного фонду..... 124

Смешко М.

Інститут біженства: сучасні виклики 128

Хмельова І.

Визнання парламентів як новий вид визнання..... 132

МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Трояновський О.

Порівняльно-правовий аналіз засад договірної відповідальності в континентальному та загальному праві 136

Біла М.

Виконання забезпечувальних заходів, винесених міжнародним комерційним арбітражем в Україні..... 140

Дідовець О.

Особливості правового статусу спеціальної фінансової компанії в угодах сек'юритизації 144

Dorofiev O.

Armenian Experience of the Accession to the Government Procurement Agreement of the World Trade Organization 148

Йосипенко С.

Співвідношення медіації та мирової угоди у приватно-правових відносинах..... 151

Козачук Н.

Правові механізми протидії зловживанням правами на патенти, які необхідні для приватних стандартів, в Україні 156

Кононенко Д.

Захист інтересів сторін зовнішньоекономічних договорів в умовах економічних санкцій за допомогою інструментарію міжнародного приватного права..... 160

Кривецька О.

Головні положення рішення арбітражної колегії у справі «*Philip Morris Asia Limited v. The Commonwealth of Australia*»..... 164

Куклева К.

Колізійне регулювання переддоговірних відносин в європейському міжнародному приватному праві..... 169

Лазаренко М.

Проблематика визнання та виконання рішень МЦВІС..... 172

Лютий В.	
Основні підходи до законодавчого регулювання неттінгу в зарубіжних країнах.....	176

Ольшанський О.	
Сучасні тенденції правового регулювання позабіржових деривативів.....	180

Хоніна І.	
Термінологічний колапс у міжнародному інвестиційному спорі.....	184

Цірат К.	
Форма угоди про вибір права у комерційних відносинах у сучасних міжнародних документах і в Україні: порівняльно-правовий аналіз.....	189

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Терещенко Г.	
Роль МФО у забезпеченні фінансовими ресурсами розвитку фінансового сектору України.....	194

Бех К.	
Практика застосування глобального та локального підходів у маркетинговій діяльності ТНК.....	196

Заблоцький А.	
Офшоринг та прямі іноземні інвестиції.....	200

Крініцин О.	
Оцінка ринку послуг АСЕАН в системі світового ринку послуг.....	204

МІЖНАРОДНА ІНФОРМАЦІЯ

Бслоусова Н.	
«М'яка» сила Великої Британії.....	208

Терещук В.	
Програмні аспекти публічної дипломатії України.....	211

Терещук М.	
Політичні аспекти формування бренду Білорусі.....	214

Первушин М.	
Авторитарні режими та віртуальний простір: взаємодія та адаптація.....	217

Погоріла Н.

Перспективи лідерства США в стратегії національної безпеки
2015 року.....220

Слободяник О.

Сприйняття України як міжнародного актора в зовнішньополітичній діяльності
через призму її іміджу..... 224

МІЖНАРОДНІ МЕДІАКОМУНІКАЦІЇ ТА КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Гмирянська К.

Економічна складова безпекового виміру сучасних україно-російських
відносин..... 228

Гринчук М.

Інформаційний вимір публічної дипломатії США 231

Єрошин А.

Ключові принципи стратегічних комунікацій НАТО 235

Єрьомін М.

The Role of Audio-Visual Media in the International Political Relations: Universal
Code Elements of the Political Image 238

Савич А.

Особливості інформаційної політики ЄС у кризових ситуаціях..... 242

Шустенко С.

Участь Ради Європи у впровадженні інформаційної політики в Україні.....246